

Börtönügyi Szemle

2003. 3. szám

*A magyar büntetés-végrehajtási szervezet
szakmai és tudományos folyóirata*

BÖRTÖNÜGYI SZEMLE

Kiadja a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága

Megjelenik negyedévenként * Huszonkettedik évfolyam 3. szám

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Elnök:

DR. BÖKÖNYI ISTVÁN

Tagok:

DR. CSORDÁS SÁNDOR

DR. HUSZÁR LÁSZLÓ

DR. KABÓDI CSABA

DR. LŐRINCZ JÓZSEF

DR. MEZEY BARNA

DR. NAGY FERENC

DR. VÓKÓ GYÖRGY

Főszerkesztő:

YAZBEKNÉ SZABÓ KATALIN

Mb. felelős szerkesztő:

DEÁK FERENC ISTVÁN

Az előkészítés és a tördelés a
BVOP Sajtókapcsolatok Osztályán
készül.

A nyomdai munkálatokat
a Duna-Mix Nyomda végzi.

Felelős vezető: FLAMICH OTTÓ

ISSN 1417-4758

A szerkesztőség címe:

1054 Budapest V.,

Steindl Imre utca 8.

Telefon/fax: 332-4778

SZÁMUNK SZERZŐI

Balogh Attila, kiemelt főreferens, BVOP Fogvatartási Ügyek Főosztálya; **Deák Ferenc István**, kiemelt főelőadó, BVOP Társadalmi Kapcsolatok Főosztálya; **Dr. Fehér Lenke**, főmunkatárs, OKRI; **Kárpáti Tamás**, intézetparancsnok, Márianosztrai Fegyház és Börtön; **Dr. Király Klára**, jogász; **Módos Tamás**, főiskolai adjunktus, RTF Bv. Tanszék; **Dr. Nádasi Béla**, főiskolai tanársegéd, RTF Bv. Tanszék; **Dr. Parti Katalin**, munkatárs, OKRI; **Sponga István**, főosztályvezető, BVOP Társadalmi Kapcsolatok Főosztálya; **Dr. Suba János**, alelnök, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság; **Szabó István**, értékelő-elemző tiszt, Márianosztrai Fegyház és Börtön; **Sztodola Tibor**, főiskolai tanársegéd, RTF Bv. Tanszék; **Dr. Szűcs András**, ügyész, Legfőbb Ügyészség; **Tüske János**, intézetparancsnok, Bács-Kiskun Megyei Bv. Intézet; **Dr. habil. Vóko György**, osztályvezető ügyész, Legfőbb ügyészség

A fotókat Milkovics Pál készítette.

Közlési feltételek

Szerkesztőségünk olyan dolgozatokat vár a szerzőktől, amelyek a társadalmi devianciákat, a büntetés-végrehajtásra vonatkozó joganyagot (különös tekintettel a jogtörténeti vonatkozásokra és az EU jogharmonizációs tematikára), a fogvatartás, a fogvatartotti népesség sajátosságait, problematikáját, a tudományos közvélemény által elfogadott tudományos szakok (kriminológia, szociológia, pszichiátria, pszichológia, vezetéselmélet, pedagógia, műszaki tudományok, stb.) szempontjából elemzik, értékelik. A dolgozatok eredetért és tartalmáért a szerző vállalja a felelősséget. A kéziratokat éppen ezért kérjük írják alá, tüntessék fel munkakörüket, munkahelyüket, telefonszámukat, lakcímüket és – ha van – tudományos fokozatukat is. Ezen kívül a tanulmányokat számítógépes adathordozón is szíveskedjenek megküldeni. **Szerkesztőségünk mindenkor fenntartja magának a jogot – a szerzővel egyeztetve – a kéziratok stilizálására!** Olyan kéziratokat, melyeket nem rendeltünk meg, illetve a szaklektorok nem tartottak közlése alkalmasnak, nem küldünk vissza és nem örzünk meg!

Lapzárta: a megjelenés előtti hónap 1. napja.

A börtönviszonyok jogi szabályozásának főbb alapelvei*

A börtönviszonyokat szabályozó normák közismerten a büntetés-végrehajtási jog részét képezik.

A magyar büntetés-végrehajtási jog európai harmonizációs és előremutató eredményeiről szólva az új évezred, évszázad első éveiben fontos kérdés, hogy milyen büntmegelőzési intézkedésekre van szükség, milyen elméleti alapokra építsünk, mely intézkedések a leghatékonyabbak, hogyan tudjuk ezekhez biztosítani a megfelelő feltételeket. A számos társadalmi, gazdasági, szociális feltételhez a büntető felelősségre vonás olyan megszervezése is beleértendő, amely összhangban van nemcsak a tudományos eredményekkel, hanem a gyakorlati megvalósulás lehetőségeivel, körülményeivel is.

A bűnözés elleni küzdelem a maga komplexitásában igyekszik vizsgálni és feltárni az okokat kiküszöbölésük érdekében. Ebből a szempontból is, helyeselhetően, mindinkább megfelelő figyelem fordul a szankció végrehajtásának a büntető felelősségre vonás folyamatában betöltött szerepére, hogy minden büntetés vagy büntetőjogi intézkedés hatékonysága nagymértékben függ a büntetés-végrehajtási szervek tevékenységének színvonalától is. Amint büntetőjog nélkül nincs büntetés, nincs kriminalizálás, a büntetés-végrehajtás nélkül pedig nincs szabadságvesztés és más szankció sem, így ezek

nélkül parttalanná, öncélúvá válna az egész büntető felelősségre vonási folyamat. A drámairodalomban már 2500 éve így fogalmazódott meg Aiszkhülosz, Euripidész és Szophoklész tragédiáiban: „Ha a bűnt nem követi büntetés, nincs többé törvény. És ha nincs törvény, a világ sem világ, az ember sem ember” – mondja az Elektrában Oresztész, de nemcsak mondja, hanem hiszi is kezdetül fogva.

Ha a büntetőjog azzal tudja betölteni ugyanezt a szerepét, hogy büntet, akkor a büntetés-végrehajtási jog is csak akkor tudja betölteni társadalmi szerepét, amennyiben ezt a büntetést érvényesíti. Úgy kell ezt tennie, hogy eredményes, hatékony legyen, ugyanakkor megfeleljen a jogállamiság követelményeinek is.

A tágabb értelemben vett büntetőeljárás, a büntető felelősségre vonás folyamatában egymáshoz szorosan kapcsolódó szakaszokról van szó, melyek közül bármelyik szerepének – így a nyomozásnak, a bíróság ítélkezésének, de a szankció végrehajtásának is – az elhanyagolása, továbbá a kapcsolódás lazulása az egyes szakaszok között, az egész folyamat hatásfokát ronthatja le.

A büntető végrehajtó vagy a végrehajtásban közreműködő szervek a bűnelkövetőket, a tettesekkel kerülnek kapcsolatba, jogviszonyba, mégpedig büntetés-végrehajtási jog-

* Elhangzott a Nemzetközi Kriminológiai Társaság 65. Nemzetközi Regionális Szemináriumán, Miskolcon, 2003. március 12-én

viszonyba. A büntető felelősségre vonás e szakaszában a tettesre esik már nagyobb figyelem. Ebből következően a büntetés-végrehajtási jog csakis emberközpontú lehet. Jóllehet, a büntetési és büntetés-végrehajtási elmélet filozófiai alaptételei összecsengenek, a konkrét büntetés és annak végrehajtása elemzésénél a különbségek válnak egyre hangsúlyosabbakká.

A büntető igazságszolgáltatási rendszerek hatásossága és hatékonysága a rendszeren belüli kölcsönhatásoktól determinált, a büntető igazságszolgáltatásban közreműködő valamennyi szerv munkakörét szélesebb körben az eljárás megelőző szakaszaiban más szervek által hozott döntések határozzák meg. Ere figyelemmel a szervezés területén új megközelítési formákat is igénybe kell venni.

„Hiába az anyagi jog tudományos művelése, a büntetésről vallott teóriák kidolgozása és hirdetése, a kiszabás elveinek kidolgozása, ha minden elképzelések megbuknak a diszfunkcionális végrehajtáson” – fogalmazta már meg az 1800-as évek első felében Deák Ferenc tisztügyészi tapasztalatait rögzítve a büntetés-végrehajtás jelentőségéről. Nagyon időszerű és megalapozott tudományos törekvést tükröz, hogy a büntetőeljárás megindulásától az utógondozás megszűnéséig tartó folyamatot, mint egységes egészet vizsgáljuk, amely a társadalommal összeütközésbe kerülő személyt hivatott a társadalomba újra visszavezetni, ott elismertetni.

A jövő választását a múlt jelenben folyó megértése lényegesen befolyásolja. A tudomány-fejlődés elmélet tisztázta minden emberi tudás paradigmátikus előfeltételezettségét és kizárólag csak ebből kiindulva valós értelmezhetőségét. A büntetés-végrehajtás megismerésében is igaz, hogy a jövő tervezése a történelmi múlt ismeretét igényli, mert

csak annak tudományos elemzése alapján hagyományozhatók át értékek.

A jogállamiságból fakadó követelmények teljesítése Magyarországon a nemzetközi egyezményekhez történő csatlakozással szükségszerűen eredményezte az általánosan elfogadott nemzetközi büntető anyagi jog, eljárási jogi és végrehajtási alapelveknek, rendelkezéseknek a hazai jogszabályokban történő megjelenését, a jogalkalmazási gyakorlatban való tükröződését. Egyidejű feladat a nemzetközi kötelezettségvállalásainkból eredő harmonizációs jogalkotási és gyakorlati feladatok megoldása és a büntető igazságszolgáltatási rendszer reformja, ami nemzeti és történelmi sajátosságok tapintatos figyelembevételével történik.

A tudományos eredmények és a gyakorlati tapasztalatok közös többszöröse mellett és ellene is felsorakoztathatók továbbgondolkodásra készíthető érvek.

Az ambivalens és összetett folyamatok és lehetséges következményeik a korábbiaknál is sürgetőbben vetik fel az interdiszciplináris kutatások összehangolásának fontosságát.

A tudományos kutatás egyrészt sokkal bonyolultabb kutatási módszerek kifejlesztését igényli, másrészt az elméletnek sokkal differenciáltabbá kell válnia napjaink kérdéseinek megválaszolásában, a feladatok megoldásának segítségével. Korunkban az egyes elméletek kizárólagosságával szemben tehát olyan uniós jogállami „egyesítő összetett elmélet” kidolgozására is szükség van, amely tükrözi a büntetési célok sokoldalúságát, pluralizmusát, egyben differenciáltabbá válik napjaink kérdéseinek megválaszolásában. Nyilvánvaló, hogy amikor az uniós államok tapasztalatainak felhasználásával próbálunk előre lépni, nem szabad vívmányainkat sem kisöpörmünk. Közismert tény, hogy a tagállamok büntető igazságszolgáltatási rendsze-

rei nagymértékben különböznek a másiktól. A brüsszeli jogban az egyes államok eljárás-joga érvényesül, igyekeznek azt tiszteletben tartani. A szabadság, jog és biztonság vagy igazság kiépítése hatékony, szervezett igazságügyi együttműködést igényel, beleértve a schengen-i információs rendszer adataihoz hozzáférést, az igazságügyi hatóságoknak a dublin-i egyszerűsítés szerinti közvetlen kapcsolatát is. A lojalitás követelményéből adódik, hogy a megkeresett állam haladéktalanul tájékoztatja a megkereső államot. Ugyanahhoz az igazságszolgáltatáshoz tartoznak az ügyészek, bírák és a büntetés-végrehajtás is. Sikertült megvalósítanunk az ügyészség és a büntetés-végrehajtás számítógépes nyilván tartási kapcsolatát.

A büntetés-végrehajtás szerepének, hatékonyságának kérdése nem hanyagolható el különösen akkor, amikor – a büntetés-végrehajtás helyzetét alapvetően befolyásoló – hol nagyságában, hol összetételében változó – bűnözés helyzetét sem látjuk megnyugtatónak. A magyarországi közvélemény nem felejtí el azt a sokkoló hatást, amely azzal érte, hogy a rendszerváltozást követően 6-7 év alatt nőtt annyit a bűnözés, mint más országokban 30 év alatt. A jogharmonizáció és gyakorlat megvalósításának ütemét, tartalmát mindenütt komoly mértékben befolyásolta és befolyásolja a bűnözés helyzete is.

A bűnözésre adott válasznak tiszteletben kell tartani a büntetőjog és a büntetés-végrehajtási jog társadalmi funkcióját; igazodnia kell ezek hagyományos értékeihez és a jogállamiság megkívánta feltételekhez, azaz az elkövetett bűncselekmény súlyához igazodó büntetés keretei között csak az individualizációval lehet a speciális prevenció szempontjait érvényesíteni. Ugyanakkor figyelembe kell venni a sértettek szükségleteit, de lakossági elvárásokat is. Ahhoz, hogy a megmutat-

kozó nagyfokú igényre gyors és minőségi választ adhassunk, sokirányú reformot kell végrehajtani. Így többek között a jogalkotásban, az igazgatásban, a végrehajtás területén. A jövőt illetően is egyértelművé vált, hogy a büntetőjogi szabadságvesztés és szabadságkorlátozás a társadalom, az egyén és az állam védelme érdekében nem nélkülözhető. A hatékony bűnüldözés viszont az állam kötelezettsége.

Sokrétűnek jellemzik az eszközrendszert, amellyel ténylegesen fellépethetünk a bűnözéssel szemben. A bűnmegelőző hatást lényegesen emelheti az elkövetők kilétének felderítése, a szankcionálás elkerülhetetlensége, az eljárás és a végrehajtás foganatba vételének időszerűsége, a szabadságelvonás alkalmazásának célzott – bizonyos elkövetői csoportokkal szemben történő – alkalmazása. A börtönnépesség mintegy 60%-át kitevő visszaeső bűnelkövetők között létezik egy állandó mag, a többszörös visszaesők, akiknek aránya nem csökken, s akikre nézve meg kellene találni a hatékonyabb eszközöket. Hazánkban is, mint sok európai országban – a fogvatartottak száma meghaladja a rendelkezésre álló férőhelyek számát. Magyarországon a büntetés-végrehajtási intézetek jelenlegi 160%-os telítettsége törvényességi szempontból nyugtalanító. A nyugat-európaiakhoz hasonlítva 65%-kal több fogvatartott jut 100 ezer lakosra. A börtönnépesség egynegyede – hasonlóan az európai országokhoz – előzetesen letartóztatott. Ez év első napján 5064 fő volt előzetes letartóztatásban (közülük rendőrségi fogdában 1038 fő), 2435 fő több mint 6 hónapja. Számuk csökkenését várjuk a házi őrizet egyértelmű, a gyakorlatot is majd elősegítő megfelelő végrehajtási szabályozásától; az abszolút határidő (a végső lejárati idő) alkalmazásától, egyfajta helyettesítő eszközként jön szóba az óvadék intézménye is. A börtönné-

pesség csökkenése várható a feltételes szabadságra bocsáthatók körének március 1-jével történt bővítésétől, valamint a fogvatartás alternatíváitól.

Az európai jogharmonizáció mellett számolni kell a gyakorlat közelítésének követelményével is.

Amely végrehajtási tevékenység nem törvényes, nem váltja ki az állam törvényei iránti tiszteletet sem; mint ilyen, eleve nem lehet hatékony.

Nem szabad eltűnni, hogy következmény nélkül legyen a normasértés, elmaradjon a végrehajtás, a cselekmény által megbolygatótt szabadságkorlátokat és védelmi köröket újból meg kell szilárdítani, mégpedig a hatékonyság érdekében gyorsan és nyilvánosan. A bűnelkövető emberben nemcsak az individuumot, hanem az embertársat is látnunk kell. A büntetőjog, a büntetőeljárás és a büntetés-végrehajtás koncepciója és szerkezete középpontjában, mint tettesnek és sértettnek egyaránt – az ember védelmének és tiszteletének kell állnia, melyből levezethető szabadságának korlátja is, amelyet csak úgy gyakorolhat, s amelynek tiszteletben tartását csak annyiban igényelheti másoktól, amennyiben embertársainak ugyanolyan és éppúgy tiszteletben tartandó szabadságába és jogaiba nem ütközik. A megújulás minden intézményrendszerrel kell, hogy érintsen, magában kell foglalnia a büntetés-végrehajtási szervezet, valamint a büntetés-végrehajtási jog további korszerűsítését is. Az egész rendszer megismerése lehet viszont az az alap, amelyből kiindulva kell vizsgálni a működését.

A büntetés-végrehajtási jogtól függ a büntetőjogi és igazgatási szankció, a büntető-eljárásjogi kényszerintézkedés tartalmát képező és más értékektől, érdekektől való ideiglenes, átmeneti, arányos jogfosztás gyakorlati megvalósulása. A végrehajtásban résztve-

vők feladatait, jogviszonyát szabályozva teszi teljessé a büntető felelősségre vonás folyamatát, megtartva szoros kapcsolatát a büntető anyagi és eljárási joggal – funkciójára, a szabályozott joganyag terjedelmére, valamint tárgyának és módszereinek sajátosságaira figyelemmel – önálló jogágazatnak tekintendő.

A magyar büntetés-végrehajtási jog napjainkban a fő- és mellékbüntetések, a büntetőjogi intézkedések, a büntetőeljárási törvényben felsorolt legsúlyosabb jogkorlátozással járó eljárásjogi kényszerintézkedések végrehajtását, annak előkészítését és megkezdését; a büntető végrehajtáshoz kapcsolódó, valamint külön törvényi rendelkezésekkel hozzácsatolt járulékos végrehajtási feladatokat; a végrehajtásban közreműködő szervek és személyek feladatait; a végrehajtás hatálya alatt álló személy jogi helyzetét (jogait és kötelességeit), a jogok és kötelességek érvényesítésének módját (büntetés-végrehajtási eljárás); a jogsértőnek a társadalomba visszavezetve, illetve beilleszkedése módszereit szabályozza; továbbá szerves részét képezi egy többoldalról előremutatóan jól működő jogállami biztosítérendszer is, benne az Európa Tanács konferenciáin és egyes értekezletein pozitív példaként is említett magyar ügyészi törvényességi felügyelet, bírósághoz fordulási jog (így széles büntetés-végrehajtási bírói hatáskör), az emberi jogvédő szerepet betöltő ombudsman, a nemzetközi és társadalmi ellenőrzés.

Az emberi és állampolgári jogok biztosítása, valamint a szankciók tartalmát képező jogkorlátozás törvényes végrehajtása iránti fokozódó jogállami igény – az európai uniós csatlakozás közeledtére is figyelemmel – indokoltá teszi a büntetés-végrehajtási joggal szemben támasztható követelmények megfogalmazását. A büntetés-végrehajtásról és hatékonysága kérdéseiről szóló publikációk-

ban alapvetően közös a jogállamisághoz, a törvényesség elvéhez, mint alaptételhez ragaszkodás. A jog-összehasonlítás problémái folytán az egyes jogintézmények fejlődési tendenciáinak meghatározásánál számos ország összesített tapasztalatát lehet alapul venni. A pozitív törvények hasonlóságának vagy különbözőségének egybevetése alkalmi összekötő kapcsolat is lehet az eltérő jogrendszerek között, ha elvi álláspontjaik alapvetően különböznek is egymástól. A jogokat is felül lehet vizsgálni, és ki lehet egészíteni. Még az emberi jogok sem változtathatatlanok, mintha kőbe lennének vésve, ahogy szerepel ez az Európa Tanács 50. jubileumi évfordulós ülésének anyagában. A demokratikus biztonságot meg kell óvni a különféle látható vagy rejtett veszélyektől, így többek között a szervezet, továbbá kábítószeres bűnözéstől, a korrupciótól. Ennek garntálása állandó folyamat, amely napról-napra új erőfeszítéseket követel. Az európai uniós joggyakorlat a szankció-végrehajtás ismérvei közül hangsúlyt helyez az „ésszerű hatékonyság kritériumára”. Az arányos, de ugyanakkor hatékony, sőt elrettentő szankció gyakori meghatározási formula az uniós bírósági gyakorlatban. Szem előtt kell tartani az „asszimiláció kritériumát”, melynek értelmében az alkalmazandó szankciók skálájának összehasonlíthatónak kell lenni. A szigorúság kritériuma a szabadságvesztési tételek különféleségeit foglalja magában, hogy megfelelően hatékony és visszatartó legyen a törvényesség, a jogállamiság keretei között. Az ítéletben, hatósági határozatban kiszabott és törvényben meghatározott szankciók jogfosztó, illetve jogkorlátozó mivolta akkor realizálódik, amikor a végrehajtásra kerül sor, midőn egyes büntetés, büntetőjogi intézkedés tartalmától függően valaki ténylegesen börtönben, fogdában fogva tartanak,

avagy kitiltják, kiutasítják valahonnan, és eltiltanak más alapvető jogaitól. A jogfosztás, illetve jogkorlátozás mértékét az adott szankciók tartalma adja. Mivel az alapvető jogok korlátozásáról van szó – még ha maga az állam részéről és törvény alapján is –, messzemenő védelmet kell nyújtani az esetleges joggal való visszaéléssel szemben, kelő figyelmet szükséges fordítani az ilyennek a megelőzésére, kiküszöbölésére.

Az igazságszolgáltatási és büntetés-végrehajtási szervek tevékenységében nincs súlyosabb követelmény, nagyobb érték, mint a törvényesség megtartása. Az erre való törekvés összeköti az országokat, még ha különböző is a történelmi útjuk során kialakult jogrendszerek, intézményrendszerek. Az emberi és állampolgári jogok biztosítása iránti igény ott a legerősebb, ahol az állam a legsúlyosabban korlátozhatja ezeket, a szankciók végrehajtása során. Szempont a társadalom védelme a bűnelkövetőtől, a törvényeit megsértőtől, de szempont a végrehajtás során az ő védelme is a társadalom haragjától, a társadalom egyes megtévedt tagjainak esetleges önkényes eljárásától.

A törvényesség és humanitás követelménye, valamint a hatékonyság igénye jelentős mértékben fejleszti a büntetés-végrehajtási jogot az egész világon. A büntetés-végrehajtási tevékenység során is az alkotmányos alapelveknek és jogoknak, a nemzetközi emberi jogi elvárásoknak, követelményeknek érvényesülniük kell. Ezt egy magasabb színvonalú, a gyakorlati igényeket kielégítő, segítő büntetés-végrehajtási jogképes szolgálni. A büntetés-végrehajtási jogtól függ a büntetőjogi szankció, a büntetőeljárás kényszerintézkedést tartalmát képező és más értékektől, érdekektől való ideiglenes átmeneti, arányos jogfosztás gyakorlati megvalósulása.

Egyértelműen megállapíthatjuk, hogy a büntetés-végrehajtás Magyarországon is humanusabb lett, követi a mai viszonyokat, a nemzetközi elvárásokat. A szankciók tartalmát képező jogkorlátozás, jogfosztás mértéke törvényben nyert megfogalmazást, a kötelezettségek helyett az ösztönzésnek jutott nagyobb szerep, a véleménynyilvánítás, valamint az önálló döntési és választási lehetőségek köre növekedett, nemzetközi összehasonlításban is igen széleskörű jogállami biztosítérendszer működik. Az új évezred első éveiben már olyan törvényre van szükség azonban, amely a jelenleg hatályos, sokszor módosított törvényerejű rendeletnél jobban szolgálja a büntetési, a nevelési vagy kezelési célokat, amely épít a magyar büntetés-végrehajtás ma is hasznosítható hagyományaira, értékeire, ugyanakkor közelít a hasonló korszerű európai megoldásokhoz.

A jövőben az eddigieknél nagyobb figyelmet kell fordítani a jogok és köteleességek összefüggéseire, kölcsönhatásaira, a felelősségre vonás hatálya alatt állók jogállásának kérdéseiben még meglévő egy-két ellentmondás tisztázására. Az európai modell – a nemzeti sajátosságok figyelembe vételével – költségkímélő, de mégis hatékony megoldásokkal adaptálható. Mint minden összehasonlításnál, így a büntetés-végrehajtás esetében is az elsődleges feladat azoknak a körülményeknek a figyelembevétele, amelyek övezik, determinálják fejlődését, alakulását befolyásolják.

A büntetés-végrehajtás új szabályozását a törvényességi és gyakorlati igények mellett szükségessé teszi az új büntető anyagi jogi és büntető eljárásjogi szabályozás is.

Ha a bíróságok egyre kevesebb személylyel szemben szabnak ki végrehajtandó szabadságvesztést, nem biztos, hogy csökken, hanem még nőhet is a börtönlakosság. Ennek

oka lehet az egyre súlyosabb bűnelkövetések, amelyekre egyre súlyosabb ítéletek szülehetnek. A börtönépítést, fejlesztést tehát nem lehet félretenni.

Azt, hogy a fogvatartott személyiségére milyen negatív hatással van a túlszűfoaltság, nem szükséges külön is indokolni. A túlszűfoaltság és az agresszivitás közötti összefüggés ismert, a börtönlakosság túlnépesedése nemcsak négyzetméter és köbméter probléma, hanem egy negatív szubkultúra melegágya, a fogvatartottak közötti feszültséget növelő tényező is. A személyiségre negatív következménye enyhítésére érdemes például gyakoribb látogatást engedélyezni, nyílabb rendszereket alkalmazni, különös figyelmet fordítani a higiénitól kezdve a szabad levegőn tartózkodás lehetőségének növelésére.

Felmerült, hogy egy-egy magántőke által felépített nyugat-európai színvonalú rácsos intézményt lízingelhetne, vagy tartósan bérbe vehetne az állam. Sőt még az üzemeltetést is vállalná a magántőke. Álláspontom szerint a magánszféra nem veheti át a társadalom előtti felelősséget az intézet működésének egészéért, részfeladatokat viszont elláthat megfelelő kontroll esetén. Mérlegelésre van szükség mindenekelőtt, hogy mennyivel lenne gazdaságosabb a magántőke bevonásával börtönt építeni, lehetséges-e ez által megtakarítást elérni. Az úgynevezett kontinentális európai országok tudományos szakirodalmából is alkotmányjogi megfontolásból a büntetés-végrehajtás egészét lehetetlen magánkézbe adni. A következő területek jöhetnek szóba a privatizáció szempontjából: épület- és műszaki berendezések létesítése és karbantartása, intézet-tisztántartás, berendezések és tárgyak raktározása, anyagi és egészségügyi ellátás, munkáltatás, továbbképzés, oktatás, szociális gondozás, szabadidő kitöltése, mechanikai biztonsági rendsze-

rek működőképességének fenntartása, szállítás. Mindezeket természetesen szerződésben szigorúan meg kell határozni és a felügyelet-ről gondoskodni.

Az olyan bevált módszerek, mint az elítéltek munkára kötelezhetősége, nem is képezi vita tárgyát, a további kiterjesztésére születtek javaslatok. Az állami megrendelés szerepét emelném ki ezzel kapcsolatban. Az európai gyakorlat szerint fenn kell tartanunk, mint ami a büntetés-végrehajtás szer- ves képezi.

Ha az elítélt jelenlegi szabad választási lehetősége mellett nem szorgalmazzuk az emberi egymás mellett élésre nevelést, mint a büntetés-végrehajtási célhoz nélkülözhetet- len reszocializációs szempontot, az eredmé- nyesség érdekében nem teszünk meg min- dent. A szabadulók valóban a „benti bánás- módtól függően” jelentenek kisebb vagy na- gyobb veszélyt a társadalom többi tagjára. A jövőre nézve is veszélytelenné kell tenni a ma bűnelkövetőjét.

A börtön egy ideig védi a társadalmat a bűnelkövetőtől, de nem megőrző hely, a sze- mélyiség fejlesztést elősegítő, emberjavító intézmény és ezt segíti elő hazánkban a párt- fogó felügyelet új szervezetének megszerve- zése. A pártfogó felügyelői szolgálat megújí- tása, kiépítése várhatóan nagy hatékonyságot fog eredményezni a bűnmegelőzésben is, és a bűnözés elleni közös küzdelemben. Kutatási tapasztalataim szerint a visszaesés a szabadu- lás utáni első évben a legnagyobb. Ekkor kell megtenni valamennyi, a megelőzés érdeké- ben szükséges intézkedést, támogatni a sza- badult elítéltet a beilleszkedésben.

Évről-évre növekszik a közérdekű mun- kával büntetésüket töltők, valamint a pártfo- gó felügyelet alatt állók száma is. Ez év első napján 4058 elítélt töltötte közérdekű mun- ka büntetését 595 munkáltatónál, továbbá

6826 személy állt pártfogó felügyelet hatá- lyá alatt.

A közérdekű munkabüntetés jelenleg csak a rendezett körülmények között élő, munkahellyel rendelkező első büntényes sze- mélyrel szemben mutatkozik hatékonnak az újabb vizsgálati tapasztalataink szerint. A munkaügyi központok legtöbb helyen jelen- leg nem tájékoztatják a pártfogókat azokról a munkahelyekről, amelyek közérdekű munka végzésére elítéltek kijelölését igénylik.

A hatékonyság és a törvényesség ellen hat, amennyiben az egyes szankciók végre- hajtásának nincs központi felelős kormány- zati szerve. A közérdekű munka és a pártfogó felügyelet végrehajtására a reményeink sze- rint nemsokára lesz, a tervezetét már kidol- gozták. A pénzbüntetés, az elkobzás, vagyon- elkobzás végrehajtásának – olykor független- ségük támadására is felhozott – adminisztrá- ciójával nem helyeselhető a bíróságot terhel- ni, ami egyben az előbbi tendencia folytatása is lehetne. Több milliárd forintot kitevő nagy- ságrendekről van szó. Például 2002-ben csak a végrehajtásra előjegyzett pénzbüntetés 2 milliárd 930 millió 231 ezer 106 forint volt.

A rendőri szervek a közvélemény előtt kevésbé ismert büntetés-végrehajtási felada- tot is elvégeznek hatályos büntetés-végrehaj- tási jogi szabályozásunk szerint. Így az egy- egy napon mintegy 30 ezer főt kitevő köz- ügyektől, foglalkozástól, járművezetéstől el- tiltás, a kitiltás érvényesüléséért, végrehajtá- sáért ők felelősek, míg a kiutasítás az idegen- rendészeti hatóság hatáskörébe került. A mel- lékbüntetések végrehajtásának feladatait részleteiben eddig szabályozó 4/1968. BM utasítást hatályon kívül helyezte a 27/2001. (BK. 11.) BM utasítás, azonban helyette nincs más szabályozás, ennél fogva a végre- hajtás törvényessége Magyarországon ezen a területen a leggyengébb napjainkban. A mel-

lékbüntetések végrehajtásához is komoly bűnmegelőző hatás is fűződik.

Az olyan vagyoni jellegű szankciók, mint az elkobzás, vagyoneklobzás új végrehajtási szabályozása során is kellő súlyt kell helyezni arra az uniós elvárásra, hogy a bűncselekmény az elkövető hasznát ne növelje, azonos értékű tárgyat vonjanak el a bűnelkövetőtől, nehogy ki tudják vonni a büntetésből. Az „adó- és banktitok” a bűnülözés, jogsegély teljesítése terén ne lehessen akadály.

Az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága és az Európa Tanács Kínzás vagy Más Embertelen, Megalázó Büntetések vagy Bánásmódok Megelőzési Bizottsága (CPT) ajánlásával összhangban a „durva bánásmód” megelőzését a „rendvédelmi tiszték és a bírák képzésébe” be kell építeni. Három egyetem jogi karán a büntetés-végrehajtási jog részeként már meg is valósult. Szeretnénk a nemzetközi elvárásoknak megfelelően, ha valamennyi hatósági személyek képzésével foglalkozó oktatási intézményben ez megvalósulna. 2001-ben az Oktatási Minisztérium Tanácsadó Testülete ezt még – feltételezhetően tájékoztatlan-ságból fakadóan – valótlanságokat tartalmazó véleményével még meg tudta akadályozni. Bizalommal várjuk ennek a jogsértésnek a felülvizsgálását. Pedig a büntetés-végrehajtási jog jogi szakvizsga tárgya lett, az egyetemeken kötelező tantárgy, tudományos konferenciákon önálló szekcióvá vált, az iránta megnyilvánuló növekvő érdeklődés és szűkséglet folytán.

Befejezésül azt emelném ki, hogy a büntetés-végrehajtási jog elemzésekor mindig egy adott időpontban fennálló helyzetről kaphatunk képet, a következő nap esetleg már új gyakorlati kérdést vagy jogalkotói szempontot hozhat felszínre, amelyre ugyanúgy, mint az egész összefüggérendszerre nyomban oda

kell figyelniünk. Nem lezárt kérdésről van szó, hanem folyamatos feladatról. Keresni kell az előre haladást szolgáló jogi hátteret, biztosítani az információval ellátottságot, hogy minél nagyobb bizalom alakuljon ki. A büntetés-végrehajtás akkor tudja betölteni korunkban uniós szerepét, ha úgy tud hatékonyan működni, hogy megfelel a jogállamiság követelményeinek. Büntetés-végrehajtási rendszerünk továbbfejlesztésének összhangban kell lennie jogéletünk fejlődési irányvonalával, az emberi és állampolgári jogok fokozott védelmének igényével, a demokrácia kiteljesedésének egyik feltételét jelentő törvényesség követelményeivel.

A gyakorlati kérdések felismerése a tudomány művelőit, a jogalkotókat és jogalkalmazókat, a jogkövetőket a szakmai kérdések legjobb megoldására ösztönzi. Fokozottabban van szükség az értékek és a kockázat mérlegelésére. A nagy kihívások, feladatok közös megoldását elősegítő erényt, segítőkészséget elhanyagolni vétek lenne. Az eredeti felismerések elérésén túl eredményeinket bátran bemutatathatjuk, de a világ tudományos tevékenységének eredményeit is közvetíteni kell. A tudomány és a gyakorlat összehangolása, együttműködése, együttgondolkodása nélkül nehezen képzelhető el előrelépés. Márpedig ezt az előrelépést mindannyian nagyon óhajtjuk.

A fejlődésért, még korszerűbb és hatékonyabb, a humánusot szolgáló állami és jogi intézményrendszerért dolgozunk, ezen belül ugyanilyen büntetés-végrehajtási rendszerért, magyar és egyben európai büntetés-végrehajtásért, az ezt előmozdító büntetés-végrehajtási jogért.

Dr. habil. Vókó György

A fogvatartottakkal kapcsolatos bánásmód törvényességének helyzete Magyarországon

(EGY ÜGYÉSZSÉGI VIZSGÁLAT TAPASZTALATAI)

A Magyar Köztársaság Ügyészsége az elmúlt évek gyakorlatához hasonlóan az idén, 2003-ban is vizsgálta a fogvatartottakkal kapcsolatos bánásmód törvényességét. Az egész országra kiterjedő vizsgálatnak a célja ebben az évben is annak megállapítása volt, hogy a vonatkozó jogszabályi előírások maradéktalanul végrehajtásra kerülnek-e, miként érvényesülnek a nemzetközi ajánlások a gyakorlatban, illetőleg milyen tényezők nehezítik a végrehajtást az integrációs kihívások tükrében. A vizsgálat kizárólag a 2002. évre vonatkozott, s a büntetés-végrehajtási intézetekben, valamint a rendőrségi és az idegenrendészeti fogdáknban fogva tartott elítéltekre, őrizetben lévőkre, előzetesen letartóztatottakra, idegenrendészeti őrizetésekre és szabálysértési elzárást töltőkre (továbbiakban: fogvatartott), továbbá a közösségi szálláson elhelyezettekre terjedt ki.

A követelményekről általánosságban

A fogvatartottakkal való bánásmód – amely általános nemzetközi megítélés szerint egy ország jogállamiságának egyik fokmérője – akkor tekinthető törvényesnek, amennyiben megfelel mind a hatályos jogszabályi rendelkezéseknek, mind a nemzetközi egyezményekben megfogalmazott elvárásoknak.

A személyi szabadságában korlátozott fogvatartott számára biztosítani kell az állami védelmet az esetleges hatalommal való visszaéléssel, az emberi jogok súlyos megsértésével szemben. Ezért garanciális jelentősége van a Bv. tvr. 2.§ (1) bekezdésében rögzített azon alapelvnek, amely szerint az elítélttel szemben csak az ítéletben és a törvényben meghatározott joghátrányok alkalmazhatók. A társadalom védelme érdekében a szabályszegőket felelősségre kell vonni, s ha szükséges, szabadságukban is korlátozni kell őket, de ugyanakkor velük szemben mindvégig törvényesen, a jogállamiság követelményeinek megfelelően kell eljárni.

Amint azt az Alkotmánybíróság 13/2001. (V. 14.) AB határozata is tartalmazza: a büntetés-végrehajtásban megnyilvánuló állami büntetőhatalom nem korlátlan, a bűnösnek talált és büntetésre ítélt egyén nem teljesen kiszolgáltatott. Az elítéltt nem tárgya a büntetés-végrehajtásnak, hanem alanya. A büntetés-végrehajtás alkotmányos kereteit a kényszer, a

kegyetlen, embertelen, megalázó bánásmód és büntetések tilalma, valamint az emberi méltósághoz, személyi biztonsághoz való jog adja.

Mindezekből pedig okszerűen következik, hogy az emberi jogok megnövekedett jelentőségére figyelemmel fokozott hangsúlyt kell fektetni a fogvatartottakkal való bánásmód törvényességének a biztosítására, különös tekintettel az emberi jogok érvényesülésével kapcsolatos, nemzetközi dokumentumokban is tükröződő elvárásokra.

A bánásmód törvényessége összetett módon jelentkezik a fogvatartás során. A szoros értelemben vett törvényes bánásmód részét képezi a fogvatartottakkal szembeni mindenemű hátrányos megkülönböztetés tilalma, a megfelelő hangnem használata, a fogvatartottak emberi méltóságának, önérzetének tiszteletben tartása. Ide sorolható a fogvatartó szervek vezetőinek következetes és határozott fellépése a bántalmazással, valamint a törvénysértő bánásmód minden más formájával szemben. Biztosítani kell a fogvatartottak számára a kínzás és más kegyetlen, embertelen bánásmód elleni panasz, feljelentés megtételének, az azzal kapcsolatos jogorvoslat gyakorlásának lehetőségét, a fogvatartó szerv jogsértést megvalósító tagjaival szemben a büntető és a fegyelmi felelősségre vonás következetes érvényesítését.

A bánásmód törvényességének másik oldala, hogy a fogvatartottaktól meg kell követelni a végrehajtás rendjének betartását, nem részesíthetik őket jogszabályellenes kedvezményekben, nem lehet tiltott kapcsolat vagy összefonódás a személyi állomány és a fogvatartottak között.

A bánásmód tágabb értelemben vett fogalmához az említetteken túlmenően hozzátartoznak a fogvatartottak elhelyezésének körülményei, a fogvatartó helyek telítettsége is. A fogvatartó intézetek jelenleg tapasztalható túlszűfolttsága hátrányosan befolyásolja a fogvatartottak jogi helyzetét, a fogvatartás biztonságát, valamint kihat a bánásmód törvényességére is. Az elhelyezési körülmények közvetlen hatást gyakorolnak a fogvatartottak emberi méltóságára, önérzetére.

A bánásmóddal kapcsolatos panaszok és feljelentések

2002. évben a büntetés-végrehajtás valamennyi területéről a fogvatartottak és hozzátartozóik részéről összesen 933 panasz, 664 kérelem és 616 bejelentés érkezett a megyei (fővárosi) főügyészségekre. Ezzel szemben a vizsgált időszakban a bánásmóddal kapcsolatban a fogvatartottak, illetőleg hozzátartozóik által szóban és írásban előterjesztett panaszok száma mindössze 299 volt (1. számú melléklet). A rendelkezésre álló adatokból megállapítható volt, hogy a fogvatartotti panaszok zöme – az előző évek tapasztalataival azonos módon – nem a bánásmóddal függött össze, hanem a kapcsolattartásra, az egészségügyi ellátásra, az ételmezésre és egyéb területekre vonatkozott.

A fogvatartottak és hozzátartozóik a törvénysértő bánásmódot kifogásoló panaszokat a legkülönbözőbb sérelmekre hivatkozással tették meg. Így például sérelmezték a velük szemben alkalmazott hangnemet, emberi méltóságuk megsértését, hátrányos megkülönböztetésüket stb.

Általánosságban megállapítható, hogy a bánásmóddal kapcsolatos panaszok, feljelentések megnyugtató kivizsgálása mind a fogvatartó intézetek vezetőinek, mind a hatáskör-

rel és illetékességgel rendelkező nyomozó hatóságok részéről minden esetben megtörtént. A bv. törvényességi felügyeleti és jogvédelmi ügyészeknek a fogvatartotti panaszok kivizsgálása terén kifejtett tevékenységére kivétel nélkül magas fokú szakmai alaposság, valamint nagy körültekintés volt jellemző.

Az ügyészi vizsgálat nem tárt fel olyan esetet, amikor a fogvatartottat panasza vagy feljelentése miatt törvénysértő bánásmód, vagy más retorzió érte volna. A rendelkezésre álló adatok alapján megállapítható, hogy a fogvatartottak beadványait, panaszait, feljelentéseit szinte kivétel nélkül haladéktalanul továbbítják az illetékes hatóságokhoz, illetőleg nemzetközi szervezetekhez. Az eseti jelleggel előforduló mulasztások közül az alábbi példát kiemelése indokolt.

Egy városi rendőrkapitányság fogdjában elhelyezett fogvatartott egy példányban kiállított kérelmi lapját egyúttal az ügyészségnek és a városi kapitányság vezetőjének is címezte. A kapitányság vezetője az előterjesztett panaszokat kivizsgálta és elbírálta, a kérelmi lapnak a címzettként megjelölt ügyészség részére történő továbbítását azonban mellőzte.

A bánásmóddal kapcsolatos büntetőeljárások

Az 1988. évi 3. tvr.-rel kihirdetett kínzás elleni konvenció megsértését – az élet elleni bűncselekményeken kívül – a következő hivatali bűncselekmények jelenthetik: a hivatalos eljárásban elkövetett bántalmazás (Btk. 226.§), a kényszervallatás (Btk. 227.§), a jogellenes fogvatartás (Btk. 228.§), valamint az olyan hivatali visszaélés, amely a fogvatartottakkal való bánásmóddal összefüggésbe hozható (Btk. 225.§). E bűncselekményeken kívül a bánásmód törvényességét súlyosan sértik a fogvatartó szerv személyi állománya és a fogvatartottak közötti tiltott kapcsolattal összefüggő korrupciós jellegű bűncselekmények (például a hivatalos személy által kötelességszegéssel elkövetett vesztegetés).

A vizsgált időszakban az említett, fogvatartó intézetek állományába tartozó személyek által fogvatartottak sérelmére elkövetett hivatali bűncselekmények miatt összesen 233 feljelentés megtételére került sor. Ebből összesen 62 ügy a nyomozás megtagadásával, 144 ügy a nyomozás, illetőleg a büntetőeljárás megszüntetésével fejeződött be, 3 ügy a bíróság felmentő ítéletével zárult, 4 ügyben a bíróság jogerős ítéletével megállapította a vádlottak bűnösségét, 20 büntetőeljárás pedig még a vizsgálat befejezésének időpontjában is folyamatban volt (2. számú melléklet).

A rendelkezésre álló adatok alapján 2002. évben a vizsgálat tárgyát képező legtöbb büntetőeljárás (145) – az előző évekhez hasonlóan – hivatalos eljárásban elkövetett bántalmazás miatt indult. Ennél számottevően kevesebb azoknak a büntetőeljárásoknak a száma, amelyet a büntető ügyekben eljáró hatóságok a fogvatartottakkal kapcsolatos bánásmóddal összefüggő hivatali visszaélés (78) miatt folytattak, a fogvatartó intézetek alkalmazottai által elkövetett kényszervallatás, illetőleg jogellenes fogvatartás miatt indult büntetőeljárások száma (6, illetve 4 eset) pedig – a korábbi vizsgálatok tapasztalataival szintén egyezően – csekélynek mondható (3. számú melléklet).

A törvénysértő bánásmód körébe tartozó bűncselekmények miatt indult büntetőeljárások eredményeit vizsgálva el kell ismerni, hogy meglehetősen magas a nyomozás megtagadásával, illetőleg a nyomozás megszüntetésével befejeződött ügyek száma. Ez a helyzet leginkább arra vezethető vissza, hogy a fogvatartottak állításaikat sok esetben nem tudták megfelelő módon igazolni, illetőleg ennek érdekében nem is mindig működtek együtt az illetékes hatóságokkal. Igen gyakran előfordult, hogy a feljelentésen kívül más értékelhető bizonyíték nem is állt a nyomozó hatóság rendelkezésére, s arra is akadt példa, hogy az eljárás során ez az egyetlen bizonyíték is súlytalanná vált a sértett közreműködéstől való elzárkózása vagy a feljelentéssel ellentétes tartalmú nyilatkozatai nyomán.

A vizsgált ügyekben született nyomozást megszüntető határozatokat elemezve, megállapíthatjuk, hogy azok meghozatalára a legtöbb esetben (különösen a hivatalos eljárásban elkövetett bántalmazás miatt indult büntető ügyekben) azért került sor, mert az eljárás tárgyát képező bűncselekmény elkövetése nem volt megállapítható.

A kényszervallatás bűncselekménye miatt indult büntetőeljárások többségében a feljelentések nem a bv. intézet vagy a rendőrségi fogdák állományába tartozó személyek magatartását kifogásolták, hanem a fogvatartottakat kihallgató rendőrök eljárását sérelmezték. Előfordult az is, hogy a törvénysértő bánásmóddal összefüggésben a fogvatartott sérülést is szenvedett.

Így például az egyik megyei büntetés-végrehajtási intézetben egy felügyelő ügy bántalmazott egy fogvatartottat, hogy az 8 napon belül gyógyuló sérüléseket szenvedett. Az eljáró bíróság az elkövetőt bűnösnek mondta ki hivatalos eljárásban elkövetett bántalmazás vétségében, s ezért őt pénzbüntetésre ítélte.

A fogvatartottak önértetének, emberi méltóságának tiszteletben tartása

Az elítélt emberi méltóságát tiszteletben kell tartani, nem lehet őt kínzásnak alávetni, kegyetlen, embertelen, megalázó bánásmódban részesíteni, rajta orvosi kísérletet, vagy beleegyezése nélkül tudományos vizsgálatot vagy kísérletet végezni (Bv. tvr. 21. § (1) bekezdés). Hasonló rendelkezést tartalmaz a rendőrségi fogdák rendjéről szóló 19/1995. (XII. 13.) BM rendelet 1. § (2) bekezdése is.

A vizsgálati tapasztalatok azt mutatták, hogy a fogvatartottak emberi méltóságát a fogvatartási intézetekben általában tiszteletben tartják. Ezzel kapcsolatos panasz vagy hiányosság elvétve került megállapításra.

Az egyik megyei rendőr-főkapitányság fogdájában egy előzetesen letartóztatott a zárkában található szemetes vödörbe végezte el a szükségletét, mert a fogdaőrök nem engedték ki őt a WC-re. A fogdában ellenőrzést végző ügyész a fogvatartottat meghallgatta, és annak panaszát kivizsgálta. A panasz tárgyában lefolytatott ügyészi vizsgálat megállapította, hogy a fogvatartott emberi méltóságát sértő helyzet kiváltó oka az volt, hogy a csökkent létszámú fogdaőrség a fogva-tartottakat csak jelentős késlekedéssel tudta a közös használatú illemlhelyiségbe kiengedni.

A fogvatartottak önértékük megsértéseként leggyakrabban a fogvatartó intézetek képviselőinek részéről tapasztalható durva hangnemet értékelték.

Az egyik megyei büntetés-végrehajtási intézetben két előzetesen letartóztatott bv. törvényességi felügyeleti és jogvédelmi ügyészi meghallgatása során előadta, hogy az intézetben egy zárkaellenőrzés alkalmával általuk ismeretlen felügyelők őket „köcsög”-nek szólították.

Olyan esetet a vizsgálat nem tárt fel, hogy fogvatartotton a hivatkozott jogszabályi rendelkezés megsértésével orvosi kísérletet, vagy beleegyezése nélkül tudományos vizsgálatot vagy kísérletet végeztek volna.

A hátrányos megkülönböztetés tilalmának érvényesülése

Az elítéltek között nem tehető hátrányos megkülönböztetés nemzetiségi és etnikai hovatartozásuk, vallási vagy politikai meggyőződésük, társadalmi származásuk, nemük, illetőleg vagyoni helyzetük szerint (Bv. tvr. 2. § (3) bekezdés). Ehhez hasonló, de a hátrányos megkülönböztetés eseteinek teljes körére fogalmaz meg tilalmat a 19/1995. (XII. 13.) BM rendelet 1. §-ának (3) bekezdése: „A fogvatartás szabályainak alkalmazásánál a fogvatartottak között nem lehet hátrányos megkülönböztetést alkalmazni faj, bőrszín, a nem, a vallás, a politikai vagy bármilyen más vélemény, nemzeti és társadalmi hovatartozás, a születés, a társadalmi vagy bármilyen más helyzet különbözősége miatt”.

Olyan eset nem volt bizonyítható, amikor a fogvatartottal szemben jogszabályi rendelkezésbe ütköző módon diszkriminációt alkalmaztak volna. Ezt sérelmező panasz vagy feljelentés is csak elvétve fordult elő.

Olyan panaszra is volt példa, amely bizonyítható megalapozottsága esetén nem ütközött volna a speciálisan a fogvatartottak hátrányos megkülönböztetését tilalmazó, hivatkozott jogszabályi rendelkezésekbe, ellenben a fogvatartó intézet képviselőinek panaszolt magatartása – annak megvalósulása esetén – az 1976. évi 8. tvr.-rel kihirdetett Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 2. Cikk 1. pontjának megsértését jelentette volna. A konvenció ezen rendelkezése ugyanis kimondja: „Az Egyezségokmányban részes, valamennyi állam kötelezi magát, hogy tiszteletben tartja és biztosítja a területén tartózkodó és joghatósága alá tartozó minden személy számára az Egyezségokmányban elismert jogokat minden megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül”.

Ugyanezen nemzetközi egyezmény 10. Cikkének 1. pontja pedig a következőképpen rendelkezik: „A szabadságuktól megfosztott személyekkel emberségesen, és az emberi személyiség veleszületett méltóságának tiszteletben tartásával kell bánni”.

Az egyik bv. intézetben fogva tartott nő az öt meghallgatott bv. törvényességi felügyeleti és jogvédelmi ügyésznek azt panaszolta, hogy őt saját neméhez vonzódása miatt a felügyelet „megkülönböztetett bánásmódban” részesíti.

A vizsgálat által feltárt fenti eset rávilágít a Bv. tvr. általános, hátrányos megkülönböztetés tilalmazó rendelkezésének azon hiányosságára, hogy a jelzett nemzetközi egyez-

ménytől eltérően nem terjed ki a diszkrimináció valamennyi formájára. Tekintettel arra, hogy a nemzetközi egyezményben helyet kapott követelményt teljes tartalmában kell valamennyi releváns hazai jogszabály részévé tenni, a Bv. tvr. tervezett, átfogó módosítása kapcsán a felhívott jogszabályi rendelkezés megfelelő kiegészítése is indokoltnak látszik.

A kényszerítő eszközök alkalmazásának gyakorlata

Amennyiben a fogvatartott akadályozza, vagy akadályozni kívánja a személyi szabadság korlátozás végrehajtásának feladatát, ezáltal veszélyezteti a büntetés céljának megvalósítását is. A jogi szabályozás ezért lehetővé teszi biztonsági, rendfenntartó intézkedések megtételét, kényszerítő eszköz használatát, illetve alkalmazását. A büntetés-végrehajtási testület tagja hivatásának jogszerű teljesítése során intézkedéseinek a megengedett kényszerítő eszközök alkalmazásával is jogosult érvényt szerezni (Bv. tvr. 20. § (3) bekezdés).

A bv. intézetben fogva tartottakkal szemben alkalmazható kényszerítő eszközök használatára vonatkozó további részletes szabályokat a büntetés-végrehajtási szervezetről szóló 1995. évi CVII. törvény, illetőleg a Bv. Szabályzat 61-67. §-ai tartalmazzák. A rendőrségi fogdáknban fogva tartottakkal szemben alkalmazható kényszerítő eszközök szabályait a Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény, a Rendőrség Szolgálati Szabályzatáról szóló 3/1995. (III. 1.) BM rendelet, valamint a 19/1995. (XII. 13.) BM rendelet 30. §-a tartalmazza.

A vizsgálat során beszerzett adatok szerint 2002-ben a fogvatartó intézetek hivatásos állományába tartozó személyek fogvatartottakkal szemben összesen 897 esetben alkalmaztak kényszerítő eszközt (4. számú melléklet). A leggyakrabban bilincs (607), illetőleg testi kényszer (263) alkalmazása vált szükségessé, ehhez képest gumibot (16) és könnygáz (10) használata meglehetősen ritkán volt indokolt. Szolgálati kutya bevetése mindössze egy esetben történt, elektromos sokkoló és löfegyver alkalmazása a vizsgált időszakban nem fordult elő. Kényszerítő eszköz használatára általában a fogva-tartott támadásának, dühöngő, valamint ön- és közveszélyes magatartásának megelőzése vagy megszüntetése érdekében volt szükség.

Megállapítást nyert, hogy a fogvatartó szervek személyi állományának a fogva-tartottakkal kapcsolatos eljárása megfelelt a határozott és emberséges fellépés követelményének, s az alkalmazott kényszerítő eszközök jogszerűségének a kivizsgálása is minden esetben megtörtént. A vizsgált időszakban a fogvatartó intézetek hivatásos állományába tartozó személlyel szemben kényszerítő eszköz jogszerűtlen alkalmazása miatt sem fegyelmi, sem büntetőeljárás nem indult.

A vizsgálat során a kényszerítő eszközök alkalmazásával kapcsolatban fennálló jelentéstételi kötelezettség tekintetében megoldást igénylő jogértelmezési kérdés merült fel. A büntetés-végrehajtási szervezetről szóló 1995. évi CVII. törvény 16. § (7) bekezdése a következőket írja elő: „A jogszerűtlennek minősített kényszerítő eszköz használatáról az ügyészt nyolc napon belül, ha pedig a kényszerítő eszköz használata testi sérülést vagy halált okozott, haladéktalanul értesíteni kell.” Az idézett jogszabályi rendelkezés helyes értelmezése az, hogy az ügyészt a jogszerűtlennek minősített kényszerítő eszköz használatáról nyolc napon belül, minden testi sértést vagy halált okozó kényszerítő eszköz alkal-

mazásáról pedig azonnal értesíteni kell, függetlenül attól, hogy az utóbbi esetben a kényszerítő eszköz alkalmazását jogszerűtlennek minősítették-e vagy sem. Az a tény ugyanis, hogy az arra kötelezett személy valamely sérülést vagy halált okozó kényszerítő eszköz alkalmazását jogszerűnek minősítette, még nem nyújt megfelelő garanciát arra, hogy a kényszercselekmény foganasítására törvényesen került sor. Ennek megállapítására kizárólag a törvényességi felügyeletet ellátó ügyész lehet hivatott.

A végrehajtás rendjének megkövetelése a fogvatartottaktól, a fogvatartó intézetek személyi állománya és a fogvatartottak közötti tiltott kapcsolat, összefonódás, korrupciós bűncselekmények

Megállapítható, hogy a fogvatartó intézetekben általában megkövetelik a személyi szabadságkorlátozás végrehajtása rendjének megtartását. A vizsgálat azonban több olyan esetet is feltárt, amikor ez elmaradt, a fogvatartottat jogszabályellenesen kedvezményben részesítették, kivételeztek vele.

A rendelkezésre álló adatok szerint az egyik büntetés-végrehajtási intézetben az ügyeletes nevelő segítséget nyújtott ahhoz, hogy két fogvatartott a fürdőben találkozzon és közösüljön egymással.

Az őrszemélyzet és a fogvatartottak közötti korrupció alapos gyanúja miatt is több esetben indult büntetőeljárás. A vizsgált időszakban fogvatartó szerv alkalmazottja és fogvatartott között nemi kapcsolat nem létesült. Ennek gyanúja is mindössze egy esetben merült fel.

Az egyik büntetés-végrehajtási intézetben előzetes letartóztatásban lévő fogvatartott azt állította, hogy egy bv. őrm. többször tett neki és zárkatársainak szexuális kapcsolat létesítésére vonatkozó ajánlatot. A bv. őrm. ellen fogvatartottal való tiltott kapcsolat miatt fegyelmi eljárás indult, amely alapos kivizsgálás után – a fogvatartott állítása valótlanságának bebizonyosodását követően – megszüntetésre került.

A fogvatartó intézetek vezetőinek fellépése a törvénybe ütköző bánásmód esetén, fegyelmi eljárások a személyi állománnyal szemben

A vizsgálati tapasztalatok azt mutatták, hogy a fogvatartó szervek vezetői a személyi állománnyal szemben az esetek többségében határozottan fellépnek a törvénybe ütköző bánásmód esetén, az ilyen jellegű panaszok megnyugtató kivizsgálása is megtörténik.

Az elmúlt években a törvénysértő bánásmód körébe tartozó cselekmények esetében jogértelmezési problémaként jelentkezett a büntetőeljárás és a fegyelmi eljárás azonos tényállás alapján történő elrendelésének a kérdése. A fegyveres erők hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról szóló többször módosított 1996. évi XLIII. törvény fegyelmi eljárással kapcsolatos rendelkezései szerint a büntetőeljárás nem akadályozza az azonos tényállás alapján

induló fegyelmi eljárásnak. A fegyelmi eljárást ilyen esetben is el kell rendelni, majd az eset összes körülményének gondos mérlegelését követően lehetőség van annak a büntetőeljárás jogeros befejezéséig történő felfüggesztésére.

A Legfőbb Ügyészség az elmúlt években több fórumon is lépéseket tett a helyes és egy-séges gyakorlat kialakítása érdekében, melynek következtében az e téren kialakult helyzet-ben az utóbbi időben jelentős javulás volt tapasztalható. Az előző évekhez hasonlóan azon-ban 2002-ben is előfordult olyan fogvatartó intézet, ahol valamennyi törvénysértő bánásmód miatt indult büntetőeljárás esetében indokolatlanul elmaradt a fegyelmi eljárás megindítása.

Így történt ez az egyik büntetés-végrehajtási intézetben, ahol az intézet parancs-nokának feljelentése alapján hivatalos eljárásban elkövetett bántalmazás vétsége mi-att több büntetőeljárás is indult az intézet állományába tartozó felügyelők ellen. A fe-gyelmi eljárások elrendelésére arra hivatkozással nem került sor, hogy a bűncselek-mények elkövetésének alapos gyanúját kizárólag a fogvatartottak vallomásai támasz-tották alá, s azok – a bűncselekmények törvényi tényállási elemein kívül – olyan „ténybeli elemet” nem tartalmaztak, amelyek fegyelmi eljárás megindítására önma-gukban alapul szolgálhattak volna.

Több esetben azért maradt el a fegyelmi eljárás megindítása, mert a büntetőeljárásra a fogvatartott feljelentése alapján került sor, s a fogvatartó szervek már csak a nyomozás meg-szüntetéséről szereztek tudomást. Szintén több alkalommal akadályozta a fegyelmi eljárás megindítását, ha a feljelentést ismeretlen elkövetővel szemben tették. Az is gyakran előfor-dult, hogy a hivatali bűncselekmény elkövetésével alaposan gyanúsítható személy a büntető-eljárás megindítása előtt a szolgálati viszonyáról lemondott.

A törvénysértő bánásmód miatt elrendelt fegyelmi eljárások a legtöbb esetben az ugyan-azon tényállás miatt indult nyomozások megszüntetését követően szintén megszüntetéssel végződtek. Arra is akadt azonban példa, hogy a fegyelmi eljárás a fegyelmi felelősség meg-állapításával zárult.

Az egyik bv. intézet parancsnoka az intézet hivatásos állományába tartozó egyik személyt nem megfelelő hangnem használata miatt egy fizetési fokozattal egy évre va-ló visszavetési fegyelmi fenytéssel sújtotta, amelynek végrehajtását egy évi próbaidő-re felfüggesztette.

Az előző néhány év gyakorlatától eltérően 2002. évben nem fordult elő, hogy a fogvatartó szerv büntető- vagy fegyelmi eljárás alá vont dolgozóját annak ellenére nem függesztették fel szolgálati beosztásából, hogy a szolgálati helyéről való távoltartása indokolt lett volna.

A fogvatartott nyomozó hatóság részére történő kiadása, a befogadás során észlelt külsérelmi nyom esetén követendő eljárás

A kínzás és az embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés megelőzésére lét-rejött Európai Bizottság (CPT) 1999. évi magyarországi látogatásának tapasztalatairól ké-

szült jelentésében megállapította, hogy a fogvatartottaknak az előzetes letartóztatást fogantató helyszínekről a rendőrség helységeibe kihallgatás céljából való átszállítása általános, s bár azokat az ügyészeknek kell engedélyezni, az engedélyt minden esetben megadják. A CPT 1994. évben hazánkban tett látogatása kapcsán született jelentésében foglaltakhoz hasonlóan következő látogatása alkalmával is hangsúlyozta azon álláspontját, mely szerint a durva bánásmód megelőzése szempontjából sokkal kívánatosabb, hogy a büntetés-végrehajtási intézetben fogvatartott előzetesen letartóztatottak kihallgatására az intézetben kerüljön sor, s ezen okból ne szállítsák át őket a rendőrségi fogdára. Mindezek alapján a CPT a magyar hatóságok számára megismételte azt a korábbi ajánlását, hogy tegyenek megfelelő lépéseket annak érdekében, hogy a bv. intézetekben fogvatartott előzetesen letartóztatottak nyomozati cselekmények végett rendőrségi fogdába történő átszállításának engedélyezésére csak akkor kerüljön sor, ha az mindenképpen elkerülhetetlen.

A CPT első látogatásának hatására született 2/1995. (ÜK. 11.) LÜ h. körlevél 5. pontja a bizottság ajánlásának megfelelően külön nyomatékositotta az ügyészi engedély megadását megelőző körülmekintő eljárást. E körlevelet a 3/2000. (Ü.K.) LÜ h. körlevél helyezte hatályon kívül, melynek 7. pontja foglalkozik a kiadás szabályaival. Eszerint a bv. intézetben fogvatartott személy nyomozó hatóság részére történő kiadásának és a rendőrségi fogdába történő átszállításának engedélyezésére csak a nyomozás eredményessége érdekében feltétlenül indokolt esetben, a főügyészség eljárása esetén a főügyész büntetőjogi szakági helyettesének, helyi ügyészség eljárása esetén pedig a vezető ügyésznek a jóváhagyásával kerülhet sor. Az engedély megadásakor a nyomozó hatóságtól minden esetben meg kell követelni, hogy az erre vonatkozó írásbeli előterjesztés részletesen tartalmazza a csak rendőrségen elvégezhető nyomozási cselekményeket, és az azokhoz szükséges időt, az engedélynek pedig ezt felülbírlva meghatározott időtartamra kell szólnia, annak elteltével pedig a fogvatartottat vissza kell szállítani vagy szállíttatni a bv. intézetbe.

Általánosan megállapítható, hogy a vizsgált időszakban a kiadás rendje a körlevélben foglaltaknak megfelelően alakult. A gyakorlati tapasztalatok azt mutatták, hogy a nyomozó hatóságok valóban indokoltan és néhány vitatható eset kivételével csak a feltétlenül szükséges időtartamra kérték a fogvatartottak kiadását. Előfordult azonban, hogy néhány bv. intézetben fogvatartott személyt ügyészi engedély nélkül adtak ki és helyeztek el rendőrségi fogdában. Olyan esetek is akadtak, amelyekben a minősített engedély megadása maradt el.

Az egyik megyében a bv. törvényességi felügyeleti és jogvédelmi ügyész megállapította, hogy több városi ügyészségen a vonatkozó körlevél rendelkezéseitől eltérő gyakorlat alakult ki, egyes esetekben a nyomozás feletti felügyeletet gyakorló ügyészek közvetlenül engedélyezték a rendőrségi fogdába történő kiadásokat.

Megállapítható, hogy kiadás engedélyezése érdekében a nyomozó hatóság rendszerint akkor fordul az ügyészhez, ha a büntetőeljárásban terhelként szereplő fogvatartottal kapcsolatban egymást követően több nyomozati cselekményt kell foganatosítani (kihallgatás, szembesítés, helyszínelés, iratismertetés).

A CPT 1999. évi látogatásáról készült jelentésének 22. pontjában megismételte azt a korábbi ajánlást, hogy amennyiben a fogvatartotton az orvosi vizsgálat olyan sérülést ál-

lapít meg, amely a durva bánásmódra vonatkozó fogvatartotti állítással függ össze, arra következtetesen fel kell hívni az illetékes ügyész figyelmét.

A Bv. Szabályzat 17. §-a szerint: „Ha az elítélten a befogadáskor külsérelmi nyomot észlelnek, vagy a rendőrségi fogdából, a javító intézetből, a katonai fogdából átkísért elítélt azt állítja, hogy bántalmazták, haladéktalanul orvosi vizsgálatot kell végezni, valamint jegyzőkönyvet kell felvenni, amelynek egy-egy példányát az átkísérést végrehajtó szervnek, illetve a törvényességi felügyeletet ellátó ügyésznek meg kell küldeni”. Megállapítható, hogy a jelzett jogszabályi rendelkezés általában érvényesült, elvétve előfordult azonban, hogy elmaradt az ügyész értesítése.

A hazai jogi szabályozásban az ügyész értesítésének kötelezettsége a rendőrségi fogdák vonatkozásában újabb keletű, mint a bv. intézetek esetében; valószínűleg ennek tudható be, hogy a vizsgálat velük kapcsolatban több hiányosságot mutatott ki.

Összegzés

A vizsgálat tapasztalatait összefoglalva megállapítható, hogy a fogvatartottakkal való bánásmód – a vizsgálat során feltárt eseti hibáktól, hiányosságoktól, valamint helyenként előforduló helytelen gyakorlattól eltekintve – hazánkban általában megfelel a nemzetközi egyezményekben megfogalmazott elvárásoknak, valamint a hatályos jogszabályokban előírtaknak. Az ügyészség a vizsgálat során feltárt hiányosságok megszüntetése érdekében a szükséges intézkedéseket minden esetben megtette.

A törvényes bánásmódhoz fűződő alapvető emberi jogi érdekekre is figyelemmel azonban továbbra is fokozott hangsúlyt kell fektetni a fogvatartottakkal való bánásmód törvényességének a biztosítására; a vonatkozó hatályos joganyag maradéktalan érvényesülése érdekében a bv. törvényességi felügyeleti és jogvédelmi ügyészeknek mindennapi ellenőrző tevékenységük során a jövőben is az eddig tapasztalt szakszerűséggel és alapos-sággal kell eljárniuk.

Dr. Szűcs András

A női elítéltek helyzete a magyar büntetés-végrehajtási intézetekben

A szondázó jellegű kutatás célja a büntetés-végrehajtási intézetekben szabadságvesztésüket töltő nők helyzetének a vizsgálata volt, melynek lényeges tényezői a fogvatartottak jogainak tiszteletben tartása, a megfelelő bánásmód, a humánus elhelyezés, a fogvatartás, munkáltatás, foglalkoztatás körülményei, az infrastruktúra, az elítéltek orvosi jellegű, mentálhigiénés, vallási igényeinek biztosítása, a fizikai erőnlét megőrzése. A vizsgálat egyrészt a diszkrimináció tilalmának érvényesülésére, másrészt a nemi különbözőségből fakadó, a jogszabályokban is tükröződő eltérések vizsgálatára helyezte a hangsúlyt. Kiterjedt emellett a nők azon speciális igényeinek a vizsgálatára is, melyeknek kielégítése nem hátráltatja, illetve nem gátolja a büntetés-végrehajtás céljait.

Bevezető gondolatok

2000 során az Országos Kriminológiai Intézet munkatársaiként, mintavételi céllal empirikus kutatást végeztünk az ország női büntetés-végrehajtási intézeteiben. A vizsgálat céljaul azt tűztük ki, hogy felmérjük a büntetés-végrehajtás általános állapotát a nők vonatkozásában, s feltárjuk a fogvatartás azon kritikus pontjait, amelyek elmélyültebb, részletesebb kutatást igényelnek.

A vizsgálat alapvetően a női börtönök működésének tárgyi, gazdasági, szervezeti feltételeivel, kapacitásának kihasználtságával, személyi feltételeivel foglalkozott. Elemezte többek között a női fogvatartási intézetek kis száma és – ezzel összefüggésben – a lakóhely nagy távolsága miatti speciális problémákat. A kutatás emellett információkat gyűjtött a nők speciális igényeiről, szükségleteiről, illetve a végrehaj-

tás tárgyi környezete – higiénés, mentálhigiénés feltételek –, és a fogvatartottak ellátása vonatkozásában. Összesen mintegy száz interjút készítettünk, egyrészt a büntetés-végrehajtásban dolgozók, másrészt az elítéltek körében. Mélyinterjúk segítségével felvázoltunk néhány életsorsot, elemeztük a bűncselekmény elkövetésének körülményeit, okait, motívumait, az elkövető-sértett kapcsolat dinamikáját, a nők börtöntűrő képességét, családdal való kapcsolat-tartását – és annak esetleges akadályait, a jövőre vonatkozó (szabadulás utáni) elképzeléseit és azok realitás-szintjét. Vizsgáltuk azt is, hogy a bűncselekményt megelőző – néha folyamatos – családon belüli erőszak, az otthoni bántalmazás mennyiben befolyásolja a későbbi életsorsot. Jelen tanulmányban – terjedelmi okokból – nem té-

rünk ki minden kérdés vizsgálatára, csupán a kutatás átfogó keresztmetszetét adjuk.

A kutatás módszere

A kutatás során három büntetés-végrehajtási intézményben (a Pálhalmi Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben, a Heves Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben és a Kalocsai Fegyház és Börtönben) az elítéltek 10%-os, ún. random módszerrel kiválasztott mintájával, valamint az elítéltekkel közvetlen kapcsolatba kerülő személyzettel, strukturált szociológiai interjúk és mélyinterjúk felvételére került sor. A kutatás *pénzügyi és személyi feltételei* csupán egy *általános felmérést* tettek lehetővé, ennek során összesen 100 interjú készült, s az interjúk 50%-a a mélyinterjú kategóriába sorolható.

A magyar női börtönnépesség összesen 694 fogvatartottat számlált a vizsgált időszakban, ebből 275 fő a pálhalmi (Mélykút), 78 fő a Heves megyei (Eger), 338 fő pedig a kalocsai büntetés-végrehajtási intézetben volt elhelyezve. Pálhalmán börtön fokozatban 11, fegyház fokozatban 6 fő, Egerben börtön fokozatban 7 fő, Kalocsán börtön fokozatban 41, fegyház fokozatban pedig 35 fő elítélttel készült interjú. Az összesen száz interjú közül 86 volt statisztikai szempontból értékelhető. Az interjúra történő jelentkezés ugyan önkéntes volt, ennek ellenére 14 elítélt az interjú során nem mutatott kellő együttműködést, illetve az interjú kérdéseire nem adott értékelhető válaszokat. A dolgozat további részében csak az

értékelhető adatokat szolgáltató 86 elítélt interjúval foglalkozunk. (Mélykúton 24, Egerben 7, Kalocsán 55 értékelhető interjút készítettünk az elítéltek körében. Emellett a büntetés-végrehajtási intézetek parancsnokaival, nevelőivel, a büntetés-végrehajtási személyzettel is készítettünk interjúkat.)

Az interjú céljából kiválasztott elítéltek többé-kevésbé minden bűncselekmény-csoport elkövetőit reprezentálják. Élet és testi épség elleni bűncselekményt követett el 32 fő (ebből 25 emberölést és kísérletét, 7 pedig súlyos testi sértést), kiskorú veszélyeztetését 4, vagyon elleni bűncselekményt 44 (ebből 21 rablás volt). Öten különböző egyéb bűncselekményt követtek el, 1 személy pedig nem kívánta megnevezni az általa elkövetett cselekményt.

A nőkre vonatkozó speciális szabályok a büntetés-végrehajtásban

A büntetés-végrehajtásban a férfi és női elítéltekre vonatkozó szabályozás alapjaiban azonos, eltérés csupán néhány kérdésben tapasztalható. Ezek lényegében az elhelyezésre, a ruházkodásra, a tisztálkodásra vonatkoznak, illetve a terhes, kisgyermekes nőkre állapítanak meg sajátos szabályokat.

Az eltérő szabályozás köréből csak a legfontosabbakat emeljük ki az alábbiakban.

A nemek közötti diszkriminációra vonatkozó tilalom – amely számos nemzetközi dokumentumban megfogalmazást nyert¹, és

¹ Lásd pl. A fogvatartottakkal való bánásmódról vonatkozó minimális standard szabályok 6.(1) Elfogadva az ENSZ Büntemegelőzéssel és az elkövetők iránti bánásmóddal foglalkozó, 1955-ben Genfben tartott első kongresszusa által és jóváhagyva Gazdasági és Szociális Tanács 1957. július 31. napján kelt 663 (XXIV) számú, illetve 1977. május 13. napján kelt 2076 (LXII) számú határozatai által. (Emberi jogok. Nemzetközi okmányok gyűjteménye. Szerk. Mavi Viktor. ENSZ, New York, 1988. p. 209.) ; Appendix to Recommendation No. (87) 3 The European Prison Rules. Revised European version of the Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners. Part I. point 2.

amely hazánkban alkotmányos alapelv – a büntetés-végrehajtásra vonatkozó szabályozásban is kifejeződésre jut.

A bűncselekményt elkövető és jogerős bírósági határozat alapján elítélt személyekkel szemben csak az ítéletben és a törvényben meghatározott joghátrányok alkalmazhatók. *Nem tehető hátrányos megkülönböztetés az elítéltek között származásuk, nemzetiségi, etnikai hovatartozásuk, vallási vagy politikai meggyőződésük, nemük, illetve vagyoni helyzetük szerint* (1979. évi 11. tvr. 2. §). Az elítélt nők és férfiak a büntetés-végrehajtása alatt sajátos védelemre jogosultak.

A terhes és kisgyermekes elítélt nőnek az egészségét védő és a gyermek fejlődését szolgáló jogai nem korlátozhatók. Ha a szülésre a szabadságvesztés végrehajtása alatt kerül sor, az újszülöttet 6 hónapos – kivételesen 1 éves – koráig az anyával együtt kell elhelyezni. Az elítéltek ez alatt a hat hónap, illetve egy év alatt kórházban élnek, természetesen felügyelet mellett, a gyermeket pedig az intézmény bölcsődéjében helyezik el.² A 18 éven aluli fiatalok, továbbá az *elítélt nő* – a terhesség megállapításától a gyermek 6 hónapos koráig, illetve az intézetben elhelyezett gyermek 1 éves koráig – *éjszakai munkára nem osztható be, illetve túlmunkára nem kötelezhető*. Túlmunkára az ártalmas munkát végző elítélt sem kötelezhető. A büntetés-végrehajtás alatt *a magánélzárás fenyegető büntetés nem alkalmazható terhes és kisgyermekes nővel szemben*. A 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet 180. §-a alapján, *az elítélt nő terhessége esetén a szabadságvesztés felbe-*

szakítására is lehetőség van. „Annak ellenére, hogy emberségesen megoldható a szülés a »börtön falai között is«, terhes nők többsége a szülés előtt kérvényezi büntetés-félbeszakítását, amit az esetek többségében engedélyeznek is.”³

Az előzetes letartóztatás és a büntetés végrehajtása alatt a *nőket a férfiaktól, a fiatalokukat a felnőtt korúaktól el kell különíteni*. A büntetés-végrehajtási intézetben, a zárkában elhelyezhetőek létszámát úgy kell meghatározni, hogy minden elítélte *meghatározott légtér* (6 m³), illetve mozgástér jusson. Ez a mozgástér férfiaknál 3 m², fiatalokuk és *nők esetében* 3,5 m², azaz csekély mértékben több.

A formaruha tekintetében a nők és a fiatalok férfi elítéltek vonatkozásában rendszeresíthető a polgári jellegű.

Az elítéltek részére a *rendszeres tisztálkodási lehetőséget*, heti legalább egy alkalommal meleg vízben fürdést (zuhanyozást) kell biztosítani. A női elítélteket azonban a *rendszeres fürdések között is el kell látni meleg vízzel*. A szennyező munkaterületen dolgozóknak *naponta* kell biztosítani a fürdési lehetőséget.

Az elítéltek birtokában tartható szerek listája is tartalmaz speciálisan a nők igényeire szabott eszközöket, így pl. hajszűrővas, csavarók, csipeszek stb. A 6/1996 (VII. 12.) IM rendelet 5., illetve 6. számú melléklete a fegyelmi zárkában, illetve a biztonsági zárkában a női fogva tartottaknál tartható tisztálkodási kellékek között lehetővé teszi speciális, egészségügyi, higiénés szerek birtokban tartását. Ugyanez vonatkozik a rendőrségi fogdában fogva

2 Vókó György: A magyar büntetés-végrehajtási jog, Dialóg Campus Kiadó. Budapest – Pécs, 1999. 298. p.

3 Vókó György: i.m. .298. p.

4 19/1995. (XII.13.) BM. r.

tartott nőkre.⁴ A büntetés-végrehajtási tvr. 45. § (5) bekezdésének hatálya alá tartozó elítéltek számára az intézet által biztosított cikkek köre a nők vonatkozásában szintén a fentiekkel bővül.

Távolság⁵ és kapcsolattartás

A nők és a fiatalkorú elítéltek esetében különösen kedvezőtlen képet mutat a lakóhelyhez közeli elhelyezés vizsgálata: az országban három női büntetés-végrehajtási intézet van, s a fegyház fokozatban elhelyezett nők kizárólag, a börtön fokozatban elhelyezettek pedig túlnyomórészt a Kalocsai Fegyház és Börtönben kaphatnak elhelyezést. Bár Magyarországon nincsenek túl nagy távolságok, a büntetés-végrehajtási intézmény és az elítélt családjának lakóhelye közötti távolság nagysága – az utazással töltött idő hossza és az utazás pénzügyi vonzatai miatt – jelentősen befolyásolhatja, sőt behatárolhatja a látogatások számát. Ez azért is probléma, mert ez az a két elítélt-kategória, akiknél a családdal való kapcsolattartás (anyák és gyermekeik, fiatalkorú elítéltek és szüleik) nevelési szempontból nagyon fontos lenne.

a.) A Pálhalma központtal rendelkező büntetés-végrehajtási intézet története 1950-ben kezdődött. 1972-től Bernátkúton, Mélykúton és Sándorházán központi fűtésű, közös fürdővel ellátott, konyhával és étkezővel kiegészített épületegyüttesek alakítottak ki. A három intézményrész együttesen 1259 fő befogadására alkalmas. Mélykúton fiatalkorú nők börtöne és fogháza, valamint felnőtt korú nők börtöne és fogháza működik.

Mélykút impozáns természeti környezetben, ám a lakott területtől viszonylag tá-

vol található. Amennyi előnye ebből származik az intézetnek a munkáltatás szempontjából (idényjellegű kerti, szántóföldi munkák lehetősége), annyira hátrányos a megközelíthetetlenség, a kapcsolattartás szempontjából. A terület személygépkocsi híján *nehezen közelíthető meg*. Dunaújvárosig vonattal, onnan buszszal lehet ide eljutni, de az utolsó 6 km-t csak gyalogosan lehet megtenni. Ennek ismeretében joggal tétélezhető fel, hogy az *utazási gondok is hozzájárulnak ahhoz, hogy az elítéltek egy részét egyáltalán nem látogatják*. E feltételezést az interjúalanyok nyilatkozatai is megerősítették. Megjegyzendő, hogy a női elítéltek többségének van gyermeke, így a rendszeres kapcsolattartásnak fokozott jelentősége van.

Az intézetben a kutatás időpontjában *nem volt nyilvános telefon*. Telefonálásra ugyan lehetőség volt a személyzet számára rendelkezésre álló hivatali telefonokról, de erre külön engedélyt kellett kérni, ami nem ritkán visszatartó erő volt az elítélteknél. A kapcsolattartási problémák miatt az elítéltek sokszor hosszabb-rövidebb ideig nem hallanak hozzátartozóikról, gyermekükről.

A *kapcsolattartás megkönnyítése, a munkáltatás vagy az oktatás érdekében kérelmezhető az áthelyezés*. Ez a gyakorlat a Kalocsai Fegyház és Börtön irányában működik leginkább, melyben az is közrejátszik, hogy ez utóbbi intézményben lehetőség van 3 hónapos tanfolyam keretében, varrodai betanított munkás képzést szerezni.

b.) A Heves Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet a női fogvatartottakat tekintve börtön fokozatban működik. A 78 fő női elítélten kívül 30 férfi elítélt az épület kar-

5 Forrás: Lőrincz—Nagy: Börtönügy Magyarországon. BV Országos Parancsnokság, Budapest, 1997.

bantartási munkálatait végzi, ezen kívül 70 fő felnőtt korú előzetes letartóztatott (akik az elítéltekhez hasonlóan szintén dolgoznak), és néhány fiatalkorú előzetes letartóztatott van.

A neobarokk stílusú épületegyüttes tervezése törvénykezési épület, illetve fogház funkcióira történt 1906–1908-ban⁶. Az intézmény 3379 m² udvarral rendelkezik, ebből 250 m² sétáló és 150 m² sportudvar. Az intézet előzetes letartóztatott, illetve börtönben letöltendő, 5 évig terjedő szabadságvesztésre ítélt nők fogva tartására szolgál. Befogadóképessége 114 fő. Az Intézet *Eger központjában* helyezkedik el, ami kedvező megközelítési lehetőségeket biztosít. Az elítéltek zömének állandó lakhelye a szomszédos megyékben van, kivéve azokat, akik az iskolai oktatás érdekében kérték e büntetés-végrehajtási intézménybe az áthelyezésüket.

c.) A *Kalocsai Fegyház és Börtön* a város központjában, a *sétáló utcában*, a városházával szemben helyezkedik el, így az elérhetőség nem okoz gondot. Az intézet női elítéltek elhelyezésére szolgál, *börtön és fegyház fokozaiban*. Itt töltik büntetésüket az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt nők is. Az intézmény alapterülete 3339 m², befogadó képessége 216 fő. A fogva tartottak száma 2000-ben ezzel szemben 369 fő, többségük nő (338 fő) volt. Az intézményben sportlétesítmény *jelenleg nincs*.

Az elítéltek foglalkoztatása

a.) A *Pálhalmi Büntetés-végrehajtási Intézetben* (pontosabban *Mélykúton*) *nincs elég munkalehetőség*, csak némi konyhai és kerti munkát tudnak biztosítani. Megkö-

zelítőleg 20 fő mosodában, 20 varrodában dolgozik, 10 fő pedig ún. belső munkát lát el: a raktárban, a konyhán teljesít szolgálatot, vagy takarít. Így a 270 elítéltből megközelítőleg csak 50-en dolgoznak, ennél azonban jóval többen szeretnének részt venni a munkában. A munkára jelentkezők közül magaviselet, szakképzettség alapján választanak. A munkavállalást a büntetés időtartama is befolyásolja, hiszen ha a büntetésből hátralevő idő túl kevés ahhoz, hogy az elítélt betanulhassa a munkát, akkor a jelentkezését természetesen elutasítják. A munkáért járó bér középtértéke 3000 Ft.

A munka mellett a *szabadidős programok* is nagy szerepet játszanak, ezek bővítésével tartalmas elfoglaltságot lehet biztosítani az elítélteknek. A szabadidős foglalkozások középpontjában általában a *hímzés, a tévézés* áll, emellett azonban rendszeresen szerveznek más programokat is.

b.) A *Heves Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben* *szinte minden elítélt dolgozhat*, sőt arra is van mód, hogy az elítéltek cipőfelsőrész-készítő betanított munkás oklevelet szerezzenek. A képzés miatt más intézetekből átadott elítélteket a képzettség megszerzése után visszaszállítják a küldő intézetbe, ahol tudásukat hasznosíthatják.

Az elítéltek iskolai oktatása, munkáltatása e büntetés-végrehajtási intézet történetében már a kezdetektől bevett gyakorlat volt. A munkáltatás kiemelt területe a karbantartás-javítás, cipőjavítás, nyomdai és kisipari tevékenység, de az intézet részére, saját földterületen konyhakerti művelés is folyt. Ma a cipő- és csizmagyártás a fő profil. A munkáltatásban való részvétel lehetősege az elítélt akaratán túl a betaníthatóság-

tól, az előképzettségtől, valamint az elítélt egészségi állapotától függ, de befolyásolhatja a büntetés hosszúsága is. Az elítéltek keresete teljesítménybérben átlagosan 2–5 ezer Ft, de előfordult már 10–13 ezer Ft-os jövedelem is.

c.) *A Kalocsai Fegyház és Börtönben* az elítéltek nagy része dolgozik. 1953-tól munkáltatás fő profilja a *munkaruhagyártás volt*, később kiegészülve *papíráru előállításával és szőnyegszövés*szel, valamint *hímzéssel*. Az intézet viszonylag változatos munkalehetőségeket biztosít (szabás-varrást, szövést, kalocsai kézimunka készítést, papírdosszié-hajtogatást). Költségvetési problémák miatt azonban néha előfordul, hogy a nyersanyagot (például a kalocsai csipke anyagát) nem tudják beszerezni, ilyenkor a munka szünetel. A papírdosszié-hajtogatás kivételével a munka türelmet, készségséget és koncentrációt kíván.

Az elítéltek nevelése, tanulási lehetőségek

a.) A *mélykúti* intézetben az elítéltek számára heti egy alkalommal *általános iskolai oktatást* biztosítanak. 70-80 elítélt nem fejezte be az általános iskola utolsó osztályát, ebből 50-en vesznek részt az oktatásban. Az elítéltek számára, tanfolyamok keretében rendszeresen szerveznek különböző képzéseket is (így pl. számítógép-kezelő, virágkötő, mintafestő, segédápoló). Az elvégzett kurzusról a résztvevők bizonyítványt kapnak, mely lehetővé teszi, hogy a szabadulás után is hasznosítsák az itt szerzett tudást.

Az intézményes oktatáson kívül gyakran tartanak ismeretterjesztő és más fontos témájú előadásokat is. Az egyházi *szereket-szolgálatok* munkatársai rendszeresen felkeresik az intézetet, és segítséget nyújtanak

az elítélteknek lelki és egyéb problémáik megoldásában.

b.) Az *egri* intézet lehetőséget biztosít az általános iskolai tanulmányok befejezésére, akként, hogy az oktatásban részt venni szándékozók ideiglenesen Mélykútra vagy Kalocsára szállítják át. Az intézetben évente egy-egy 6 hónapos virágkötő, számítógép-kezelő, illetve varrónő-képző tanfolyam indul az ÉRAK (Észak-Magyarországi Regionális Átképző Központ) szervezésében. Ez a képzés is államilag elismert bizonyítványt nyújt, amit az elítéltek a szabadulást követően is hasznosíthatnak.

c.) *Kalocsán* szintén lehetőség van az általános iskolai tanulmányok befejezésére. A tanítás gyakoriságát tekintve itt a legfejlettebb az oktatás. Az intézetben ugyanakkor szabadidős foglalkozások is vannak, így többek között kézműves szakkör is működik. Változatosak a rendezvények, a közelmúltban még sminkverseny is rendeztek. Az elítéltek számára biztosítottak a szabad vallásgyakorlás feltételei, rendszeresen részt vehetnek az intézetet felkereső egyházfelekezet összejövetelein.

Személyi higiénia

a.) Mélykúton minden olyan zárkában, ahol enyhébb végrehajtási szabályok (EVSZ) vannak, illetve elzárással szankcionált rabok tartózkodnak, külön zuhanyzó van, de a közös fürdőhelyiséget is naponta használhatják.

b.) *Egerben* a női elítélteknek hetente két alkalommal zuhanyozhatnak, de a tisztálkodásra természetesen minden elítéltnak rendelkezésre áll egy-egy mosdótál is. (Naponta kétszer van melegvíz-vételi lehetőség.) Aki megfelelő keresettel rendelkezik, maga veszi a tisztasági szereket, egyébként az elítélteket ellátják tisztasági alapfelszereléssel.

c.) *Kalocsán* a dolgozók naponta, a nem dolgozók pedig hetente kétszer zuhanózkodhatnak. Emellett itt is biztosítanak minden elítéltnak saját mosdótálat. Hideg és meleg víz vételére a nap minden szakában lehetőség van. A nem dolgozó elítélt a tisztasági ellátmányt az intézettől kapja, a legalább 1000 Ft-ot kereső dolgozó e felszerelést saját keresményéből veszi meg.

Egészségügyi ellátás

A törvény alapján, különös méltánylást érdemlő okból (az elítélt személyi és családi körülményei, egészségi állapot, terhesség) a büntetés-végrehajtás 1 évi időtartamra történő félbeszakítását lehet kérni.⁷

A terhes anyákat 3-4 héttel a szülés előtt a tököli rabkórházba szállítják, ahol egy csecsemőgondozó részleg is található. Mint arra már utaltunk, a törvény szerint általában 6 hónapig, de kérésre 1 évig maradhat az újszülött az anyánál. Ezt követően a gyermek az elítélt családjánál kerül elhelyezésre, illetve amennyiben ennek valamely akadály van, értesítik a gyámhatóságot.

A várandós anyák részére naponta biztosítanak fürdési lehetőséget, valamint *különleges étrendet*, amelyben a tej és a gyümölcs is megtalálható.

a.) *Mélykúton* 2 ápoló állandó egészségügyi ügyeletet lát el, 2 hetente fogorvos, heti 3 alkalommal pedig általános orvos keresi fel az intézetet. A tartós orvosi kezelésre szorulóknak külön zárkában kapnak elhelyezést, s állandó egészségügyi felügyelet alatt állnak.

b.) *Egerben* az intézetet heti 1-3 alkalommal belgyógyász, egy alkalommal pedig fogorvos keresi fel.

c.) A *kalocsai* intézetbe hetente látogat el általános orvos, és 24 órás nővéri felügyelet van. Az országban kizárólag itt működik – alkoholisták és személyiségzavarban szenvedő női elítéltek számára – *kényszergyógyító csoport*. A csoport rendszerint 26-30 elítéltből áll, akikkel egy nevelőből, orvostól, pszichiáterből, pszichológusból álló team foglalkozik. A kezelés az IMEI-ben veszi kezdetét, mely az intézetben folytatódva általában 6 hónapig tart. A pszichiáter indokolt esetben visszautalhatja az elítéltet az IMEI-be. „A gyógyító-nevelő csoportban elhelyezett elítéltek külön házirend és napirend szerint élnek, részükre az állapotuknak megfelelő jellegű és idejű foglalkoztatást, oktatást, pszichoterápiás kezelést biztosítanak.”⁸

Mindhárom intézetben gyakori a már fennálló, de a büntetés-végrehajtás alatt kiteljesedő szív- és érrendszeri megbetegedés, amely folyamatos kezelést igényel.⁹

Ruházati ellátás

A büntetés-végrehajtási intézetben az *egységes ruházat viselése kötelező*, melynek rendszeres tisztításáról az elítéltek maguk gondoskodhatnak, de lehetőség van arra, hogy az intézményben működő mosodába adják, az ágyneműhöz hasonlóan, amelyet mindig a mosodában tisztítanak. Az elítéltek intézeti formaruhát kapnak, amely szoknya vagy kötényruha, esetenként hosszúnadrág, de az intézetben belül ál-

7 1979. évi 11. sz. tvr. a büntetések és intézkedések végrehajtásáról, 22.§ (1) bek.; 36.§ (4) bek.

8 Vóko György: i.m. 253. p.

9 A büntetés-végrehajtás során rendelkezésre álló egészségügyi ellátásról a közelmúltban a cseh, magyar és lengyel helyzetet összehasonlító és elemző tanulmány született: Morag MacDonald: Prison Health Care in the Czech Republic, Hungary and Poland. HEUNI Paper No. 16. 2001. Helsinki. 31. p.

talában saját cipőt, pólót, fehérneműt és hálóruhát viselhetnek. Igen jól megfigyelhetőek az egyéni öltözködésre való törekvések, amelyek apróbb megnyilvánulásai a szoknya hosszának alakításában, a kötényruha kivágása formájának az átszabásában jelentkeznek, a magas szárú cipő félig történő laza befűzésében, illetve a saját forrásból beszerezhető cipő, póló, harisnya kiválasztásában nyilvánulnak meg.

Magatartási problémák

A női elítéltek körében gyakori, hogy a bezártságból, a megszokott társadalmi-családi környezetből történő kiszakadásból adódó szorongást, depressziót nyugtatók szedésével, nagyobb mennyiségű kávé fogyasztásával próbálják enyhíteni. A gyógyszereket ugyanakkor néha a drogok pótlásaként használják. A személyzet ennek tudatában szigorúbb megítélés alá helyezi az alkalmi gyógyszerfogyasztókat, akik fájdalomcsillapítókat szednek. Az elítéltek esetenként maguk „kísérleteznek” ki bódító hatású szereket, melyek között az összegyűjtött és lefőzött tea filterek („dobi”), az Amodent fogkrém és egyes szobanövények hajtásai állnak az első helyen.

Az elítéltek kiegyensúlyozottabbak ott, ahol rendszeres a munka, a foglalkoztatottság és nagyobb a mozgástér.

A női elítéltek között ritka az egymás irányában gyakorolt erőszak, a fizikai erő fitogtatása; a konfliktusokban inkább a lelki nyomásgyakorlás a jellemző. Ez a börtönön belüli párkapcsolatokban is megnyilvánul.

A pszichikai problémák kezelése nem kielégítő, ez különösen az erőszakot el-

szenvedett és annak erőszakkal véget vető nők körében sajnálatos. A probléma ismert, s a pénzhiány¹⁰ az egyetlen oka, hogy kellő számú pszichológus számára állandó státuszt nem alakítottak ki.

Börtöntűrő képesség

A nevelők szerint a nőket a férfi elítéltektől leginkább az *eltérő mentalitás* különbözteti meg. A nőkkel nehezebb megtalálni a közös hangot, sokkal érzékenyebbek, sérülékenyebbek, s alkalmazkodó képességük is kisebb. A női elítélteket ugyan-

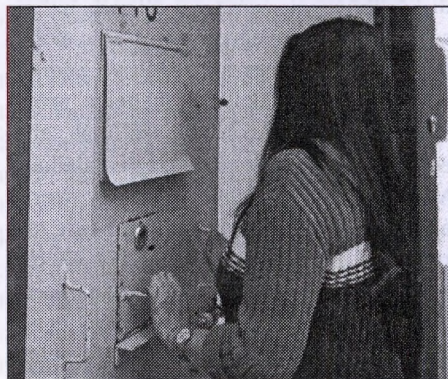

Foto: Kovács Gy. László

akkor a szabadidős foglalkozások segítségével *könnyebb lekötni, fegyvelmezni*, mert kulturális téren jóval aktívabbak a férfiaknál. A rendszeres elfoglaltság megelőzi, illetve oldja a konfliktusokat. Ennek egyik eszköze a tv-programok nézésének az engedélyezése. A másik ilyen eszköz lehet a feszültségek feloldására a rendszeres torna, testedzés, amelyre azonban helyszüke miatt nincs mindenütt lehetőség. A női elítéltekkel szemben ritkábban van szükség fenyítő intézkedések alkalmazására, és álta-

¹⁰ A már hivatkozott Morag MacDonald-tanulmány hangsúlyozza, hogy a börtön-személyzet mindent megtesz az európai és WHO-irányelvek végrehajtása érdekében de ezt bizonyos fokig a költségvetési lehetőségei korlátozzák. 28. p.

lában az enyhébb intézkedések megfelelőnek bizonyulnak a fegyelmezésre.

Az elítéltek szemben alkalmazható fegyelmi felelősségre vonás legsúlyosabb szankciója a magánelzárás, amely a szabadságvesztésen túl még további, személyi szabadságot is korlátozó elemeket tartalmaz. Ez a szankció terhes és kisgyermekes nővel szemben nem alkalmazható, illetve azokkal szemben sem, akiknél egészségügyi jellegű, kizáró ok van. A női elítéltek esetében az általános fenytetés azonban a feddés és a személyes szükségletekre fordítható összeg megvonása (tisztelatlenség, parancsmegtagadás esetén). Kényszerintézkedés alkalmazására néha éveket nem kerül sor.

Hierarchia

A büntetés-végrehajtási intézetekben az elítéltek között sajátos, belső hierarchia alakul ki. A nevelőszemélyzet szerint ennek kiváltói a jellemző okoktól a kevésbé jellemzőig haladva a következők: *intelligencia; fizikai erő; határozott fellépés; a személyes szükségletekre fordítható összeg nagysága; a kapott csomag értéke (a börtönben ez a cserekereskedelem alapja); bűncselekmény szerinti elhelyezkedés (a hierarchia legalján a gyermekekkel szemben elkövetett bűncselekmények vannak, pl. kiskorú veszélyeztetése).*

Speciális lehetőségek a női börtönben

A női büntetés-végrehajtási intézetekben az elítéltek manikűr-ollót, tükröt tart-

hatnak maguknál, de nem festhetik az arcukat, körmüket és ékszert¹¹ nem viselhetnek. (Szemüveg viselése egészségügyi célból megengedett.) Fodrász csak kivételes esetben működik a börtönben, főként akkor, ha az egyik elítélt rendelkezik ilyen szakképessítéssel. Hidrogén-tartalmú festéken kívül minden hajszínező eszközt tarthatnak és használhatnak. A hajtógázos dezodor alkalmazása biztonsági okokból tilos, helyette stift használható.

Az öltözködés uniformizált (váltás ruha, fejkendő), de az elítéltek saját hálóingüket, saját fehér pólójukat viselhetik, kiegészítőként pedig négyféle harisnyát tarthatnak (vastag, vékony – de nem mintás, testszínű, fekete). A saját cipő viselése elég gyakori, illetve a fiatalok között *divat* a nyitott, illetve csak félig befűzött kincstári lábbeli.

A büntetés-végrehajtási intézetben havonta két alkalommal van lehetőség arra, hogy az elítéltek a saját, személyes szükségleteikre fordítható összegből megvásárolják a szükséges tisztasági, kozmetikai stb. szereket.

Egyes intézetekben a szolid szépségápolási szerek – rúzs, körömlakk – használata tolerált. *Sehol sem megengedett ugyanakkor a hidrogén tartalmú hajfesték és a körömlakk-lemosó birtokban tartása.*

Az elítéltek a büntetés-végrehajtási intézetekben „tankonyhán” sajátíthatják el a háztartási ismereteket. A konyhán időnként arra is lehetőség van, hogy az elítéltek a saját keresményből vásárolt nyersanyagból főzzenek.

¹¹ Megjegyzendő, hogy az ékszerek viselésének tilalma a büntetés-végrehajtási szervezet hivatásos állományára is vonatkozik. Az igazságügy-miniszter 18/2001. (XI. 23.) IM rendelete a büntetés-végrehajtási szervezet öltözködési szabályzatának kiadásáról szóló 13./1997. (IV. 22.) IM rendelet módosításáról mellékletének 1. pontja értelmében: tilos „(c.) nyakláncot, karperecet, karláncot, bokaláncot, fülbevalót, a jegygyűrű kivételével gyűrűt, illetve testékszert viselni”.

Az interjúk alapján kialakult kép néhány jellemző adata

Családi állapot

Az elítéltek 9/10-e az elkövetést megelőzően tartós párkapcsolatban élt, ebből legalább annyian éltek házasságban, mint élettársi közösségben, s huszadrészüik úgy élt élettársi viszonyban, hogy nem vált el korábbi férjétől.¹² Az elítéltek csupán egytizedének nem volt élettársa vagy férje.

A megkérdezettek partnereinek 1/3-a büntetett előéletű, akiknek csaknem fele az interjú időpontjában első büntetését tölti, 1/7-ük a jelenlegi szabadságvesztés-büntetést megelőzően is volt már büntetve. A meghallgatottak kétharmadának a partnere büntetlen.

A vizsgálatba bevont elítéltek több mint 50%-ának van kiskorú gyermeke (közel egyharmadának kettő, illetve több).¹³ Az anya szabadságvesztésének időtartama alatt a kiskorú gyermekek túlnyomó többsége szűkebb családi körben, kisebb arányban a rokonoknál, ismerősöknél került elhelyezésre, 10 gyermek pedig állami gondozott lett.

Az általános tapasztalat azt mutatja, hogy az elítéltek arra törekednek, hogy gyermekeik elkerüljék az állami nevelőotthonban történő nevelést és az ezzel járó hátrányokat. Az otthon, a másik szülő, vagy nagyszülő felügyelete alatt, illetve más rokonoknál történő elhelyezés egyfelől megkönnyíti a kapcsolattartást, másfe-

lől megnyugtatóbban hat a szabadságvesztés-büntetését töltő anyára, ha ismerős környezetben tudhatja gyermekeit. Emellett nem szabad megfeledkezni arról sem, hogy az anya nélkül felnőtt gyermekek megfelelő nevelésének hiánya újabb társadalmi problémákban kanalizálódhat.¹⁴

A megkérdezett, börtönbüntetésüket töltő nők valamivel több, mint egytizede nevelkedett állami gondozásban, közel ugyanennyien rokonoknál, több mint fele pedig mindkét szülővel egy családban nőtt föl.

Családon belüli erőszak

Az interjúba bevont, szabadságvesztésüket töltő nők *gyermekkorban elszenvedett erőszakra* vonatkozó válaszai meglehetősen szomorú képet vázoltak fel. A meghallgatottak 1/3-a vallotta azt, hogy gyermekkorában rendszeresen erőszakos bánásmódban volt része, s ennek okozója az esetek túlnyomó többségében az apa vagy az anyja volt, s csak mintegy 13%-ban ismeretlen, családon kívüli személy. Az esetek több mint harmadában az elszenvedett bántalmazás fizikai természetű volt, s több mint felében szexuális jellegű.

Az elkövető és a sértett kapcsolatát vizsgálva az országos statisztikai adatok alapján az emberölések (beleértve a kísérletet is) 21,7%-át, a súlyos testi sértések 17,4%-át, a nemi erkölcs elleni bűncselekmények 6,2%-át követték el házastárs sérelmére. Hangsúlyozandó, hogy ez a statisztika az összes (férfi és női) elkövetőre

12 Lásd még: Huszár—Tari: i.m. 24. p.

13 A jogerős büntetésüket töltő nők 58,6%-ának van gyermeke, ami közel 10%-kal magasabb, mint a teljes populáció esetében. Másrészt a háromnál több gyermekkel bírók aránya is igen magas: a női börtönnépesség egynegyedét teszi ki. Ez az arány a teljes populáció esetében csak 11,4%. Huszár László—Tari Ferenc: Első lépés. A női fogva tartottak helyzete napjainkban. Az előnyös megkülönböztetés elve. Börtönügyi Szemle, 1999/3. 25. p.

14 Lásd még Huszár László és Tari Ferenc, i.m. 25. p.

vonatkozik. Az interjúba bevont *női elkövetőknek* az áldozathoz fűződő viszonyát illetően közel 60%-ban a férj ill. élettárs sérelmére történt az élet, testi épség, egészség elleni bűncselekmény elkövetése.¹⁵

Az interjúalanyok csaknem 50%-a nyilatkozott úgy, hogy partnere részéről nemcsak megalázó bánásmódot, hanem rendszeresen fizikai bántalmazást is el kellett szenvednie: 1/6-uk a bűncselekményt megelőző év folyamán, csaknem 50%-uk pedig a bűncselekményt megelőző több éven ill. több évtizeden (!) át. Az elkövetők 1/5-e állandó konfliktusban állt partnerével, aki mások előtt is gyakorta megalázó helyzetbe hozta: 1/3-ukra a bűncselekményt megelőző egy évben, 2/3-ukra pedig a bűncselekményt megelőző több évben ill. több évtizedben volt ez jellemző. A meghallgatottnak mindössze 1/6-a jelentette ki biztosan, hogy lelki és/vagy fizikai terror nem előzte meg a bűncselekmény elkövetését.

A kutatás a családon belüli erőszak egyik tényezőjeként vizsgálta, hogy az *alkoholos befolyásoltság és a sértett által tanúsított lelki/fizikai terror* mennyiben hatott közre a partner ellen elkövetett életellenes bűncselekmény megvalósításában. Az elkövetők közel 1/5-e fogyasztott nagy mennyiségű alkoholt az elkövetést megelőzően, míg ez az arány a sértettek esetében több mint 50%, melynek túlnyomó részében a sértett alkoholfüggő volt. Az életelle-

nes bűncselekmény miatt elítélt nők közel egyharmada vallotta, hogy az elkövetés pillanatában rendkívül zaklatott idegállapotban volt. (Megjegyzendő ugyanakkor, hogy az áldozati szerep *dinamikus* és nem statikus. Bizonyos hátrányos helyzetű, marginalitásban, a társadalmi periférián élő csoportok életét az elkövetői és áldozati státus örökös körforgása jellemzi.) Családon belüli erőszakos bűncselekményt jellemzően olyan nők követtek el, akiket partnerük több éven, esetleg évtizeden át bántalmazott¹⁶, s az agresszornak ezt a magatartását az esetek több mint felében az alkoholfüggőség, illetve az alkoholos befolyásoltság erősítette.

Az utóbbi néhány évben – a magyarországi viszonyokat elemző, a gyermekek elleni erőszak specifikumait feltáró, a nők elleni erőszak természetrajzát, a családon belüli erőszak előfordulásának nagyságrendjét feltérképező, az elkövetők, az áldozatok, a hatóságok és az erőszakot észlelők attitűdjét bemutató – több úttörő jelentőségű monográfia született és kutatási anyag, publikáció készült.¹⁷ Ezen publikációk alap-gondolataival azonos hullámhosszon, s főbb következtetéseivel harmonizálva az általunk végzett kutatás is több vonatkozásban megerősítette, alátámasztotta a nők elleni erőszak okait, természetrajzát, az ezzel kapcsolatos mítoszokat.

15 Az emberölésért elítélt nők túlnyomó többségének a férj/élettárs sérelmére történő bünelkövetést emeli ki többek között David A. Ward és Gene G. Kassebaum a *Women's Prison, Sex and Social Structure*. (Aldine Publishing Company, Chicago 1965. 62. p.) című könyvében.

16 Lásd Huszár László és Tari Ferenc megállapítását, mely szerint „...figyelemreméltó az emberölés gyakorisága, melynek sértettje legtöbbször az elkövető házas- vagy élettársa. A súlyos cselekmény mögött sokszor éveken keresztül húzódó családi konfliktus, erőszak rejlik, melynek áldozata éppen a nő, aki csak brutális cselekményével tud véget vetni a lehetetlen helyzetnek.” In: *Börtönügyi Szemle*, 1999/3. 22. p.

17 Lásd pl. Kerezi K.: A védtelem gyermeke (Erőszak és elhanyagolás a családban). KJK. Budapest, 1995. – Morvai K.: Terror a családban. KJK. Budapest, 1998. – Tóth Olga: Erőszak a családban. TARKI, Társadalomtudományi tanulmányok Budapest, 1999. No. 12.

Az életközösségi konfliktusból származó bűncselekmények hátterében sokszor valószínűleg a nők elleni erőszak húzódik meg. A házastárs, élettárs durva, erőszakos magatartásának (melynek hátterében gyakran alkoholizmus áll) huzamos ideje szenvedő alánya, áldozata egy hirtelen indulat kapcsán, melynek eredményeként kitör az elmúlt években felhalmozódott minden szenvedés és megaláztatás, a korábbi agresszor ellen fordul, és elkövetővé válik. Ezekben az esetekben tehát az történik, hogy a hosszan tartó áldozati szituáció szenvedő alánya válik bűnelkövetővé. „Amikor az indulat indulattal, az erőszak erőszakkal találkozik a szerepek egyszerűen felcserélődnek. A korábbi elkövető áldozattá válik és a korábbi áldozat elkövetővé. A címkézés nem az eredeti szerepek, hanem a végkifejlet alapján történik meg. Az áldozati státusból való kiszabadulás és az áldozati szerep elutasítása fokozhatja a viktimizációra való érzékenységet és növelheti a viktimizációra adott erőszakos választ.”¹⁸

Iskolai végzettség

Megvizsgáltuk a meghallgatottak *iskolai végzettségét*. Főiskolát mindössze öten végeztek. A vizsgálatba bevont elítéltek döntő többsége csupán az általános iskola 8 osztályát végezte el, viszonylag sokan az elemi iskolát sem fejezték be.¹⁹ A korábban betanított munkásként dolgozók, illetve a szakmunkás-bizonyítvánnyal rendelkezők aránya mintegy 10% volt. A szabadságelvonással járó büntetés elviselését a tanulás

mellett a mindennapi munka nagymértékben megkönnyíti, ezért fontos a *folymatos munkalehetőség* biztosítása. Az általános iskolai oktatás mellett a büntetés-végrehajtási intézetek a különböző tanfolyamok és szabadidős foglalkozások révén tanulási lehetőséget és elfoglaltságot biztosítanak az elítéltek számára. Gondot okoz azonban a munkalehetőségek korlátozott volta, valamint egy sor más tényező, amely akadályát képezi a börtönön belüli teljes körű munkáltatásnak (szakképzettség, képesség, ügyesség, a betaníthatóság szempontjából a hátralevő büntetés tartama, egészségügyi szempontok stb.)

Igények

A kutatás kiterjedt a nők börtöntüro képességének vizsgálatára.²⁰ Ennek megfelelően számba vettük a szabadságvesztésüket töltő elítelt nők azon *igényeit*, melyek a büntetés célját is figyelembe véve, a büntetés-végrehajtási intézetekben ki-elégíthetők lennének.

Az interjúalanyok 14 különböző igényt neveztek meg. A külön kívánságot nem nevesítők aránya a meghallgatottak egytizede volt. A leggyakoribb kívánság a tisztálkodási lehetőségek javítása mellett az élelmezés színvonalának emelése volt, ezt a megkérdezettek 1/5-e említette meg. Ehhez kapcsolódóan a gyümölcs- és vitaminszegény ellátást egytizedük sérelmezte.

A meghallgatottak 1/6-a szeretne többet sétálni és mozogni. Ehhez nem csupán

18 Ezzat Fattah: The Interchangeable Roles of Victim and Victimiser. (kiemelés tőlem) HEU/NI Papers No. 3/1994. 4.-9. p.

19 Lásd még: Huszár-Tari: i.m. 23. p.

20 „Egy 1995-ben lefolytatott vizsgálat kimutatta, hogy a nők nehezebben viselik a börtönéletet, közöttük gyakoribb a „betegség-tudatba” menekülés, s a pszichoszomatikus egészségkárosodás. A tapasztalatok szerint a női elítéltek kétszer olyan gyakran keresik fel panaszaiikkal az orvosokat és négyszer annyi gyógyszert fogyasztanak, mint a férfiak.” Vókó György, i. m. 298. p.

nagyobb börtönudvarra, illetve sportlétesítményekre lenne szükség, hanem a börtönszemélyzet számának emelésére is.²¹

A következő a tanulási, továbbképzési lehetőségek bővítésének igénye volt. A büntetés-végrehajtási intézet az általános iskolai tanulmányok folytatását teszi lehetővé, illetve bizonyos szakmákra történő képzések vannak, de az elítéltek nem kapnak engedélyt külső iskolai oktatásban történő részvételre.

A megkérdezettek egy része kívánságként nevesítette, hogy telefonon is szeretne intenzívebb kapcsolatot tartani családjával. Megjegyzendő, hogy az e kérést előterjesztők kivétel nélkül a *mélyküti intézetben* szabadság-vesztésüket töltő elítéltek voltak. Ez az egyetlen intézet ugyanis, ahol nincs nyilvános telefon, s a kapcsolattartást az intézmény lakott területől távoli fekvése és nehézkes elérhetősége is hátrányosan érinti. Bizonyos esetekben a telefonos érintkezés lenne az egyedüli módja a kapcsolat fenntartásának. Például, amikor az anya kifejezetten kéri, hogy gyermekét ne hozzák a rokonok látogatóba. (Inkább vállalja, hogy a kisgyermek elfelejtse, semhogy a börtönben lássa.)

Főképp a fiatalabb elítéltek panasztolták, hogy a büntetés-végrehajtási intézetbe kerülve elvesztették a kapcsolatot barátaikkal, mert az intézet csak a közeli hozzátartozóknak engedélyezi a levelezést és a látogatást.

Az elítéltek egytized része a látogatási napok számát tenné gyakoribbá, míg az interjúalanyok egy része a büntetés-végrehajtás alatt történő munkavállalás akadályait tartja problematikusnak.

A meghallgatottak csaknem 1/10-ed része nem volt megelégedve a *ruházati ellátással*. Többen sérelmezték, hogy egyes büntetés-végrehajtási intézetekben nem kapnak elég meleg ruhát, pedig az épületben nyáron is sokszor hűvös van. (Az elítéltek sokszor maguk gondoskodnak meleg pulóverről. A kiegészítésként ott-honról hozott ruhadarabok esztétikai értéke azonban hamar romlik, mivel a mosáshoz használt víz vastartalma magas, így a ruhák hamar besárgulnak.) Előfordul, hogy az elítéltek mérrethibás (tehát alakításra szoruló), nyakban-vállban szűk, nem korszerű anyagból készült (nyáridőben vastag, meleg) kötényruhát kapnak.

Sok elítélt említette, hogy élénkebb *kulturális életre* vágyik, s ugyanilyen arányú az igény a keresményből a személyi szükségletekre fordítható összeg növelésére.

Az *orvosi ellátás* korszerűsítésének igényét értelemszerűen azok említették, akik valamilyen krónikus, állandó kezelést igénylő betegségben szenvednek. Ők arra panaszkodtak, hogy nem kapják meg az orvos által előírt diétás ételt, és a gyógyszeres ellátás is hiányos. Megjegyzendő, hogy biztonsági okokból természetesen szigorú feltételekhez kötött a nem orvosi rendelvényre adott gyógyszereknek az adagolása.

A megkérdezettek túlnyomó része gyakrabban vitatná meg személyes gondjait az intézeti nevelővel, *pszichológus szakemberrel*, ezt azonban a börtön-személyzet alacsony létszáma jelenleg nem teszi lehetővé. A személyzet és az elítéltek aránya a Heves megyei intézetben a legkedvezőbb, itt 2 elítélt jut egy alkalmazottra (beleértve

21 Hasonló megállapítást tett Morag MacDonald: i.m..7.p.

a vezetőket, a nevelőket, fegyőröket, a konyhai és karbantartó személyzetet, és a raktárosokat is), azonban a nevelők száma egyik büntetés-végrehajtási intézetben sem elegendő – bár egy ügyeletes gondozó állandó „fogadóórát” tart. A nevelő szobája előtt szinte állandó a sorban állás.

A nevesített speciális kérések teljesítésének leggyakrabban a *pénz- és a helyhiány* szab gátat.

Börtöntűrő képességre ható okok

Az interjúk során körvonalazódtak azok a körülmények, amelyek leginkább *megnehezítik a szabadságvesztés-büntetés elviselését*. Legtöbben családjuk hiányától szenvednek, és sokuknak okoz gondot a zárkatársak összeférhetetlen viselkedése. Emellett jellemző viselkedésmintaként az elítéltek teljesen elválasztják a börtönbeli és a későbbi életüket: számukra a börtön átmeneti állapot, „veszélyes” bárkit is megszeretni, mert a társak visszahúzó erőt jelentenek.

Sokan minden kapcsolatot megszakítanak a külvilággal, családjuk, egykori barátaik, ismerőseik előtt eltitkolják tartózkodási helyüket azért, hogy a szabadulás után ne kelljen szembesülniük a társadalom megvetésével. Azok az elítéltek, akik beismerték és megbánták tettüket, az elzárást szükséges rossznak, „a társadalom elégtételének” tekintik, amit túl kell élni, így körükben általánosabb az elégedettség is, s az intézet belső vérkeringésében történő aktív részvétel.

Az elítéltek közötti belső hierarchia már a kezdetektől, a zárkabeosztást követően, az „ágyfoglalásnál” tapasztalható. Sokan azért nem mernek a nevelőkhöz fordulni gondjaikkal, mert félnek a meg-

bélyegzéstől: akiről a cellatársak azt hiszik, hogy besúgó („vamzer”), azt kirekesztik. Igen magas azoknak a száma, akik nem egyszerűen a cellatársak magatartására panaszkodtak, hanem a börtönpopuláció egészéhez való alkalmazkodási kötelezettség ellen. A kényszerű közösségben történő együttélés megnehezítőjeként legtöbbször az egyéni felelősség hiányát emelték ki, valamint a *zsúfoltságot* (10-14 elítélt egy zárkában) és az alkalmazkodási nehézségeket.

A meghallgatottak közel egyharmada nehezen tűri, hogy kedve szerinti időpontban nem mozoghat az intézet területén, s csak meghatározott napszakban léphet ki a szabad levegőre.

A *privát szféra hiánya* és a barátok hiánya hasonló arányban került megjelölésre a problémák listáján. Az elítéltek nehezen viselik, hogy nem lehetnek egyedül, az elkülönített lakótér hiánya miatt a monotonitás, uniformizálás révén elvesztik egyéniségüket.

Ugyanannyi elítélt panaszkodott a személye ellen tanúsított (valós vagy vélt) diszkriminációra, valamint a kollektív felelősségvállalás szabta korlátokra. Igen sokan említették a szeretetlenséget – amelytől szenvednek, és a lelki támogatás hiányát, a *lelki problémák feldolgozásának nehézségeit*.

A vallásgyakorlás megengedett, az istentiszteletek megtartására és látogatására lehetőség van. A Börtönlelkészi Szolgálatról szóló IM rendelet²² a jövőben ezen a téren minden bizonnyal még pozitívabb eredményeket tesz majd lehetővé. A Börtönlelkészi Szolgálatra a vallásgyakorláson túl a lelki gondozásra is nagyobb súly helyeződik. A

Szolgálat feladatkörébe tartozik különösen az istentiszteletek, bibliaórák és hitoktatás tartása, egyéni és közösségi lelki gondozás, rendszeres fogadóórák tartása, életismereti, valláserkölcsei oktatás, más vallások képviselői büntetés-végrehajtási intézetekben történő tevékenységének és a börtönmissziók munkájának koordinálása, a fogva tartottak kérésére egyéb egyházi szolgálatok elvégzése (keresztezés, esketés, stb.).

A Szolgálat a katolikus, a református, az evangélikus és a zsidó egyházak lelkészeiből áll. A lelkészek munkájukat ökumenikus szellemben, a felekezeti önállóság tiszteletben tartásával végzik.

A Szolgálat a büntetés-végrehajtási tevékenység részét képezi, annak ellátásakor a többi szolgálati területtel együtt kell működnie. A Szolgálat tagjai a lelkipásztori szolgálatot az egyházi törvények és előírások alapján végzik. A börtönlelkész bár a lelkészi tevékenység kizárólag egyházi irányítás, felügyelet alatt áll, köteles betartani a büntetés-végrehajtási intézetek működési rendjére vonatkozó szabályokat. Ennek megsértése esetén a közalkalmazottakra vonatkozó hatályos jogszabályok szerint felelősségre vonható.

A börtönlelkész és a büntetés-végrehajtási intézet parancsnoka a Szolgálat feladatainak zavartalan megvalósítása érdekében együttműködik.

Büntetés-végrehajtási személyzet

A *büntetés-végrehajtási személyzet* körében is készítettünk interjúkat, melyek tartalmából itt és most csak az alábbiakat emelnénk ki. A nevelő vállán rendkívül nagy felelősség nyugszik: ügyelnie kell a büntetés-végrehajtás törvényességét biz-

tosító jogok érvényesülésére, szünet nélkül az elítéltek rendelkezésére kell állnia (séta-, sport- és kulturális igényeik kielégítése érdekében), ügyelnie kell a személyiségi jogok érvényesülésére, és segítséget kell nyújtania az elítéltek sokrétű (családi, lelki stb.) problémáinak megoldásában. A bezártság, az elítéltek problémái a személyzetet is megviselik, tolerancia-küszöbük az évek múltával egyre alacsonyabbra kerül. Ezért lenne szükség a nevelő pszichológiai előképzettségére, személyiségfejlesztő-, karbantartó tesztek bevezetésére, valamint az ún. kiégés (burn-out) megelőzésére, kezelésére.

A személyzet körében készített interjúk, bár szem előtt tartották a büntetés-végrehajtásban dolgozók körülményeinek vizsgálatát, elsősorban az elítélt nők helyzetére is ható tényezők vizsgálatára helyezték a hangsúlyt. Általános tapasztalatként fogalmazható meg, hogy az elítéltek véleménye nagyon pozitív a nevelők, sőt az egész büntetés-végrehajtási személyzet irányában. Sokukkal szemben a legnagyobb bizalmat tanúsították az elítéltek. Igen nagy viszont az igény a gyakoribb rendezvények, tanfolyamok, foglalkozások iránt, melynek e csekély számú nevelői gárda a legnagyobb lelkesedés mellett sem tudott maradéktalanul eleget tenni. Az anyagi források hiánya is akadály a foglalkozások, programok gazdagításának.

Összegzés

A kutatás átfogó jelleggel tekintette át a női börtönnépességre vonatkozó jellegzetességeket, azzal a céllal, hogy feltérképezze a korrekcióra szoruló területeket. A mintavétel értékét ugyanakkor csökkenti, hogy rendkívül kis számú mintára korlátozódott, hiszen a személyi és tárgyi

feltételek nem tették lehetővé a nagyobb volument.

A három, általunk vizsgált büntetés-végrehajtási intézet eltérő adottságokkal, személyi, tárgyi, infrastrukturális háttérrel rendelkezik. Az eltérő körülmények kihatnak az elítéltek helyzetére, lelkiállapotára, börtöntűrő képességére, befolyásolják a büntetési célok megvalósulását. A szűkös férőhely fokozhatja a súrlódásokat az elítéltek között, de akadályát képezheti az elítéltek megfelelő csoportosításának is.

A higiénés feltételek valamint az általános egészségügyi ellátás körülményei kielégítőek. Nem így a szakorvosi vizsgálatok megszervezése – a kérőlap-rendszer lassúsága és az elítéltek szállításának nehézségei miatt.

Az interjúba bevont elítéltek véleménye szerint a börtönéletet leginkább a család hiánya, a bezártság és a cellatársakhoz való alkalmazkodás nehezíti meg. Nem elhanyagolhatók ugyanakkor a kapcsolattartási gondok sem, melyek egyik oka elsősorban a női büntetés-végrehajtási intézetek kis számában keresendő. A rangsorban a privát szféra hiánya, majd a börtönkoszt minősége következik. *Megjegyezni kívánjuk, hogy az interjúk több kérdésben is az elítéltek szubjektív véleményét tükrözik,*

azok valóság-tartalmát nem minden esetben tudtuk ellenőrizni.

Az 1900-as évek elején, illetve derekán épült büntetés-végrehajtási intézetek megérték a modernizálásra. Ez a munka el is kezdődött, bár akadozó és elégtelen finanszírozással. Az épületek állapota mellett az elítéltek elhelyezésének körülményei is változtatásra szorulnak. A jelen helyzetben a sportolás, illetve egyáltalán a szabadlevegőn mozgás-igényei sem oldhatók meg mindenütt kielégítően. A hiányzó tárgyi feltételeken túl, a meglevő tárgyi feltételek, az infrastruktúra igénybe vételét is hátrányosan befolyásolják a nem kielégítő személyi feltételek (elsősorban a létszámhiány).

Végezetül megjegyezni kívánjuk, hogy az interjúk felvételénél a büntetés-végrehajtási intézetek parancsnoksága és személyzete részéről igen sok segítséget kaptunk. Nemcsak az interjú-alanyok kiválasztása terén tanúsított készséges hozzáállásért, hanem az intézetek megtekintésének lehetővé tételéért és részletekbe menő bemutatásáért is köszönetet kell mondanunk.

Dr. Fehér Lenke – Dr. Parti Katalin

A Börtönügyi Szemle *Műhely* rovatát – a gyakorló büntetés-végrehajtási szakemberek segítségével – a jövőben szeretnénk friss tartalommal megtölteni, hogy az tükrözze, jelenítse meg a hazai gyakorlat eredményeit és problémáit, az ellenvéleményeket egymással ütköztetve.

Noha a mostani *Műhely* rovat írásainak nagyobb része a nevelés problematikájával foglalkozik, ez nem azt jelenti, hogy mindenáron a tematikusságra törekszünk, szeretnénk, ha büntetés-végrehajtás minél több szakterülete megjelenne a lap hasábjain.

Jeien szám *Műhely*-anyagai közül több is eredeti formájában más-más cézzal – pl. jelentésként, hozzászólásként – íródott, így azok alapvetően megőrizték műfajuk különbözőségeit, de ami ennél természetesen fontosabb: a nézőpontok, vélemények különbözősége.

Akad az írások közül, amely szándékoltan vitaindítóknak készült, és olyan is van közöttük, amely – a szerző szándékától függetlenül – vitára készített...

A szerk.

Felmérés a fogvatartottak közérzetét javító intézkedések hatásairól

Jelen dolgozat első változata a büntetés-végrehajtási parancsnokok és vezetők 2003. szeptemberi országos értekezletére készült. Az eredeti anyag összeállításához egy kérdőíves segédanyagot készítettünk a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága Fogvatartási Ügyek Főosztályán, melyet valamennyi intézetnek megküldtünk. A beérkező válaszok, a kérdőívekhez csatolt helyi megjegyzések és értékelések alapján könnyen elkészíthető volt az értekezlet elé terjesztendő anyag, ugyanakkor az országos parancsnokságra visszaküldött kérdőívek az értekezlet témáján túlmutató következtetések levonására adtak módot, illetve felmerült annak az igénye is, hogy a helyi gyakorlatot ne csak a közvetlen kapcsolatot tartó intézetek és azok dolgozói is

merhessék meg, hanem a hazai büntetés-végrehajtási teljes személyi állománya. Ezt megcélözva készült el ez az írás.

I.

A büntetés-végrehajtási intézeteinkben és intézményeinkben fogva tartottak létszáma 2002. második felére kritikus számra emelkedett, a 2002. augusztus 31-i adat szerint 18071 fő fogvatartott volt nyilvántartásunkban. Az a tény, hogy intézeteink zsúfoltsága igen magas méreteket ért el, a fogvatartottak hangulatára és közérzetére negatív hatást gyakorolhatott, illetve a rendelkezésünkre álló adatok szerint gyakorolt is.

Mindezek elengedhetlenné tették a probléma hatékony és mielőbbi kezelését,

melynek alapján 2002. szeptember 2-án kiadásra került – alapos előkészítést és az Igazságügyi Minisztériummal történt egyeztetést követően – az országos parancsnok 11-111/2002. sz. körlevele (a továbbiakban: Körlevél).

A fogvatartottak közérzetének javítását is célozta – többek között – a fogvatartottak tisztálkodásához alapvetően szükséges cikkek norma szerinti biztosításáról szóló 1-1/80/2002. (IK Bv. Mell. 11.) OP intézkedés, továbbá az egyes nevelési feladatok végrehajtásáról szóló 0116/1998. (IK Bv. Mell. 2.) OP intézkedés (a továbbiakban: nevelési OP intézkedés) módosítása. Ez utóbbi intézkedés a telefonálás rendjét szabályozta, a nevelési szakterületet érintő egyéb intézkedések mellett.

Az élelmezés minőségének javítására született meg a fogvatartottak és beutaltak élelmezési normáiról és pótlékairól szóló 1-1/59/2002. (IK Bv. Mell. 9.) OP intézkedés.

A büntetés-végrehajtási szervek 2003. évi fő feladatainak meghatározásáról és az azzal kapcsolatos feladatokról szóló 1-1/17/2003. (IK Bv. Mell. 3.) OP intézkedés is tartalmaz olyan feladatokat, amelyek a fogvatartási körülmények javításával közvetlen befolyással bírnak a fogvatartottak közérzetére. Az újabb intézkedés az előzőekben jelzett konkrét feladatokat tartalmazó szabályozások maradéktalan megvalósítását határozza meg.

II.

Az utóbbi időszak adatai azt mutatják, hogy a zsúfoltság valamelyest csökkent: 2003. augusztus 22-én összesen 17070 fő tartózkodott intézeteinkben, ami szinte pontosan ezer fős csökkenést jelent az előző év hasonló időszakához képest. En-

nek ellenére továbbra is kiemelten kezelendő az intézeteinkben fogva tartottak közérzetének alakulása.

A fogvatartottak közérzetének javítását célzó Körlevél kiadásától – majd az azt követő további intézkedésektől – közel egy év telt el, ez is indokolta az elvégzett munka értékelését annak érdekében, hogy az esetleges további intézkedéseinket megtehessek. Az elemző munkát segítették az osztályvezetői értekezletekről készített és az országos parancsnokságra beküldött emlékeztetők, műszaki tartalmú tájékoztató dokumentumok. 2003. I. félévében két intézet is beszámolt a büntetés-végrehajtási parancsnokok és vezetők országos értekezletén az általuk alkalmazott, bevezetett közérzetjavító intézkedésekről, a Körlevélben és az előzőekben jelzett intézkedésekben meghatározott – a fogvatartottak hangulatát érintő – feladatok végrehajtásáról.

A közérzetjavító intézkedések jelentős részét kötelező érvénnyel kellett végrehajtani, például az élelmezési norma emelése, a tisztálkodási eszközök biztosítását valamennyi fogvatartottnak, a kötelezően, jogszabályban előírt fürdés számának növelését stb. Ezen feladatok megvalósítására a legtöbb esetben az országos parancsnokság biztosította a pénzügyi fedezetet, de születtek olyan előírások is, amelyek végrehajtásához az intézeteknek maguknak kellett kigazdálkodni a szükséges ke-

Az élelmezési norma változása, a tisztálkodási eszközök biztosítása kiemelten az országos parancsnokság és az intézetek gazdasági területeinek jelentettek többletfeladatokat, a nevelési szakterületet elsősorban a Körlevélben meghatározottak egy része, és a nevelési OP intézkedés

módosításából adódó feladatok érintették. (Természetesen a nevelési területre vonatkozó változások is jelentős anyagi terheket jelentettek a büntetés-végrehajtási szervezetnek.)

Felismerve azt, hogy a közérzetjavító intézkedések sikeres végrehajtása a személyi állomány munkáját is nagy mértékben könnyítheti, több intézetben az előírt feladatok elvégzése mellett – a helyi sajátosságokat is figyelembe véve – további közérzetjavító intézkedéseket is bevezettek, és ezek anyagi terheit is felvállalták.

III.

A következő részben néhány olyan közérzetjavító intézkedés hatásait elemezzük, amelyek a fogvatartottak hangulatának alakulásában kiemelt fontosságúak.

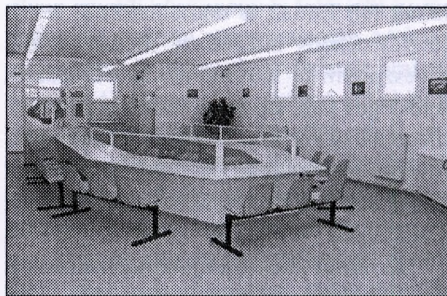
1./ A hozzátartozókkal való kapcsolattartás erősítése és lehetőség szerinti javítása fontos eleme a fogvatartottak közérzetét javító tényezőknek. A kapcsolattartás bővítésének jogszabályi lehetőségei adóttak, hiszen a telefonálás idejét, a csomagok mennyiségét, vagy a látogatások alkalmát a jogszabályok nem korlátozzák, a szabályozottakon felüli alkalmazásuk a büntetés-végrehajtási szervezet részére súlyos anyagi terhet nem jelent. Ugyanakkor a személyi állomány számára többletfeladattal és esetenként túlórával jár vagy járhat a szervezés és a konkrét végrehajtás.

A kapcsolattartás javításában – kisebb költségű és mégis jelentősebbnek tekinthető – tartalékokkal a telefonálás és a csomagküldés területén rendelkezünk, ennek megfelelően a Körlevélben és a nevelési OP intézkedésben is ezeket preferáltuk.

Jogszabályi előírás szerint a fogvatartottak havonta egy csomag fogadására jo-

gosultak. Általános tapasztalat, hogy az intézetekben a Körlevél alapján a beküldhető csomagok számán változtattak, így legalább két csomag érkezik a fogvatartottaknak, de több helyen nem korlátozzák a csomagok számát. Nem egy esetben tapasztaltuk, hogy a Körlevél kiadását megelőzően már az alapvető jogosultság feletti csomagszámot biztosították.

Az intézetek élnek a csomagfajták megválasztásának lehetőségével, ezzel megoldva a változó fogvatartotti igények teljesítését. Az előzetesen letartóztatottak esetében a ruhák cseréjét is biztosítják a csomagküldés során, de természetesen az élelmiszerrel tartalmazó küldemények száma is magas.

A telefonálás rendjét, idejét alapvetően a nevelési OP intézkedés módosításával határoztuk meg. A szabályozás szerint a fogvatartottaknak legalább heti egy alkalommal, öt perces időtartamban tettük lehetővé a telefonálást. Látszólag a heti egyszeri alkalom öt percen kevésnek tűnik, de ha a fogvatartotti létszámmal számoljuk a telefonálásra meghatározott időt, akkor heti 1423 órát kapunk. (Ebben az adatban nem szerepel az ügyvédi telefonálásra felhasználható idő.) A legtöbb intézetben erre a célra további időt biztosítanak, sőt néhány helyen semmilyen limit nincs az ügyvédi telefonoknál. Az öt per-

ces telefonálás a minimumot jelenti, ugyanakkor a kérdőíves felmérés alapján megállapítottuk, hogy szinte kivétel nélkül mindenhol ennél több időt engedélyeznek.

A Körlevélben a telefonok számának növelését határoztuk meg, mely feladatnak minimális kivétellel valamennyi intézet eleget tett, ezzel csökkentve az egy készülékre jutó fogvatartottak számát, amely 12 és mintegy 200 között mozog. A jelzett arányszám 80-100 közötti főben alakult a legtöbb intézetben.

Az újabb készülékek beszerzése, felszerelése költségeket nem eredményezett, kizárólag a szolgáltató számára jelenthetett terhet, amit nem minden esetben vállaltak fel. Emiatt is maradhatott el a fejlesztés néhány intézetben, illetve például a veszprémi új intézetünkben a fejlesztés felesleges volt, hiszen a tervezésnél eleve meghatároztuk a készülékek kialakítását, továbbá a Fővárosi Bv. Intézetben is jól kialakított rendszer működik az alegység átadása óta.

Természetesen az újabb készülékek a leterheltséget csökkentették, de ezzel szinte párhuzamosan a telefonálási idő is növekedett a nevelési OP intézkedésben meghatározott minimális idő kötelező engedélyezése miatt. A heti, illetve napi telefonálási idő rendkívül heterogén képet mutat. Mindkét intervallumban emelkedés tapasztalható: a heti 32 órás használat mellett előfordul alacsonyabb, napi 2-3 órás használat, mely inkább a kisebb intézetekre jellemző.

A telefonálás lehetőségének kibővítése a személyi állomány részéről nagyobb körülmekintést, hatékonyabb szervezési igényel. Annak ellenére, hogy az intézetek igekezek a feladatokat optimálisan

megtervezni, óhatatlanul is meg van az esélye annak, hogy a nevelők és a körletfelügyelők leterheltsége emelkedik. Ezen problémának a kiküszöbölésére lehet alkalmas például az a tervezet, amit a Budapesti Fegyház és Börtön juttatott el hozzánk, melyben számítógépes ellenőrzést és – többek között – díjszabás alkalmazását tervezték. Ennek a rendszernek az esetleges működtetésével jelentős óraszámot takaríthatunk meg a nevelési szakterületen, hiszen a telefonálások ellenőrzését legtöbbször a nevelők látják el. Több idő fordítható ezáltal a fogvatartottak problémáinak közvetlen kezelésére.

2./ A szabadidő hasznos eltöltésének javítását célzó intézkedések során a fogvatartottak fizikai és mentális egészségének megőrzését tekintettük elsődrendűen fontosnak. Ezt segíti a kondicionáló termek és a szabadlevegőn tartózkodás alatt használható különböző edzőeszközök kialakítása.

A Körlevélben is a szabadlevegőn tartózkodás alatt használható edzőeszközök fejlesztését határoztuk meg, ennek megfelelően az intézetek többsége ki is épített különböző tornaszereket az udvarokon.

Az intézetek pénzügyi lehetőségeik figyelembe vételével alakították ki, illetve szerezték be a szabadlevegőn tartózkodás alatt használható sporteszközöket. Legnépszerűbbek a húzódzkodó és tolódzkodó készülékek, míg több helyen inkább tömegsportolásra alkalmas eszközöket (pl. labda, tollaslabda) vettek.

Hatékonyabb szervezőmunkával, és további eszközök beszerzésével igekeztek a kondicionáló termek kihasználtságát és színvonalát emelni. A beszerezhető gépek igen magas ára miatt csak minimális lehetőség volt a géppark bővítésére, ki-

sebb súlyzók megvételel vagy a meglévők felújításával érték el az intézetek eredményt a fejlesztésben.

Nagyobb hatékonyságot a kihasznált-ság területén lehet tapasztalni. Ebben a tekintetben csökkenés csak egy intézetben volt, ahol a férőhelybővítés miatt nem tudták az eredeti szintet megtartani. Nem változott a kihasználtság például ott, ahol újabb kondicionáló helyiség kialakítása a férőhely rovására történhet csak, illetve a Körlevél kiadása előtt, és azt követően sem volt lehetséges külön terem létesítése (pl. a Baranya Megyei Bv. Intézetben). Szintén nem történhetett érdemi változás ott, ahol a Körlevél kiadását megelőzően is már készítettek sporteszközöket (pl. a Komárom-Esztergom Megyei Bv. Intézetben).

A kondicionáló termék kialakításához szükséges termeket a férőhely rovására elvenni nem lehet, hiszen ezzel a zsúfoltságot növelnénk, ami céljainkkal ellentétesen hatna. Több olyan intézetünk is van, ahol a zárkákban háromszintes ágyakat helyeztek el, s a zárkák átalakításával csak a már meglévő problémáikat fokoznák (pl. a Baranya Megyei Bv. Intézet).

Összességében megállapítható, hogy a kondicionáló termék kihasználtsága jelentősen növekedett. Ugyan minimális mennyiségben, de új vagy felújított sportgépeket is használatba vehettek a fogvatartottak. Több intézet is jelezte különböző edzőeszközök beszerzése iránti igényét, vagy azt, hogy a beszerzés folyamatban van.

3./ A szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól szóló 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet módosításával valamennyi fogvatartott részére biztosítják intézeteink az egyéni

tisztálkodó eszközöket. A fogvatartottak ennek is köszönhetően a táplálkozásuk ki-egészítésére nagyobb összeget fordíthatnak az intézeti boltokban történő vásárlásakor. További pozitív hatása van a **fogvatartottak vásárlásait bonyolító üzletek** árának folyamatos figyelemmel kísérésének.

Az intézetek dolgozói és az országos parancsnokság panaszokkal, bejelentésekkel foglalkozó munkatársai gyakran találkoznak olyan kifogásokkal, hogy a fogvatartottak az intézeti üzletek árát túl magasnak minősítik. Fontos, hogy a boltok árai a fogvatartottak számára is elérhetőek legyenek, nem szabad a monopolhelyezettel az üzleteknek visszaélni, ezért az állandó kontroll elengedhetetlen. Több olyan egyedi körülmény is felmerül az intézeteink részéről, amely alapján az intézeti boltok árait a „civil” üzletek áraival hasonlítják össze. Nem várható el például, hogy a hipermarketek üzletláncainál bevezetett árfekvéssel árulják cikkeiket az intézeti üzletek, de a kis helyi boltok általánosan magas árai sem szolgálhatnak mércével az intézeteknek. Meg kell találni azt a közbelső megoldást, ami a működőnek is megfelel, ugyanakkor a fogvatartottak számára sem jelent többletköltséget. Ezt biztosítja az állandó kontroll és egyeztetés a boltok vezetőivel, amit a Körlevél is feladatként meghatároz.

4./ Nem alaptalanul kívántuk megvalósítani közérzetjavítás gyanánt a **fogvatartottak étkezési normájának módosítását**. A fogvatartottak és beutaltak ételmezési normáiról és pótlékairól szóló 1-1/59/2002. (IK Bv. Mell. 9.) OP intézkedés végrehajtásával lehetősége volt valamennyi intézetnek, hogy emelje a fogvatartottak ellátásának színvonalát. Ennek költségvonzata természetesen jelentős

volt, de az intézkedés – mivel a jobb minőségű ételmezésnek közismerten pozitív hatása van a fogvatartottak hangulatára – gyakorlati haszna nem lehetett kérdéses.

Fontos tényező egy közérzetjavító intézkedés kommunikálása. Hiába javul az ételmezés színvonala, amikor a legtöbben azt természetes és elvárható intézkedésként élik meg – jogosan. Tudniuk kell a fogvatartottaknak arról, hogy az érdeükben milyen intézkedéseket tettünk. Ki kell emelni azokat a nehézségeket, amelyeket az ellátás színvonalának emelése során meg kell oldani, és azt, hogy a feladat végrehajtása milyen terhet jelent a büntetés-végrehajtás számára, továbbá, hogy intézkedéseink milyen konkrét formában valósulnak meg. Tudatosítani kell a fogvatartottakban a javulás konkrét tárgyiasulását, hogy milyen ételmezésekkel javul az étkezésük, mennyiben változik a részükre előírt norma, fokozatonként milyen eltérések vannak (dolgozó, nem dolgozó stb.). Sok esetben irigykedést és feszültséget szül az ételmezések eltérő kiosztása (dolgozók pótlékai vagy a diétások étele) az általános étkezésben részesülők számára. Amennyiben az okokra felhívjuk a figyelmet, a problémákat csökkenthetjük.

Részben a kommunikáció eleme, de az előkészítési feladatokhoz is besorolható a fogvatartottak igényeinek figyelembe vétele. Természetesen nem lehet egyszerre 1500 ember, de még egy kisebb létszámú intézetben fogva tartottak igényét sem lehet teljes körűen figyelembe venni, mégis nagy jelentősége van a fogvatartotti körben való tájékozódásnak. A fogvatartottak bevonása egy döntés megalapozásába, véleményük kikérése növelheti felelősségvállalásukat. Nagyobb az esélye egy olyan étkezési rendszer kialakításának,

amit a fogvatartottak jelentős része elfogad, és ezáltal csökkenhet a bezártságból adódó feszültségek felhalmozódása.

Szintén az előkészítés egyik eleme az olyan alapanyagok beszerzése, amelyek kevésbé adnak okot a fogvatartotti kifogásokra. Az ételmezési norma változása lehetőséget adhat arra, hogy időnként primőr ételiszereket szerezzenek be az intézeteink. De azzal is tisztában kell lennünk, hogy a jelenlegi változtatással, normanöveléssel sem tudunk olyan ételmezést biztosítani, amit szeretnénk, sőt a norma megemelését követően is mindig lesz olyan fogvatartott, aki az ellátást, ételmezését kritizálja, és folyamatosan panaszokat terjeszt majd be.

Fotó: Kovács Gy. László

Az ételek, étlap összeállításánál a magyar konyha ízeinek alkalmazásán túl a változatosság elve is figyelembe veendő. Az ételek elkészítésében lehetőség szerint olyan szakemberek munkáját kell igénybe venni, akik megfelelő szakmai ismeretekkel rendelkeznek, feladatukat kellő körültekintéssel és lelkiismeretességgel látják el. A fogvatartottak esetében biztosítani kell a folyamatos ellenőrzést. Általános tapasztalat a mennyiségi kifogások állandósulása. Elsősorban a kommunikáció feladata az, hogy a fogvatartottak tisztában legyenek a norma lényegével, azaz az ételeknek a Joule mérték szerinti biztosí-

tásával. Ugyanakkor nem elhanyagolható szempont az ételosztásban az egységes mennyiség biztosítása.

Az ételek minőségi javulása mellett hangulati tényező a kiemelt ünnepek során kiosztott ételek fajtája, azok alkalmazkodása az ünnepi hangulathoz. Általános tapasztalat, hogy intézeteinkben nagyobb ünnepek alkalmával olyan ételeket készítenek, amelyek nemzeti szokásainknak megfelelnek, és megkísérlik visszaidézni az adott esemény hangulátát.

Valamennyi intézetben igyekeztek javítani az ételmezésen, ennek érdekében – a teljesség igénye nélkül – az alábbi intézkedések születtek:

- kiegészítették a fogvatartottak ételmezését: változó mennyiségben és rendszerességgel gyümölcs (narancs, dinnye, kivi); primőr zöldség; rostos üdítő italok; csokoládé; nápolyi; tejtermékek; vitaminpótló savanyúság; sütemények stb.
- változatosabb étlap (Kalocsai Fegyház és Börtön)
- körültekintőbb nyersanyagbeszerzés az egészségügy által kiírt (diétás, zsírszegény stb.) ételek maradéktalan biztosítása érdekében
- a meleg miatt védőital (limonádé) a nem dolgozók részére is (Békés Megyei Bv. Intézet)

5./ A fogvatartottak kiétkezésének további egyszerű növelése jogszabályi háttér hiányában még nem lehetséges. Nagyobb lehetőség van a személyes szükségletre fordítható összeg emelése (a továbbiakban: kiétkezés) jutalom kiterjedtebb alkalmazására, de itt is felmerülnek a növekedést csökkentő tényezők.

Általános tapasztalat, hogy a kiétkezéssel kapcsolatos jutalmazás legtöbb

intézetben növekedett vagy legalább stagnált, volt néhány olyan intézet, ahol a statisztika szerint több száz százalékos növekedést tapasztaltunk.

A kiétkezés növelés jutalom gyakoribb alkalmazására csak abban az esetben van lehetőség, ha a fogvatartott rendelkezletét pénzzel. Ez két esetben valósulhat meg, ha az intézetben dolgozik – 17070 főből 2003. augusztus 22-i adatok szerint 10500 fő nem dolgozott –, vagy kintről kap pénzt (hozzátartozóktól, nyugdíjként stb.).

A fogvatartottak jelentős hányadára jellemző, hogy a hozzátartozóik csak kevésbé tudják segíteni őket, vagy a hozzátartozók sok esetben csak annyi pénzt küldenek be az intézetbe szűkös lehetőségük miatt, amennyit az adott hónapban a fogvatartottak kivásárolhatnak.

A vizsgálat idején mintegy hétezer fogvatartott tudott csak dolgozni intézeteinkben, ami még az 50%-os foglalkoztatást sem éri el. Legkedvezőbb foglalkoztatási arány a mezőgazdasági intézeteinkben van, illetve ki lehetne emelni más intézeteket is, pl. a Sátorajaujhelyi Fegyház és Börtönt, ahol közel 100%-os a munkáltatás –, de ez a kedvezőnek tűnő adat ott sem állandó. A mezőgazdasági intézetekben természetesen legnagyobb részben idényjellegű foglalkoztatás történik, így a nyarat követően már csak jóval kevesebb fogvatartott munkáltatására van lehetőség.

Mivel kevés a dolgozók száma, jövedelem hiányában a jutalmazhatók száma is természetesen kevés, így a személyes szükségletre történő vásárlás jutalomból való emelésére is csak csökkenő számban van lehetőség, ennek megfelelően ezzel a közérzetjavító intézkedéssel csak kevés intézet élhetett. Mindezeknek ellenére

több olyan intézet is van, ahol kiemelten magas számban élnek a jelzett jutalmazási formával (pl. az Állampusztai Országos Bv. Intézetben 400%-os emelkedés, a Baracska Országos Bv. Intézetben 300%-os emelkedés). Csökkenés is tapasztalható volt (a Sopronkőhidai Fegyház és Börtönben 28%-os arányban), melynek oka elsősorban külső – az előzőekben taglalt – körülményekben kereshető.

6./ Higiéniai szempontból sem elhanyagolható intézkedésként kellett bevezetni a **fürdési lehetőségek kiterjesztését** (hetente legalább két alkalommal kell a melegvizes fürdést biztosítani azokban az intézetekben, ahol a zárkában nincs melegvíz). Annak ellenére, hogy a melegvízzel felszerelt zárkák esetében a végrehajtás nem volt kötelező érvényű, az intézetek – felismerve a szabályozás kiemelt jelentőségét – igyekeztek a heti fürdés számát emelni.

A költségvonzat ebben az esetben is jelentős volt, de mivel az országos parancsnokság a többletkiadásokat előirányzat-módosítással biztosította, a végrehajtás elsősorban szervezési feladatot jelentett. Kivétel nélkül megoldották a további fürdést azon esetekben, ahol nem volt melegvíz a zárkában. Előfordult olyan intézet is, ahol a többletköltségeket saját költségvetésből gazdálkodták ki takarékosági intézkedések egyidejű bevezetésével (pl. Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön, Balassagyarmati Fegyház és Börtön).

Az országos parancsnoki rendelkezés végrehajtása nem csak az intézetek kiadásának növekedésével járt, hanem komoly szervezési feladatokat rótt valamennyi körleten dolgozóra. Meg kellett szervezni a fogvatartottak további mozgását, illetve a kialakításában egyébként is nagy körültekintést igénylő napi-

rendben kellett jelentős változásokat végrehajtani.

7./ A **csendes pihenő bevezetése és az egységes ébresztő** tekintetében intézetenként változó gyakorlat alakult ki. Nagyobb számban alkalmazták a csendes pihenőt, hiszen ennek minimális biztonsági vonzata volt, ugyanakkor az egységes ébresztő módosítása már csak az intézetek mintegy 50%-ában történt meg. Ennek oka elsősorban a heterogén fogvatartotti összetételben és a foglalkoztatásban keresendő.

Az egységes ébresztő kérdésénél ki kell emelni, hogy ilyen – a hét valamennyi napjára vonatkoztatva – egyik intézetünkben sincs, ugyanakkor több intézetben is tapasztaltuk, hogy például a dolgozó és a nem dolgozó fogvatartottakat egy időben ébresztették fel. Praktikus okként merült fel egyéb napirendi pontok és a szolgálat ellátásával kapcsolatos feladatok végrehajtása, így az ébresztő kapcsolódott a létszám átadás-átvételéhez, váltáshoz vagy a reggeli kiosztásához.

Nagy létszámú mozgatás biztonsággal csak osztottan lehetséges, a munkakörök (ld. konyhai munkások, szabadban dolgozók stb.) is más ébresztőt igényelnek – ez is praktikus alapot szolgáltat az eltérő napi-rendre, ez ébresztők eltérő végrehajtására.

A hétvégéken és ünnepnapokon a munkanapokhoz képest később tartják meg minden intézetben az ébresztőt. Ekkor szinte valamennyi fogvatartottra vonatkozóan egységes ébresztőt határoznak, de ez oly módon történik, hogy az előírt pihenőidőt biztosítják, és valamennyi fogvatartott a munkanapokhoz képest később kelhet fel.

IV.

Elemeztük az országos parancsnoki intézkedésekben meghatározott közérzetjavító intézkedéseken kívül az intézetek

által bevezetett és tervezett közérzetjavító intézkedéseket is. Ezek közzétételével reméljük azt, hogy a fejlesztés és az esetlegesen máshol is megvalósítható gyakorlat kialakításában segítséget nyújthat. Az alábbi „összesítés” tehát az intézetek által bevezetett vagy tervezett közérzetjavító intézkedésekből ad izelítőt:

- EVSZ-be soroltak számának növelése (OP intézkedés tartalmazza)
- átjárható differenciált rezsimiek kialakítása
- progresszív rezsimrendszer (jutalmazási-kezelési rendszer, Sátoraljaújhegyi Fegyház és Börtön)
- pszicho-szociális körletrész kialakítása (Sopronkőhidai Fegyház és Börtön)
- félig nyitott fegyház körlet
- egyházi rendezvények számának növelése
- börtönkápolna vagy ökumenikus egyházi sarok kialakítása
- elítélt fórumok (legalább 2 alkalommal évente, de lehet több is)
- helyi börtönújság indítása
- intézetek közötti kulturális és sport programok
- csoportos és egyéni kimaradások engedélyezése átmeneti csoportban
- ajándékvásárlás megszervezése kiemelt ünnepekre
- látogató fogadásra kijelölt napok számának növelése
- látogató fogadás idejének növelése lehetőség szerint
- látogató helyiségben mobil gyermeksarok kialakítása (a látogató hozzátartozók a gyermekek esetleges folyamatos figyelemmel kísérése nélkül tudnak a fogvatartottakkal beszélgetni, ezzel a látogatás tartalmasabb és közvetlenebb lehet)

- kimenő levelek napi kétszeri postázása (a fogvatartottak – legtöbbször indokolatlanul – panaszkodnak a levelek késői kézbesítésére, ezzel az intézkedéssel ezeket a panaszokat jelentősen csökkenteni lehet)
- szabadtéri programok növelése
- birkagulyásparti a fogvatartottak részére karitatív szervezet közreműködésével (egy intézetben már megvalósították)
- szabadlevegőn tartózkodás idejének növelése (lehetőség szerint – nyáron – a ruházat könnyítésével is együtt járhat)
- beruházást nem igénylő szakkörök számának emelése
- filmklub indítása
- kombinált hálótartó a sportpályán (többféle sportolási lehetőség biztosítható ezzel)
- a zárakban is használható játékok számának növelése
- iskolai oktatásban résztvevőknek tanulószoba kialakítása (nyugodt körülmények között a tanulás hatékonyabb lehet, a fogvatartottnak több sikerélményben van része)
- nyújtott TV-nézési lehetőség (kiemelten hétvégeken)
- koncertek szervezése külső előadók-kal
- olvasóterem kialakítása
- idegen nyelvű könyvek folyamatos beszerzése
- roma nemzetiségű TV- és egyéb műsorok
- műszaki cikkek (televíziók) vásárlása
- civil személyekkel ankét, művészeti bemutató (pl. operaénekes előadása), beszélgetés élsportolóval

- rendszeres videó vetítés
- a kondicionáló terem használatának differenciált elbírálása (fegyelmezett, tiszta zárkák)
- elsősegély tanfolyam szervezése (a jellege és hasznossága miatt kiemelendő)
- a zárkában tartható tárgyak kibővítése saját hangszerrel
- az intézetben működő bolt pályázaton történő kiválasztása
- a HACCP rendszer kialakítása (a tállás higiéniai követelményeinek betartása sokkal jobban érzékelhető a fogvatartottak részére)
- kártyás kiétkelési rendszer bevezetése (több intézetben is jól működik)
- az étrend kialakításánál diétás nővér szaktudásának alkalmazása
- látogató helyiségbe italautomata beállítása
- csomagkivásárlás növelése
- melegvízellátás megoldása a zárkákban
- fürdők folyamatos felújítása
- sportfoglalkozásokat követő fürdés biztosítása
- sportpályás fürdési lehetőség zuhanyzó sátorral
- tárgyalás, látogatás előtti fürdés

- soron kívüli zárkafestések
- tisztasági csomag súlyának emelése (pl. 8 kg)
- a fegyház fokozatú elítéltek ajtajának napközbeni nyitva tartása nyári meleg napokon
- ételadó nyílások napközbeni nyitva tartása (ennek elsősorban a füledt nyári napokon van jelentősége, a zárkák jobb szellőzését biztosíthatja)
- meleg időszakban hűsítő (hideg víz) fürdés
- ruházatkönnyítés engedélyezése
- a fogvatartottak közérzetét érintő intézkedések aktualizálása (a tervezett intézkedések mihamarabbi, adott esetben soron kívüli bevezetése)

Összességében az intézetekből beérkezett jelentések azt tartalmazzák, hogy a bevezetett közérzetjavító intézkedéseket a fogvatartottak érzékelték és értékelték, az intézetekben pozitív irányban változott a hangulat. A kiadott intézkedések beváltak az előirányzott célokat. A jövőre vonatkozó feladat a jelenlegi állapot megőrzése, és lehetőség szerinti javítása.

Balogh Attila

A nevelői tevékenység tapasztalatai a Márianosztrai Fegyház és Börtönben*

Jogsabályi háttér

A témával összefüggő jogsabályi rendelkezéseket

- a büntetések és intézkedések végrehajtásáról szóló, többször módosított 1979. évi 11. tvr.,
- a büntető jogsabályok és a hozzájuk kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2003. évi II. törvény,
- a szabadságvesztés és az előzetes le tartóztatás végrehajtásának szabályairól szóló 6/1996. IM. rendelet nevelésre vonatkozó fejezete,
- a Pártfogó Felügyelői Szolgálat tevékenységét szabályozó 17/2003. IM. rendelet,
- az egyes nevelési feladatok végrehajtásának eljárási szabályairól szóló 0116/1998. OP, valamint
- a fogvatartottak nyilvántartására és egyes ügyeinek intézésére kiadott 1-1/35/1999. OP intézkedések szabályozzák.

A büntetés-végrehajtási nevelésről általában

A nevelés konkrét és komplex tevékenység, amely magában foglalja azokat a pedagógiai módszereket, melyek alkalmazása eredményeként a szabadságvesztés büntetésüket töltő fogvatartottak viselkedése jelentősen befolyásolható.

A nevelés céljában a fogvatartottak személyiségének megismerése, az önképzés és szabadidős tevékenységek előtérbe helyezése, a felelősségérzet fenntartása, erősítése, a társadalmi hasznosság tudatának kialakítása, a családi kapcsolatok erősítése, az önbecsülés és a szabadulás utáni beilleszkedés elősegítése fogalmazódik meg.

A nevelői tevékenység magában foglalja a fogvatartottak rezsimszerű kezelését (feladatok meghatározása, szabálykövető magatartás megkövetelése, irányítás), a meghatározott adminisztrációs feladatok elvégzését, az egyén problémáinak lehetőség szerinti megoldását, illetve annak segítését.

A legáltalánosabb megfogalmazás szerint a nevelő:

- ún. szolgálatást nyújt a fogvatartottak részére,
- tevékenysége alapvetően a szociális munka keretei közé illeszthető,
- munkája során a jog, a pedagógia és a pszichológia előírásait, módszereit alkalmazza,
- beosztásából következően irányítja és megköveteli a szabályok szerinti viselkedést,

és mindezek által – a szabadulás utáni élethelyzetekben is alkalmazható – szabálykövető magatartásra ösztönöz.

* Az írás első változata – jelentésként – a 2003. szeptemberi parancsnoki értekezletére készült.

A nevelési tevékenység személyi feltételei, a csoportokban folyó foglalkozások

Az engedélyezett állománytábla szerint intézetünknel, a Márianosztrai Fegyház és Börtönben 2 vezető nevelői, 6 nevelői és 6 szociális segédelőadói beosztás van.

Az elmúlt 5-6 évben a nyugállományba vonulások, valamint a fluktuáció következtében a nevelők csaknem teljes létszáma kicserélődött.

Az intézet földrajzi elhelyezkedése, körülményes és nehézkes megközelíthetősége nem kedvez a szakirányú képzettségű diplomás munkaerő jelentkezésének. Ezen okok miatt a megüresedett beosztások feltöltését a meglévő és a tanulmányokat vállaló állományi tagok közül, illetve a nem szakirányú végzettségű diplomás jelentkezők felvételével kellett megoldanunk.

Jelenleg az alábbi állami iskolai végzettségű munkatársaink végeznek nevelői feladatokat:

- 1 fő Rendőrtiszti Főiskola,
- 1 fő Agrártudományi Egyetem,
- 1 fő Informatikai Főiskola, (1 fő jelenleg tanul),
- 1 fő Egészségügyi Főiskola (a diplomát még nem szerezte meg),
- 1 fő Hittudományi Főiskola hitoktatói szak, (1 fő jelenleg tanul),
- 1 fő felsőfokú végzettség nélkül.

A szociális segédelőadói beosztásokon 1 fő felsőfokú és 3 fő középfokú végzettségű beosztott dolgozik. A további 2 státusz betöltetlen.

(Összehasonlításként érdemesnek tartom megemlíteni, hogy a közel hasonló létszám elhelyezését megoldó büntetés-végrehajtó intézetek – pl. Vác – mintegy

kétszer nagyobb létszámú engedélyezett státusszal rendelkeznek.)

A jelentés készítésének időpontjában [2003. aug. 19-én – a szerk.] az intézetünkben elhelyezett fogvatartottak nyilvántartott létszáma 837 fő, a jelenlévő létszám 812 fő.

Fokozat szerinti megoszlás alapján 557 fő fegyházas, 205 fő börtönös, 50 fő nem jogerős.

A kialakított négy körleten belül 11 nevelési csoport működik, melyek létszáma 20 és 140 fő között mozog.

Munkáltatásban 300 fő vesz részt, a gazdasági társaságnál 200 főt, a költségvetésnél 100 főt foglalkoztatnak.

A szabadságolások és szállítások miatt a ténylegesen foglalkoztatott létszám átlagosan 240 főt tesz ki.

A nevelési csoportokban folyó egyéni foglalkozások az esetek többségében döntően arra irányulnak, hogy a jelenlévő negatív hatásokból származó kockázati tényezők csökkenését elérjük.

A beszélgetések során a nevelő igyekszik kialakítani a kölcsönös együttműködést, az intézetben belüli életet megnehezítő gondok – nevelői segítséggel történő – megoldásának igényét.

A nevelési munka folyamata, eredményessége

A szállítással érkezett új fogvatartottak a befogadás során szóban és írásban kapnak tájékoztatást az intézet rendjéről, a szabályokról.

A befogadó nevelő az elsődleges információkat a rendelkezésre álló dokumentumok áttekintéséből, az első foglalkozás során történt beszélgetés alapján szerzett benyomásokból, valamint a kitöltött kérdőívek tartalmából nyeri.

A felkészítő részlegben eltöltött idő alatti beszélgetések, megfigyelések tapasztalataiból kapott információk figyelembe vételével, a fogvatartottal együttműködve készül el a kezelési-nevelési terv.

Az abban foglaltak a kihelyezés utáni nevelési csoport nevelőjének iránymutatást adnak a megvalósításhoz, illetve a hiányzó, vagy nem kellően helyes személyiségi jegyek jövőbeni megerősítéséhez.

A kijelölt lakókörtelen kidolgozott „végleges nevelési tervben” kerülnek meghatározásra azok a célok, amelyek eléréséhez rendelődik hozzá az egyéni foglalkozások rendszere.

A foglalkozások megtartása mellett a nevelő feladata:

- a kérelmek intézése, a panaszok kivizsgálása vagy továbbítása,
- a meghallgatások elvégzése,
- az elhelyezés megoldása, a sport-kulturális és szabadidős tevékenység koordinálása,
- a kapcsolattartás (levél, csomag, látogatás, telefon) figyelemmel kísérése,
- a biztonsági feladatok elvégzése, a zárkák belső rendjének ellenőrzése,
- a jutalmazási és fegyelmi jogok gyakorolása,
- az adminisztrációval összefüggő teendők napi elvégzésének rendszeresége.

A csoportokban zajló nevelői foglalkozás színvonalát és eredményességét jelentősen befolyásolja a nevelő személyisége, felkészültsége, szolgálati idejének hossza, s az a képessége, ahogy az általa alkalmazott módszereket megválasztja.

Sajnos a fogvatartotti populáció kedvezőtlen összetétele – 60%-uk visszaeső,

15%-uk mentálisan sérült – nevelési munkánk eredményességét (az előforduló, de csekély számú siker ellenére) megkérdőjelezi.

Személyi feltételeinket, a fogvatartotti létszámot és annak összetételét, a feladatok, valamint tapasztalatainkat figyelembe véve megállapítható, hogy nevelőink jelentősebb nevelési eredményeket nem tudnak, és nem is képesek produkálni.

Jelen helyzetben egyetlen alkalmazható megoldás az olyan megfelelő módszer keresése, kiválasztása, amely a másik ember megnyerésének és kezelésének az eszköze lehet.

A nevelés eredményességére konkrét mérőszámot nem lehet meghatározni, azonban a fogvatartotti csoport összetételéből kiindulva, valamint

- az egyéni és a csoportos foglalkozások „megtartottsága”,
- a fegyelmi ügyek száma és súlyossága,
- a naponta kiadott kérelmek és panaszok száma

alapján értékelni lehet az adott nevelő tevékenységét, és azt, hogy a nevelési csoport és tagjai mennyire felelnek meg az elvárásoknak.

A nevelői munka ellentmondásai

A szabadságvesztés egyik legjellemzőbb sajátossága, hogy a fogvatartottak elszigetelten, kisebb csoportokban, személyi önállóságukban korlátozottan élnek.

A fogvatartottakat a büntetés-végrehajtás során a befogadástól a szabadulásig olyan hatások érik, amelyek a nevelés eredményessége szempontjából lehetnek

kedvezőek, közömbösek vagy károsak. A börtönkörnyezet a nevelés szempontjából azonban nem tekinthető ideális terepnek: a negatív hatások jelenléte, az elzártság és a frusztráció romboló jellege általánosan ismert.

A jogszabályok alapvetően mentálisan egészséges fogvatartottakat feltételeznek. Ezzel szemben: jelentősen növekedett azon személyek száma, akik a börtönben súlyos alkalmazkodási zavarokkal küzdenek, illetve akiket nem lehet a szokványos nevelési eszközökkel, módszerekkel tartósan kezelni.

Viszonylag magas az olyan, pszichés tüneteket produkáló, ön- vagy közveszélyes magatartást tanúsító egyének száma, akiknél a börtönártalmak komoly személyiségkárosodást eredményeztek, és elhelyezésük napi gondot jelent a velük foglalkozóknak és az intézetnek.

A nevelési folyamat egyik oldalán a nevelő, illetve a nevelők és a szociális segédelőadók közössége, a másik oldalon a fogvatartottak különböző csoportjai állnak.

A nevelő kezdeményezésére többféle reakció – aktív vagy passzív ellenállás, illetve kényszer hatására megvalósult együttműködés – jön és jöhet létre. Nem minden esetben várható el a csoporttól és egyes tagjaitól, hogy önként és kényszer nélkül tanúsítsanak „megértést” a terápia és a személyzet tevékenysége iránt.

A személyzet és a nevelők feladata viszont, hogy a hozzájuk forduló fogvatartottak tanácsadással, a megfelelő szakemberhez irányítással, illetve ügyintézés-sel segítséget és útmutatást nyújtson.

Az intézet túlzásfokossága szintén nem kedvez a nevelési elvek, így a személyiségformáló szerep érvényesülésének. A

zúsfokosságból következően növekedett a zárkán belüli konfliktushelyzetekből adódó bántalmazások, a fegyelmi fenyegetések, illetve a büntető feljelentések száma.

Az ismert körülmények – a túlzásfokosság, a naponta ismétlődő személyes és szociális problémák ügyintézése, a hangulatot befolyásoló negatív jelzések stb. – miatt napjainkban a nevelő és a szociális segédelőadó legfontosabb célja az, hogy a fogvatartottak által jelzett napi problémákra reagálni és intézkedni tudjon, az elhelyezés okozta konfliktusokat normális, kezelhető mederben tartsa, a napi jelentős számú kérelmet, panaszt a tőle elvárható módon orvosolja, vagy legalábbis megpróbálja megoldani, illetve a határidők betartásával az adminisztrációs feladatának eleget tegyen.

Tömeges az olyan jellegű kérelmek és panaszok száma, amelyek az elhelyezéssel, átszállítással, vélt vagy valós sérelmekkel kapcsolatosak. Ezek eredményes elintézése az esetek többségében nem az intézet kompetenciájába tartozik.

A kérelmek elutasítása az esetek többségében arra vezet, hogy a fogvatartott megtagadja a kijelölt zárkát, az élelem felvételét, a kiadott utasítást stb., azaz fegyelemsértésekkel akar érvényt szerezni kívánt célja elérése érdekében.

Az előzőekben – a teljesség igénye nélkül – taglalt napi nevelői tevékenység alapján elmondható, hogy pedagógiai-andragógiai értelemben vett nevelésről, személyiségformáló tevékenységről csak belátó jóindulattal beszélhetünk.

Az egyéni foglalkozások célja, módszerei

A problémák ellenére feladat, hogy a nevelő megismertesse a fogvatartottal a

szűkebb és tágabb környezetet, magyarázza az őt körülvevő jelenségeket annak érdekében, hogy

- az egyén képes legyen a számára fontos ismeretek megszerzésére,
- tudja, mik a jogai és kötelezettségei,
- átlássa, mit kaphat és mit kell teljesítenie annak érdekében, hogy az „együttélés” a büntetés-végrehajtás során viszonylag zavartalan legyen.

A foglalkozásokon előtérbe kerül

- az egyén önmagáról alkotott pozitív énképének erősítése,
- a hiányzó ismeretek pótlása, a műveltség, önképzés, könyvtár-használat igényének kialakítása,
- a közösségi tevékenységekbe – sport, kulturális, szakköri elfoglaltságokba, vetélkedőkbe, stb. – történő bevonása,
- a szabadulás utáni elképzelések kialakítása, megvalósítása.

A beszélgetések célja egyrészt, hogy az intézet totális jellegéből, a belső élet szigorú szabályozottságából, a nevelést kedvezőtlenül befolyásoló tényezőkből származó és a személyiséget romboló hatások gyengüljenek, másrészt, hogy a szabadulás után lehetőleg olyan elképzelések és körülmények alakuljanak ki, melyek reális lehetőséget biztosítanak a sikeres visszailleszkedéshez, a „kintmaradáshoz”.

A szabadulásra történő felkészüléshez szükséges együttműködésben mindkét félnek aktívan és a siker elérésének komoly szándékával kell részt vennie.

A tevékenységet munkatársaink nem csak a helyi adottságok és feltételek (oktatás, szakképzés, kapcsolattartás, ön- és közművelés, műsorok, előadások stb.) kiaknázásával, hanem az együttműködő

egyházak és az intézetünkbe ellátogató karitatív és társadalmi szervek segítségével végzik.

Reményeink szerint munkánk hatékonysága a Pártfogó Felügyelői Szolgálat munkatársa jövőbeni tevékenységével erősödni fog, tekintettel arra, hogy az intézetünkben elhelyezett létszám több, mint 50%-a olyan visszaeső, aki szociális háttérrel nem rendelkezik.

Összegzés

Az intézetünkben a nevelői foglalkozások gyakorlatáról elmondható, hogy a nevelési csoportokban folyó egyéni foglalkozások, kezelési módszerek kétségkívül hatékony eszközei az itt elhelyezett fogvatartottak rezsimszabályok közzé beillesztésének, a kiszabott büntetés letöltetésének, a reszocializációs folyamatnak.

Napjainkban a klasszikus nevelési formák helyett a nevelőnek a kezelésre, az ügyintézésre, az adminisztrációs feladatok elvégzésére van ideje, megtanult „rutinja”, képessége és lehetősége.

A nevelési csoportokban folyó tevékenység eredményességét elsősorban a nevelő problémamegoldó képességén, az ügyintézés hatékonyságán, az adminisztráció tartalmán és naprakészségén lehet mérni és minősíteni.

A nevelő és a szociális segédelőadó rátermettsége, személyisége, a pályán eltöltött idejének hossza, valamint empátiás készsége a záloga annak, hogy hivatását, feladatát az elvárásoknak megfelelően elvégezze.

A feladat nehéz. A nevelői pálya nem vonzó, kevés a sikerélmény. A nevelő a napi munkájában a fogvatartottakkal való foglalkozások és az adminisztrációs

terhek mellett arra törekszik, hogy a folyamatosan megjelenő és változó szabályozóknak eleget tegyen, törvénysértést lehetőleg ne kövessen el, illetve a meghatározott határidőket tartani tudja. (Nem zárom ki, hogy ez csak márianosztrai tapasztalat, melyhez hozzájárul az intézetben elhelyezett létszámhoz viszonyítottan kevés nevelő. Ez magyarázhatja, hogy miért nem vonzó helyileg a nevelői beosztás, illetve miért nehéz megfelelően képzett, a tevékenységre rátermett személyt találni.)

A túlszűfoltásból származó problémák, a növekvő számú mentálisan sérült fogvatartott által okozott nehézségek ellenére elmondható, hogy a nevelők és az őket segítő szociális segédelőadók áldozatos munkájának köszönhető, hogy az utóbbi időszakban nem következett be súlyosabb rendkívüli esemény.

A jelentős zsúfoltsággal együtt járó élettér-szűkülést a szabadidős tevékenységek kiszélesítésével, az egyéni problémák hatékony orvoslásával, illetve – a lehetőségekhez mérten – a foglalkoztatások bővítésével igyekszünk ellensúlyozni.

A cél – annak elősegítése, hogy a fogvatartottak a szabadulás után a társadalomba beilleszkedjenek, és tartózkodjanak újabb bűncselekmények elkövetésétől – csak részben valósítható meg a büntetés végrehajtásának ideje alatt.

A továbbiakban a pártfogó felügyelő tevékenységére vár az a feladat, hogy akiknél a „bent” töltött idő alatt kialakultak a pozitív készségek, azoknál a reszocializációs folyamat megvalósulását elősegítse.

Kárpáti Tamás

A nevelői tevékenység tapasztalatai a Bács-Kiskun Megyei Bv. Intézetben*

„Az őrizetben lévő személyek kezelésének céljai olyanok legyenek, hogy fenntarthatassák egészségüket és önbecsülésüket, és – amennyire az ítélet hossza engedi – fejlődjék felelősségérzetük és erősödjenek azok az attitűdök és készségek, amelyek majd segítik őket visszatérni a társadalomba, hogy ott a legnagyobb eséllyel folytassanak törvénytisztelő és önálló életet a szabadon bocsátásuk után.”

(Európai Börtönszabályok – Alapelvek 3. pont)

Hozzászólásomban a fenti címhez igazodva mutatom be az irányításom alatt álló intézetekben folyó nevelési tevékenységet.

A Bács-Kiskun Megyei Bv. Intézet és a hozzá tartozó II. sz. egység – amely magában foglalja a Fiatalkorúak Regionális Bv. Intézetét és az Anya-gyermek Részleget, továbbá a B-C körletrészt –, négy egységet képez, melyben más-más tartalommal folyik a fogvatartottak nevelése, kezelése. Az utóbbi három egység fogvatartottakkal való feltöltése az I. sz. egységből történik.

I. sz. egység

Az I. sz. egység fogvatartotti létszáma magas az optimális elhelyezéshez viszonyítva, így az európai uniós elvárásoknak jelen pillanatban nem teljesen felel meg. A 94 férőhelyre közel 200 fő fogvatartott került elhelyezésre. [2003. augusztusi adatok.] Többségében előzetes felnőtt korúak, kisebb létszámban jogerős elítéltek, fiatalkorúak, előzetes és elzárásos női, elzárásos férfi fogvatartottak. A magas fogvatartotti létszámra csupán 1 fő nevelő és 3 fő szociális segédelőadó biztosított a nevelési feladatok ellátására. Ebből adódóan a nevelői személyzet kiválasztásánál nagy fi-

gyelmet fordítottunk a szakmai tudásra, a jó kommunikációs készségekre és megjelenésre.

A nevelési folyamat szakaszai közül időrendben első a befogadás. Jelentősége nemcsak abban van, hogy hosszútávon meghatározza a fogvatartott beállítódását a büntetés-végrehajtás intézményével, a végrehajtás képviselőivel szemben, hanem a befogadott kapcsolatrendszerének és ezzel további befolyásolhatóságának iránya és minősége is döntően függ ettől az aktustól.

A fogvatartotti összetételt figyelembe véve az intézet rendkívül heterogén (külföldi állampolgárságúak; emberölés, emberölési kísérlet miatt elítéltek; IV-es biztonsági csoportba soroltak; kábítószeres és egyéb fogvatartottak). Az előzeteseknél a közösségbe helyezésük, egészségügyi ellátásuk, különböző ügyeik jogszabályi keretek közötti intézése fontos szerephez jut a nevelési-kezelési folyamat kialakításában. Kiemelt figyelmet kell szentelnünk azon fogvatartottak esetében, akiknek még nincs ítéletük.

A fogvatartottak közvetlen befogadása első lépcsőben az I. sz. egységben zajlik, kivéve az Anya-gyermek Részleget. A tényleges befogadást egy tájékoztató beszélgetés előzi meg, ez a

fogvatartott életkorára, életútjára, családi körülményeire, emberi kapcsolataira, iskolai pályafutására, érdeklődési körére, jelen helyzetére és annak okaira, valamint jövőbeni terveire irányul. Fontos mozzanat, hogy ne csak informálódjunk, hanem információt is nyújtunk a börtön szabályairól, jogokról, kötelezettségekről, lehetőségekről. A fogvatartott ezen elsődleges felmérés alapján kerül elhelyezésre, illetve nevelési csoportba sorolásra.

A második lépcsőben, befogadói bizottsági üléseken döntünk a fogvatartottak további elhelyezéséről, valamint azon jogerős elítélt fogvatartottak munkába állításáról, akik a felkészítés folyamatában pozitív eredményeket mutattak (korai beilleszkedés, szabályok betartása, aktív részvétel különböző programokban). Az I. sz. egységben a munkába állítás, a dolgozó körletre kerülés jelenti az egyéni nevelési terv újabb célokkal való ütemezésének kezdetét. A későbbiek folyamán azon fogvatartottak esetében, akiknél a kezelési, nevelési eredmények a leghamarabban mutatkoznak, lehetőséget kapnak a II. sz. egység B-C körletérszre történő kihelyezésre.

Az előzetesen letartóztatott problémáinak, ügyeinek intézése nagy feladatként hárul a nevelőkre, de ez is része a kezelési céloknak foglaltaknak. Számukra egyéni nevelési tervet nem készítünk, de 3 havonként időszakos értékelő nevelői foglalkozásokon vesznek részt. Nevelői, szociális előadói irányítással zárkán kívüli programokat, sportfoglalkozásokat, istentiszteleteket szervezünk, továbbá keressük ezek bővítési lehetőségét.

A jogerős elítéltek, az első büntényesek, valamint a fiatalkorúak esetében egyéni nevelési terv készül, mely személyre szabott és tartalmazza azokat a célokat, eszközöket, melyek segítségével a fogvatartottat fel tudjuk készíteni a társadalomba való visszaailleszkedésre, vagy akár a büntetési idején belül egy enyhébb rezsimbe való átkerülésére.

Az egyéni foglalkozások keretében a fogvatartott előadhatja problémáit, ezek megoldására segítséget kérhet. Mentálisan sérültek esetében tájékoztatjuk az intézet pszichológusát, igény szerint a börtönlelkészt, hogy nyújtson segítséget az elítéltnak. A nevelői munka társadalmi beilleszkedést elősegítő folyamatrendszerébe fontos szerepet tölthet be – a szabadulás előkészítésében és az utógondozásban – a Pártfogó Felügyelői Szolgálat.

Az I. sz. egységből szabaduló fogvatartottak esetében a nevelői foglalkozások hatékonysága mérhető, hiszen a befogadástól kezdve a szabadításig meghatároztunk számukra különböző célokat (pl.: az önbecsülés fejlesztése, a családi kapcsolatok rendezése, szabadulás utáni célok kitűzése, önképzés), melyek elérésére való törekvés, a fejlődés a fogvatartás ideje alatt követhető. A nevelési tervek folyamatosan tartalmazzák a fogvatartottak magatartásában érzékelhető változásokat, melyek az időszakos értékelések során kerülnek kiegészítésre, esetleg újabb célok meghatározásával.

II. sz. egység, B-C körlet

A II. sz. egység maradéktalanul megfelel az európai uniós feltételeknek. A fogvatartottak lakószobákban történő egyszemélyes elhelyezése már egy újabb környezeti hatás, mely pozitívan hat az elítéltek közérzetére.

A II. sz. egység C körletérszén börtön és fogház fokozatú elítéltek, B körletérszén EVSZ-es fogvatartottak vannak elhelyezve, létszámuk összesen 59 fő. Az itt elhelyezett fogvatartottak befogadását követően az egyéni nevelési tervek újból kiegészítésre kerülnek olyan célokkal, melyek megkönnyítik a beilleszkedést. A nevelőknek itt lehetőségük nyílik több nevelési eszköz „bevetésére”. Ezen eszközök közé sorolható a munka, az oktatás, a sport, illetve a közösség szerepe.

A fogvatartottak többsége lehetőséget kap külső munkahelyen való foglalkoztatásra. Fon-

tos szerephez jut a közösségi összetartás, amit jól példáz az is, hogy a fogvatartottak munkateljesítménye összességében jobb arányt mutat, mint a velük együtt dolgozó civileké. Az elítéltek közösségi életben való részvétele egyre bővül, szakkörök, sport és szellemi vetélkedők, valamint a különböző egyházak istentiszteletei során. Jelenleg 11 szakkör működik nevelői irányítással, ezek közül kiemelném a számítógépes és az angol nyelvi szakkört, melyek már az uniós elvárásokra figyelemmel készítenek föl. Az iskolai tanulmányok folytatása, befejezése fontos szerephez jut a társadalom életében, így a börtönön belül is: ez évben 2 fő érettségi vizsgát tett, míg további 3 fő középiskolába jár.

A C körleten elhelyezett fogvatartottak szabadságvesztésük hátralevő időtartamát, az eltelt idő és az egyén pozitív eredményeinek, erőfeszítéseinek függvényében, enyhébb rezsimben, vagyis a B körleten tölthetik le. Ezen lehetőség olyan motivációs eszköz, mely a társadalomba történő visszailleszkedés hatékonyságát növeli. A gyakoribb hazatávozások alkalmával nemcsak a családi, hanem a társadalmi kapcsolatok is erősödnek. A szabadulás előtti hetekben segítséget nyújtunk a munkahely-teremtésben.

A nevelői munka hatékonysága abban mutatkozik meg, hogy a fogvatartottak megismerése alapján megfelelően és szakszerűen tűzték-e ki a célokat, és rendelték hozzá az eszközöket. E hatékonyságot bizonyítják a magas számú eltávozások (2003. I. féléve során 348 esetben jogszertű intézet-elhagyás, ebből 127 esetben eltávozás), jutalmazások, önként vállalt tanulmányok és a jó munkavégzés. Az utóbbit példázza, hogy van olyan fogvatartott, akit jelenlegi munkáltatási helyére munkáltatói szabadulása után is visszavárnak.

Fiatalok Regionális Bv. Intézete

A II. sz. egység területén belül, elkülönülve helyezkedik el a Fiatalok Regionális Bv. In-

tézete, mely jelenleg 20 fő fiatalkorú fogvatartottnak ad otthont, egyszemélyes lakózárukban. A fiatalkorú fogvatartottak részére, a felnőttektől eltérően, speciális, egyéni nevelési tervet kell készíteni. Cél a fiatalok negatív énképének megváltoztatása, a személyiségfejlődés és stabilizálás, a tudásszint, a felelősségérzet növelése, a társadalmi kapcsolatok és mindezeket keresztül a beilleszkedés segítése.

Legfontosabb eszköz a fogvatartottak oktatása, képzése, szabadidejük hasznos eltöltése. A helyi tanítóképző főiskolával és egy középiskolával együttműködési megállapodást kötöttünk, melynek keretében 7 fő fogvatartott középiskolai tanulmányokat folytat.

A „kinti” életben is fontos, alapvető dolgok elsajátítására, a szabadidő hasznos eltöltésére különböző szakkörök alakultak, melyeket az intézet állományának bármely tagja vezethet. (pl.: háztartási ismeretek, kertgondozás, számítógépes alapismeretek, kézműves, testépítő, könyvtári-irodalmi szakkör). Az a tapasztalatunk, hogy a személyzet bevonása közvetlenebb, oldottabb légkört eredményez, s ennek hatása megmutatkozik a fogvatartott és fogvatartó közötti kommunikációban.

A fiatalok esetében nagy szükség van a folyamatos, állandó elfoglaltság biztosítására. Ennek egyik fontos területe a munkára nevelés – munkával. Az elítéltek sikeres társadalmi beilleszkedésének egyik alapfeltétele, hogy elismerjék a munka társadalmi szükségességét, megszokják a rendszeres és fegyelmezett munkavégzést. A jó magaviseletű, első büntetésüket töltő elítéltek külső munkahelyeken dolgoznak, így nem rekesztődnek ki teljesen a társadalmi életből, melybe nemsokára, remélhetőleg törvénytisztelő állampolgárként kerülnek vissza.

Kiemelten fontosnak tartjuk, hogy amennyiben a 21. életévük után is tölteniük kell szabadságvesztés büntetést, akkor azt a II. sz. egység B–C körletén, a felnőttek között folytathas-

sák, így a nevelői tevékenység folyamatossága is biztosítható, a társadalomba való visszailleszkedésük pedig zökkenőmentes lehet.

A fiatalok fogvatartottak személyiségének változásán keresztül lehet legjobban nyomon követni az egyéni foglalkozások hatékonyságát, elsősorban a kezdeti fegyelmezési gondok, beilleszkedési nehézségek csökkenése terén, másodsorban a rendhez, a szabályokhoz való alkalmazkodásban. Az egyéni foglalkozások segítséget nyújtanak abban, hogy a fiatalok többsége szabadulásakor már rendelkezik távlati célokkal, melyek véghezvitelével remény nyílik arra, hogy a társadalom hasznos tagjává váljanak.

Anya-gyermek Részleg

Az Anya-gyermek Részleg a Fiatalok Intézete épületében, ideiglenes jelleggel működik, a számukra kialakítandó új épület-együttes átadásáig. Itt azok a fogvatartott anyák kerülnek gyermekeikkel együttes elhelyezésre, akik a fogvatartásuk ideje alatt születtek. A jelenleg elhelyezhetők létszáma maximum 9 fő.

A fogvatartott anyák gyermekeikkel történő befogadására közvetlenül az Anya-gyermek Részlegben kerül sor. A befogadó beszélgetés alkalmával a nevelő és a védőnő tájékozódik az anya és gyermek családi körülményeiről, az anya előéletéről, s gondoskodik arról, hogy a rendelkezésre álló idő (fogvatartási idő) alatt a legoptimálisabb körülményeket teremtsük meg a reszocializációra.

A fogvatartott anyák életkortól, végrehajtási fokozattól, elkövetett bűncselekménytől függetlenül kapnak elhelyezést e körleten. A kis létszám lehetőséget ad az egyéniesítésre, vagyis minden fogvatartottal külön, személyre szabottan lehet nevelési foglalkozásokat tervezni. A részlegen folyó speciális szakmai program elsősorban az anyával együtt elhelyezett csecsemő

gondozását tartja központi fontosságúnak. A fogvatartottakkal való foglalkozások leginkább az anya-szerep elmélyítéséről és a gyermek érzelmi, értelmi szükségleteinek kielégítéséről szólnak. A nevelőn kívül a körleten dolgozó személyzet is segítséget nyújt az elítélt anyáknak abban, hogy a speciális körülményekhez képest minél jobban be tudják tölteni anyaszerepüket.

Kiemelt figyelmet szentelünk arra, hogy az itt elhelyezett gyermekek civil életbe történő ki-kerülése zökkenőmentesen történjen. Az ide bekerülő anyákkal folytatott egyéni foglalkozások eredményessége megmutatkozik a gyermekükkel való bánásmódjukban, érzelmi kötődésükben, családtagjaikkal való kapcsolattartásukban, továbbá a közösséghez való viszonyulásban.

Összegzés

A tapasztalatok azt mutatják, hogy a büntetés-végrehajtásban a leghatékonyabbak azok a rendszerek, ahol az elítéltekkel való foglalkozás megfelelően tervezett és egyéniesített, továbbá lehetőség van a nevelési eszközök széles körének alkalmazására. Ezek megvalósítása terén nemcsak a szakképzett nevelők, a személyzet közreműködése szükséges, hanem elengedhetetlen az elhelyezési körülmények európai uniós szintre való emelése, a fogvatartottak oktatását, munkáltatását, szabadidős programjai szervezését segítő és lebonyolító külső szakemberek, pártfogók, karitatív munkát végző aktivisták tevékenysége.

Úgy gondolom, hogy a Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet, a Fiatalok Regionális Bv. Intézete, az Anya-gyermek Részleg működése során a fenti célok elérésében nagy sikereket tudhat magáénak.

Tüske János

A személyi állomány beállítódása a büntetés-végrehajtás rehabilitációs, nevelési feladataival kapcsolatban

A büntetés-végrehajtás személyi állománya olyan sajátos környezetben és feltételek között végzi munkáját, mely valószínűleg egyedülálló, s különbözik minden más munka és hivatás jellemzőitől. A munkahely, mint fizikai környezet a társadalomtól elszigetelt, belső biztonsági rendszerekkel tagolt erődítmény. A munka alanyai elítéltek, olyan emberek tömege, akik többségükben szándékosan sértették meg a törvényt, sokuk cselekménye erőszakos, egy részük brutális, a testi épség, az emberi élet ellen irányult. Közöttük szakszerű irányítás hiányában többnyire társadalmi szempontból negatív indíttatású kapcsolatok alakulnak, s fennáll a lehetősége, hogy szinte egységesen állnak szemben a személyi állománnyal.

A rabok világát, a büntetés-végrehajtási intézet belső szociális struktúráját számtalan kutatás, vizsgálat igyekezett feltárni. Viszonylag alapos ismerettel rendelkezünk a fogvatartottak között működő viszonyrendszerről, ismerjük szubkultúrájukat. Kevesebbet tudunk azonban a személyzetről, arról a heterogén összetételű szakmai közösségről, melynek feladata éppen az elítéltek társadalmi adaptációjának segítése. Az utóbbi években születtek felmérések, folytak vizsgálatok a személyzet körében, ezek azonban inkább a bevést, azaz a hivatali elvárásoknak való megfelelést, a munkahelyhez való hűséget kutatták, illetve az állomány szociális helyzetére irányultak.

Tanulmányomban arra teszek kísérletet, hogy a büntetés-végrehajtás állományában dolgozók – feltételezhetően nem egységes – foglalkozási kultúráját, annak leglényegesebb és általánosítható jellemzőit feltárjam. A vizsgálat tervezetét Krémer Ferencnek¹ a magyar rendőrség állománya körében végzett szociológiai felmérése alapján állítottam össze. E felmérés lehetőséget nyújt a későbbiekben arra is, hogy folyamatában és a végeredmény tekintetében is összevetést tegyünk e két sajátos foglalkozási terület szubkulturális jellemzői között.

Más foglalkozási csoportoktól a rendőröket és a büntetés-végrehajtás. személyzetét elsődlegesen az különíti el, hogy valamilyen nyien az embert tekinthetik tevékenységük tárgyának. A foglalkozási csoportjukon belül elfogadott szabályok magatartási következményei nem csak a csoporttagokra vannak hatással, hanem azokra az emberekre is, akikkel foglalkoznak. A büntetés-végrehajtás. személyzetének viszonya munkahelyi környezetéhez annyiban tér el a rendőrökétől, hogy az a személyi kör, akikkel munkájuk során kapcsolatban állnak, jogaiban korlátozott, szabadságától, személyi autonómiájától nagyrészt megfosztott egyedekből tevődik össze, akik jelentős mértékben kiszolgáltatottak nekik. A szubkultúra jellegű foglalkozási kultúra kialakulásában nem csak ez a tény, hanem magának a munkafolyamatnak a jel-

¹ Krémer Ferenc: A rendőri szubkultúra és a korrupció néhány problémája. Kézirat. RTE. 1999.

lege, és a munkahely – a börtön – különlegesen zárt volta is meghatározó.

Szempontok a büntetés-végrehajtási személyzet szubkultúrájának elemzéséhez

A szubkultúra tulajdonsága, hogy megkülönbözteti a csoport tagjai számára a külvilágot és a belső világot jelentő társadalmi mezőt. A büntetés-végrehajtás világa sajátos – „smasszer” világ. Ezzel kapcsolatban két kérdésre kereshetjük a választ:

1. Hogyan, milyen módon alakul ki ez a megkülönböztetés a bv-sek esetében, azaz mely tényezők különítik el környezetétől?
2. Milyen sajátosságokat kap a külső és a belső világ ?

Az önálló „zsaruvilág” a társadalom és a rendőrség kapcsolatának termékeként jön létre. A büntetés-végrehajtás alkalmazottai ezzel szemben nincsenek olyan közvetlen, szemmel látható kapcsolatban a társadalom (civil) egyedeivel, mint a rendőrök. Általában nem derül ki a foglalkozásuk a tágabb környezetükben (kivéve a testület néhány vezető tisztviselőjét). A társadalom tagjai gyakorta irracionális és ellentmondó elvárásokat fogalmaznak meg a büntetés-végrehajtás feladatait illetően. A társadalom túlnyomó többségének, így a politikának sincs meghatározott szerepelvárása a büntetés-végrehajtásban dolgozókkal kapcsolatban.

A társadalomnak ez az informálatlansága azt eredményezi, hogy nincs a szervezeten belül olyan magatartásminta, norma, amit a társadalom preferálna. Ezért csak nagyon általános, idealisztikus elvárások, illetve – és ez a

meghatározóbb – pejorativ, dehonesztáló vélemények fogalmazódnak meg a büntetés-végrehajtás személyzetével, így a legjobban képzett, szociálisan nagyon értékes szakemberekkel szemben is.

A büntetés-végrehajtásban dolgozók megítélésén túl, önmeghatározásuk, a magukról alkotott kép, a feladataikkal kapcsolatos beállítódásuk különösen érdekes napjainkban, amikor több mint egy évtizeddel a rendszer-változás után, és az európai uniós csatlakozás előtt, nagyon ellentmondásos szakmai és anyagi kondíciókkal, jelentős szemléleti változás igényével számolhatunk.

Kiindulópontként három terület vizsgálatát tartottam fontosnak. A személyi állomány attitűdjét

- a bűnözéssel
- a fogvatartottakkal
- a büntetés-végrehajtási feladatokkal kapcsolatban.²

Mivel az egyén beállítódása – attitűdje – alapvetően meghatározó a környezet történéseivel, a feladatokkal kapcsolatos reagálásban, véleményalkotásban, cselekvésben, így a munkavégzésben is, jelentős hatással van az elvégzett munka minőségére. A büntetés-végrehajtásban dolgozók attitűdje, felfogása, véleménye társadalmi környezetünk alakulásáról hatással van a fogvatartottak életfeltételeire, személyiségük alakulására, felfogásuk változására.

Az olyan munkahelyeken, ahol a feladat a másik emberrel, embercsoporttal való foglalkozás, az emberek mindennapi életének alakítása, tevékenységének irányítása, az attitűdöknek kiemelkedő szerepük van. A rehabilitációban ezért fontos, hogy a személyi állomány, mint „ható” tényező, tudatában le-

2 Fazekas László: A személyi állomány attitűdje a fogvatartottakkal és saját munkájuk megítélésével kapcsolatban. Szakdolgozat. Budapest. 2002.

gyen annak a ténynek, hogy akaratlanul is pozitív vagy negatív irányú befolyással van a fogvatartottakra. A vizsgálat tehát elsősorban a személyi állomány – ezen belül elsősorban a munkájuk, feladataik jellege miatt a fogvatartottakkal közvetlen kapcsolatban lévő – tagjainak véleményére, a büntetéssel, a bánásmóddal, a befolyásolás eszközeivel kapcsolatos felfogásukra irányul. Nem vállalkoztunk e kutatás keretében azoknak a szubkulturális elemeknek a vizsgálatára, melyek az állomány attitűdjére, a felfogás alakulására lényegi hatással vannak (ez további vizsgálatok feladata lehet).

A hazai büntetés-végrehajtásban a személyi állomány attitűdjével kapcsolatos kutatásnak vannak hagyományai. Dr. Csetneký László vezetésével a nyolcvanas évektől folynak ilyen irányú vizsgálatok, melyeknek gyakorlati eredménye többek között a Rendőrtisztai Főiskola Büntetés-végrehajtási Tanszékére felvételre kerülő hallgatók pszichológiai szűrésére kidolgozott eljárás.

A vizsgálat tartalma

Ez a vizsgálat nem vállalhatta fel a büntetés-végrehajtási szubkultúra valamennyi érzékelhető és azonosítható elemének feltárását, ezért mintegy első lépésként a fogvatartottakkal kapcsolatos bánásmód néhány vonására, valamint az elítéltek erkölcsi befolyásolásával is próbálkozó nevelői feladatokkal összefüggő véleményekre összpontosított.

A büntetés-végrehajtás deklarált célja a szabadságvesztés foganatosításán túl a fogvatartottak sikeres társadalmi adaptációjának elősegítése. Ez a rehabilitációs program valamennyi fejlett büntetés-végrehajtással rendelkező állam törvényeiben megfogalmazódik. Kialakult az a felfogás, hogy a büntetés időtartama a sikeres reszocializáció megalapozásának időszaka kell, hogy legyen, ennek

megfelelően nem elégséges a közvetlen biztonsági követelmények kielégítése. Olyan életfeltételeket kell teremteni a raboknak, melyek lehetőséget adnak a szabadulást követő sikeres beilleszkedésre való felkészülésre, az ehhez szükséges támogató programok lebonyolítására.

A büntetés-végrehajtási intézetekben dolgozók több, egymással ellentétes felfogás követelményeinek kell(ene), hogy megfeleljenek. A fent említett – elsősorban az „európai ajánlások” gyűjtőnéven emlegetett – szakmai elvárások mellett a napi munkafeladatok egyhán szólna nem ideális feltételei között, napi konfliktusok, megoldatlan és megoldhatatlannak tűnő problémák sorában kell biztosítani az intézet működését, mely egyik alapfeltétele a fent említett célok teljesítésének.

Úgy kellene színvonalas, eredményes munkát végezniük, hogy többnyire kedvezőtlen elhelyezési feltételek között, néha aggasztó zsúfoltságban, fluktuációból és esetenként tartós létszámbélyéből eredő méltatlan körülmények közepette szó szerint küzdenek a napi problémákkal. Mindemellett a közvélemény elvárásai, esetenként méltatlan kritikái a tömegkommunikáción keresztül áttételesen, a politika által vezérelve törvényi szabályozáson, belső intézkedési rendszeren keresztül közvetlenül is – esetenként szakmai érveket figyelmen kívül hagyva – avatkoznak be a munkába.

Nap mint nap felszínre kerülnek a formálissá váló – egyébként szakmailag indokolt – célok, és a napi feladatok megoldása közötti ellentmondások, melyek demoralizáló hatása hosszú távon a személyi állományban – különösen a fogvatartottakkal közvetlenül foglalkozó szakemberek körében – kompromisszumokat, megalkuvásokat követelnek, végső soron a szakmai maximumra való törekvés csorbitását, feladását eredményezik. Ez a ket-

tősség a fogvatartottakkal való foglalkozás nehézségein túl indikátora lehet a morális megrendülésnek. A belső konfliktusok rombolják a személyiséget. A humánus rehabilitációs elvek feladása a gyakorlati munka során – különösen akkor, ha verbálisan folyamatosan igazolni kell ezen elvek érvényességét – a személyi állomány tagjainak tudati és erkölcsi állapotát is megváltoztatja.

A vizsgálat során alkalmazott kérdőív kérdései részben e tudati állapotra, részben a megkérdezetteknek az elítéltek rehabilitációjával kapcsolatos attitűdjére irányultak, valamint a környezetükben az ezzel kapcsolatos véleményekre.

Munkánk hipotézise annak az optimizmusnak a jegyében fogant, hogy a célok és feltételek közt meglévő, sok konfliktust eredményező ellentmondások ellenére a személyzet elítéltekkel foglalkozó beosztottai ismerik a rehabilitációs célokat, azonosulnak azokkal, vagy legalábbis elfogadják a belőlük eredő feladatokat.

A következő hipotézis az volt, hogy igénylik azokat a szakmai lehetőségeket, melyek a humánus, a jövőre irányuló, a fogvatartottak társadalmi beilleszkedését elősegítő tevékenységeket, melyek az elvek szintjén ismertek, s melyek uniós csatlakozásunk közeledtével új tartalmakkal kiegészülve realitássokká válnak.

A vizsgálat leírása

Egy 19 kérdésből álló, zárt válaszlehetőséget tartalmazó kérdőív, és az azt kiegészítő interjú képezte a vizsgálat gerincét, ami kiegészült a büntetés-végrehajtás személyzetének 2001. évi létszámáról, összetételéről, fegyelmi helyzetéről szóló jelentés adatainak, illetve a személyi állomány körében végzett e tárgykörben korábban végzett kutatások megállapításainak elemzésével.

A kérdőív kérdései 6 témakörre irányultak:

- a vizsgált személy adataira, munkahelyi beosztására
- az intézet hatásmechanizmusára
- a nevelés hatékonyságára
- a személyzet és az elítéltek kapcsolatára
- a bűnözéssel kapcsolatos véleményre
- a személyzet körében előforduló korrupcióra.

A kérdőíves módszert interjúk egészítik ki. Kezdetben a kérdéseket pontosító, az egyes témakörök válaszlehetőségeit finomító, részletező beszélgetések folytak. A későbbiekben ez kiegészült a kérdések mögötti tartalmak magyarázatával, értelmezésével és értékelésével.

A 2002-ben lezajlott vizsgálatban a személyi állomány 253 tagja vett részt. A megkérdezettek 96%-a munkája során közvetlen kapcsolatban van az elítéltekkel, a fennmaradók alkalmilag, de meglehetősen gyakorisággal találkoznak elítéltekkel. Ez azt jelenti, hogy valamennyi megkérdezett véleménye az elítéltekről, a velük való kapcsolatáról, a reszocializáció lehetőségeiről személyes tapasztalatok útján alakult ki. Az értékelésénél a megkérdezettek 85%-át kitevő beosztotti állomány válaszait vettük figyelembe, a fennmaradó 15% középvezető válaszait külön nem értékeltük.

A személyi állomány attitűdje

Az attitűdök kialakulása a szocializáció része. Az attitűdök kialakításában jelentős szerepet töltenek be azok a csoportok, közösségek, melyekhez az egyént szoros érzelmi szálak kapcsolják. A legalapvetőbb ilyen közösség a család, ahol kialakul, megerősödik az az alapvető értékrendszer, mely meghatározza az egyén viszonyát a későbbi csopor-

tokhoz, közösségekhez. A család jellege, szerkezete, társadalmi, kulturális jellemzői alapján alakulnak ki a gyermekben azok a nézetek, értéktételek, illetve ezek rendszere, melyek a családi közegből kikerülő gyermek számára az eligazodást segítik a társadalom más csoportjaival kapcsolatban. A baráti kör, a nevelési, oktatási intézmények, melyeknek tagja, részese lesz élete során az egyén, további – a családi reláción túl mutató – vonatkozásokban juttatnak tapasztalatokhoz, alakítanak ki attitűdöket. Ezeket az egyén jóformán akaratlanul sajátítja el.

Az attitűdök cselekvést determináló vagy motiváló szerepével kapcsolatban komoly tudományos viták folynak, de tapasztalatok szerint a beállítódások kutatásával, attitűd-vizsgálatokkal nem lehet a tényleges viselkedésre vonatkozó előrejelzéseket kapni.

A személyi állomány bűnözéssel kapcsolatos attitűdje

A vizsgálatban résztvevők beállítódása a bűnözéssel, mint általános társadalmi jelenséggel kapcsolatban alapvetően empatikus, bár némi bizonytalanságot tükröz. Minden esetre nehéz állást foglalni abban a kérdésben, hogy a bűnözők milyen mértékben veszélyesek a társadalomra annak, aki az adott társadalomban él, tapasztalatai, információi, hangulatai a közvélemény által erőteljesen meghatározottak. Ugyanakkor közelről ismeri a bűnelkövetők körét, legalábbis egy részüket, velük kapcsolatban személyes benyomásai, intuíciói vannak.

A személyi állomány nem csak a bűnelkövetőkkel kapcsolatban nyilvánít toleranciát, hanem a büntető eljárásban együttműködő más hatóságokkal szemben is. Egyedül a bíróság az a szervezet, melynek munkája megíté-

lésével összefüggésben ellentmondás figyelhető meg. Mivel a büntetés-végrehajtás személyi állományának jelentős része nap mint nap személyesen is kapcsolatba kerül a bíróságokkal, a bírói döntésekkel, így ezek a választok szubjektív élményekre, tapasztalatokra vezethetők vissza.

A személyi állomány fogvatartottakkal kapcsolatos attitűdje

Nagy bizonytalanság volt tapasztalható a vizsgálatban résztvevők körében, amikor arról kellett nyilatkozniuk, hogy biztonságban érzik-e magukat a fogvatartottak között. Többen is kérték a kérdés pontosítását, ám ha valaki a személyi állomány tagjai közül veszélyesnek érzi, hogy például elítéltek között egyedül intézkedjen, őt ez a bizonytalanság jellemezni fogja bármely fogvatartotti kategória körében. A kérdés általános esetekre, mindennapi munkafolyamatokra vonatkozott, nem pedig extrém helyzetekre, rendkívüli eseményekre.

Hasonlóan megosztó volt a következő kérdéskör, mely a fogvatartottak öngazdálkodási lehetőségével, önállóságával, személyi autonómiájának bizonyos mértékű érvényesítésével foglalkozott. Erőteljesen megjelent az a vélemény, mely szerint érvényesülnie kell annak a szabálynak, hogy a börtönben csak annak és oly módon kell történnie, amit a felügyelet akar. Azzal kapcsolatban, hogy a „felügyelői akarat, szándék” mit tartalmaz, komoly vitákat váltott ki.

A beszélgetések – melyek során a kiegészítő kérdések során többször kerültek önellentmondásba partnereink – megerősítik azt a véleményt, mely szerint hasonló kérdésekkel szakmai fórumokon célszerű lenne foglalkozni, tisztázni bizonyos fogalmak tartalmát, a cél

és feladatrendszer összefüggéseit, illetve a leglényegesebb módszertani kérdéseket.

A személyi állomány szándéka az a lehetőség, amikor érvényesül a fogvatartott bizonyos szintű öngazgatási lehetősége, döntési vagy választási lehetősége. A büntetés-végrehajtás rehabilitációs céljaival ellentétben az az akarat, mely minden elítéltektől kiinduló kezdeményezést eleve elutasít.

A saját munkával kapcsolatos beállítódás

A beállítódást az a szubjektív érzet vezérli, hogy az állomány azt látja, évről évre ugyanazokat az embereket fogadják be az intézetbe, újabb és újabb bűncselekmények elkövetése miatt, ezért felmerül a kérdés: „mit is ér a nevelőmunka?” Ez a megközelítés indokolja a rehabilitációhoz kapcsolódó esetleges szépsziszt.

A viták – egyébként érthető okokból, racionálisan – minden esetben az elítéltek nevelésével kapcsolatban robbantak ki. A felügyelők, akiknek szolgálati – munkaköri – feladatai nem kapcsolódnak szorosan a nevelőkhöz, minden esetben véleményt formáltak a nevelésről. Tapasztalataik sok esetben negatívak a nevelők tevékenységével, esetenként személyével kapcsolatban, mindezek ellenére elvi szinten – ezt több, egymástól független vizsgálat igazolja – nem vetik el a nevelés lehetőségét, szükségességét. Ez az érdeklődés feltétlenül hasznosítható lenne a fogvatartottakkal való foglalkozásokban.

Más szolgálati területek tevékenységével kapcsolatban nem tapasztalható hasonló érzékenység, viták legfeljebb lokális személyes konfliktusok kapcsán alakulnak ki.

Neurotikusnak tűnik a személyzet reagálása a büntetés-végrehajtással kapcsolatos ne-

gatív társadalmi megítélésre. Az elmúlt másfél évtized megélése azt a tapasztalatot erősítette, hogy minden, szakmai alapon helyes törekvés más – esetleg politikai – aspektusból vizsgálva: támadható. A büntetés-végrehajtást ért támadások eszköze a tömegkommunikáció, a sajtó, s a kritika tárgya a büntetés-végrehajtás, mint az aktuális hatalom egyik jól körülírható, a laikus közvélemény számára megjelölhető eleme, gyakran kerül a társadalmi véleményt megjelenítő, közvetítő sajtó kritikai célkeresztjébe.

A büntetés-végrehajtási munka megítélése és elismerése nem tükrözi az elvégzett munka társadalmi hasznosságát. Ennek a tükröződésnek a konkrét megnyilvánulásként értékeli a személyzet a jövedelem, illetve az egyéb szociális ellátások alacsony voltát, melyet egységesen elfogadhatatlanul alacsonynak érznek. A szakmai jövőképpel és a társadalmi elfogadottság alakulásával kapcsolatban előfordulnak szélsőségesen negatív vélemények. Ezzel kapcsolatban összegzi véleményét Fazekas László: „Pesszimizmusuk elgondolkodtató, hiszen, ha ezek az emberek ennyire bizonytalanok látják a jövőt a büntetés-végrehajtási szervezeten belül, akkor miért vannak még itt? Miért nem kerestek már egy olyan munkahelyet, ahol a társadalmi megbecsülés magasabb és nagy valószínűséggel ezzel együtt a bérezés is kiemelkedőbb”³

Az ember attitűdjei makacsul ellenállnak mindenfajta megváltoztatásra irányuló szándéknak. Mégsem tekinthető örök, megváltoztathatatlan egyéni jellemzőknek. Bár az egyén egy ideig képes ellenállni azoknak az információknak, melyek nem egyeznek a beállítódásában tároltakkal, az intenzíven érkező, egymást erősítő, kiegészítő információk, is-

meretek megtörik ezt az ellenállást. Az intellektuális oldal megváltozása labilissá teszi az érzelmi kötődést. Az attitűdváltozás kisebb ellenállásba ütközik, ha érzelmi oldalról indul. A változó érzelmek arra készítetik az egyént, hogy döntésének alátámasztásához adatokat gyűjtsön, keresse hasonlóan gondolkodó emberek társaságát.

A gondolatsor azért rendkívül fontos, mert a hibás attitűd változtatása a személyi állomány esetében, vagy a kialakult rutinok változtatása az európai normák követelményeinek megfelelően, aktuális feladatot jelent a büntetés-végrehajtás számára.

Az intézetek belső életének szervezése

A zárt intézet rendjének, belső életének, működésének feltételeit törvény, belső szabályok, és nagymértékben – részleteiben – kialakult gyakorlat, hosszú idő alatt kialakult hagyományok alakítják. A személyi állomány tagjai közötti munkakapcsolatok, illetve a személyzet és a fogvatartottak közötti kapcsolatrendszer a törvényi keretek között elsősorban az állomány kulturális jellemzőinek megfelelően alakul. Az elismerések és szankciók direkt módon alkalmazható szisztémáján túl a személyzet kompetenciája, és a finomabb szabályozási módszerek segítik, illetve teszik lehetővé a megkívánt együttélési, magatartási formák megjelenítését, gyakorlását az elítéltek részére.

A személyzet rendelkezésére álló ösztönző eszközök a személyi állomány – elsősorban felügyelők, nevelők – többségének véleménye szerint csak korlátozottan elegendők. Közel harmaduk a rendelkezésre álló, jogszabályban is nevesített fegyelmező, ill. jutalmazó eszközök körét bővítené, még annak tudatában is, hogy ezek az eszközök kevésbé alkalmasak a magatartás személyiségbeli feltét-

eleinek – az elítélt ösztönző rendszerének – kívánt irányú változtatására.

Az interjúk arról győzték meg, hogy a személyzet elsősorban a büntető eszközök számának emelését várja el. A nevelők, akik legalábbis elméletileg tisztában vannak a pedagógiai módszerek alkalmazásának lehetőségével és várható következményeivel, többségükben csatlakoznak ehhez a véleményhez, azzal a kiegészítéssel, hogy a magyarországi börtönök építészeti adottságai, a személyzet létszáma és felkészültsége, az irányítás szellemisége nem teszi lehetővé olyan tevékenységi rendszer életben tartását, mely lehetőséget teremtene a finomabb, adekvát pedagógiai módszerek alkalmazására.

A nevelők egy része szakmai érvekkel alátámasztottnak érzi, hogy az intézeti vezetők – akik szakmai előéletük során esetleg maguk is nevelőként dolgoztak – az azonnal megoldást (csak formális eredményt, időleges alkalmazkodást) eredményező megoldásokat, beavatkozásokat igényelnek. Ezt látszik alátámasztani a körleteken tapasztalható munkaszervezés is. Az egyik interjúalany szerint: „A fogvatartottak körében magára maradó felügyelő teljesen kiszolgáltatott az elítéltek hangulatának.”

A fogvatartottak számára szervezett programok, irányított elfoglaltságok lehetőséget adnak a magatartás szabályozására oly módon, hogy az nem pusztán ellenállásra készítő fegyelmezésben merül ki. A személyi állomány rendelkezésére álló, magatartást befolyásoló eszközök körét ezért nem kizárólag a fegyelmező eszköztár bővítése jelenti, hanem elsősorban a feladatból eredő követelmények, a tevékenység – játék, verseny – szabályai, az együttműködés belátható, elfogadható követelményei. A szakember – elsősorban nevelő – által irányított, vezetett foglalkozások bővítését, a nevelők konkrét tevékenységszervező

feladatainak bővítését megkérdozettek többsége szükségesnek érzi. Ez az arány a felügyelők körében sem kisebb.

Az interjúk során feltűnő volt a felügyelői beosztásban lévők érdeklődése a nevelők pedagógiai tevékenységével kapcsolatban, illetve az elvárás, hogy ez a munkafázis nagyobb arányban jelenjen meg a nevelők munkájában.

Ugyanakkor ellenpontként folyamatosan érzékelhető volt az az érzelmi alapon, racionális (szakmai) megfontolások nélkül kialakított vélemény, amely a büntető eszközök körének bővítését – nem a tevékenységbe ágyazottan, a reszocializációs célkitűzések elérése érdekében, hanem kizárólag fegyelmi vétségek esetén – megtorló célzattal, a meglévő fegyelmezési formák szigorításával képzei el.

Az elrettentés érdekében a legszélsőségesebb büntetési formák alkalmazására is készek lennének némelyek. Ez a felfogás elszigetelten, esetlegesen előfordulva sem tekinthető elfogadhatónak. Különösen nem akkor, ha felelős intézeti vezető szájából hangzik el, s nem is kellő anonimitást és védelmet adó vizsgálati közegben, hanem nyilvános fórumon.

A büntetés-végrehajtás reszocializációs feladatainak ellátása során a nevelésnek, a fogvatartottakkal való foglalkozásban a pedagógiai eszközök alkalmazásának szükségességével kapcsolatban a megkérdozettek jelentős százaléka tartózkodott az állásfoglalástól. (A megkérdozettek 5,4%-a feleslegesnek, értelmetlennek tartja ezeket a próbálkozásokat, 19,3%-uk úgy foglal állást, hogy szükséges vagy éppen nélkülözhetetlen a nevelőmunka a fogvatartottak körében). A többség véleménye az volt, hogy a környezetükben megoszlanak a vélemények ezzel a kérdéssel kapcsolatban. Indokként fogadhatjuk el a vélemény alátámasztására, hogy a jelenlegi fel-

tételek között a nevelőmunkának rendkívül csekély az érzékelhető kedvező hatása.

A nevelők egy része ezzel kapcsolatban elmondta, hogy szakmai meggyőződésük szerint a pedagógiai tevékenység lényege, hogy nem az adott pillanatnak szólnak a különböző pedagógiai akciók, céljuk egy majdani, későbbi feltételek között érvényesülő, az elvárásoknak megfelelő viselkedés. Konfliktusaik a körleteken ebből a felfogásból, illetve az ezt elutasító mentalitásból adódnak.

A rabok nevelésének szükségessége, hasznossága, egyáltalán lehetősége erőteljesen megosztja a személyi állományt. (Ez nem kizárólag a neveléssel kapcsolatban megjelenő averzió vagy legalábbis ambivalencia, mivel a fogvatartottakkal való egyéb irányú vagy indíttatású, de mindenképpen emberi mivoltukat, alapvető jogait, esetleg szükségleteiket, érdeklődésüket figyelembe vevő beavatkozás is a vélemények polarizációjához vezet). A neveléssel kapcsolatos kedvezőtlen tapasztalatok (hogy ezek miből erednek, az külön tanulmányt érdemelne) sok esetben alátámasztják a differenciálatlan véleményeket. A legtöbben azt fogalmazták meg negatívumként, hogy rendkívül csekély az eredménye a fogvatartottak pedagógiai eszközökkel történő befolyásolásának.

Ugyanakkor az interjúk során szinte egyöntetűen azt is kinyilvánították, hogy a nevelők leterheltsége, feladataik jellege, az egyes feladattípusok aránya eleve nem teszik lehetővé az eredményes munkát. Ha a pedagógiai beavatkozás feltétele a folyamatosság, a következetesség, a nevelő kompetenciája, akkor a jelenlegi feltételeink között kérdéses bármiféle eredmény.

Találkoztunk olyan véleménnyel, mely szerint a jelenlegi gyakorlat egyenesen hátrányos, azaz az elítéltek negatív beállítódását erősíti az állomány által képviselt hivatalos

felfogással szemben az a „kétszínű” gyakorlat, hogy nevelőket adminisztrátorként, felügyeleti, biztonsági segéderőként használnak, olyan kinyilatkoztatások mellett, mely szerint szerepük a fogvatartottak személyiségfejlesztése, segítő támogatása stb. A deklarált feladatok, célok és a valós gyakorlat ellentmondása éppen a fogvatartotti szembenállást erősíti, igazolja, s morálisan a személyi állományra is negatív hatást fejt ki.

A deklarált célok és a gyakorlat közötti ellentmondás, a nevelés, pontosabban a nevelők diszfunkcionális felhasználása a vizsgálatban résztvevők mindegyikének válaszából kitűnt, különbségek ennek a ténynek a minősítésében voltak. Előfordult olyan vélemény, mely szerint a büntetés-végrehajtásnak a közvélemény felé történő kommunikációjában van szükség a nevelésre, bizonyítva ezzel a végrehajtás humánus, korszerű szellemiségét, miközben a gyakorlatban arra használja a nevelőket, amire valóik (adminisztrátorok).

Más vélemény szerint a nevelők a múlt megcsontosodott kövületei, akik lassan kimúlnak, mert sürgősségetlenek ebben a rendszerben. Nincs valós funkciójuk, „lebegnek” a struktúrájában, meg kell szüntetni ezt a beosztást.

A büntetés-végrehajtás reszocializációs feladatainak értékelésében tapasztalható megosztott és néhány esetben szélsőséges vélemény kapcsán különösen érdekes, hogy a személyi állomány a bíróságok által kiszabott büntetéssel kapcsolatban milyen álláspontot képvisel. A bűnözés visszaszorításával kapcsolatos általában ismert ellentétes felfogások kevésbé osztják meg a véleményeket. A megkérdezettek többsége a bünte-

tés elkerülhetetlenségét tekinti a legnagyobb visszatartó erőnek.

A szigor, a börtön elrettentő hatásának fokozása a jól szocializált, a törvénysértő cselekmény elkövetését kerülő populáció körében hatásos visszatartó erő. Olyanok között, akik valószínűleg egyébként sem követnének el kriminális cselekményeket. A büntetési tételek szigorítása, a börtön elrettentő hatásának fokozása a bűnelkövetők körében kisebb visszatartó hatást eredményez, mivel a bűnre készülő a lebukás – így a büntetés – elkerülésében bízva követi el cselekményét, vagy eleve bekalkulálja, mint lehetséges ellentételezést magát a szabadságvesztés büntetést. Mindezek ismeretében a megkérdezettek egyharmada gondolja úgy, hogy ez a – bekezdés elején jelzett – megoldás a bűnözés visszaszorítására. Ami különösen figyelemre méltó, a megkérdezett középvezetők háromnegyede ezt a felfogást képviseli.

Az Európa Tanács szakanyagainak ismeretét feltételezve kérdeztük meg a vizsgálatban résztvevőket, hogy a felsorolt büntetési elvek közül melyiket helyeznék első helyre, mint szerintük legfontosabbat. Az „európai ajánlásokban” szereplő büntetési alapelvek a büntetés-végrehajtás személyi állománya számára fogalmaznak meg a fogvatartottakkal kapcsolatos bánásmódra vonatkozó sztenderdeket. Mint ismeretes az Európai Börtönszabályokban⁴ foglaltak nem kötelező érvényűek, s jelentőségük inkább a büntetés-végrehajtás színvonalának emelésére gyakorolt hatásukban mérhető. Létrehozása óta ez a dokumentum az általános normák javításának, valamint a humánus és progresszív pönológiai politika és

4 Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága R/87/3 ajánlása a tagállamoknak az Európai Börtönszabályokról. Büntetés-végrehajtási Szakkönyvtár 1990/5. sz.

gyakorlat elősegítésének szimbólumává, illetve ösztönzőjévé vált.⁵

A szabályok ismerete és követése tehát alapvetően morális kérdés, még akkor is, ha az Európai Börtönszabályok egyes pontjai és a hatályos, büntetés-végrehajtást érintő szabályozás szakaszai tartalmukban, néha szó szerint is megegyeznek. Az Európai Börtönszabályok egyik alapelve, hogy a szabadságvesztést olyan materiális és morális körülmények között kell megvalósítani, amelyek szavatolják az emberi méltóság tiszteletben tartását (1. szabály). Érvényesítéséhez biztosítani kell az elítélt részére mindazokat az életfeltételeket, ellátást, mozgásteret, a társadalommal való kapcsolat bizonyos szintjét, a személyiség integritásának és egészségének megőrzését, mindamellett, hogy a rehabilitáció, a visszailleszkedés szándékának és feltételeinek megteremtését is szem előtt kell tartani. Mert önmagában az első szabály betartása nem visz közelebb a rehabilitáció céljához. Hangot kap továbbá, hogy az elítéltek kezelésének⁶ olyanak kell lennie amelyek megőrzik egészségüket és önbecsülésüket, fejlesztik felelősségérzetüket, bátorítja azokat a magatartási mintákat és képességeket, amelyek segítik majd visszatérésüket a társadalomba a legjobb esélyt nyújtva arra, hogy szabadulásuk után törvénytisztlő és önálló életet folytassanak (3. szabály). Ebben a mondatban bele van sűrítve a végrehajtás legfontosabb célitétele, és e cél eléréséhez szükséges eszközrendszer, mégpedig olyan megfogalmazásban, mely a sorolt eszközöket is mint végrehajtási célt jelöli meg. A probléma lényege nem is a mondat szerkesz-

tésben, hanem a tartalom által sugallt feladatokban rejlik. Az önbecsülés fenntartása, a felelősség fejlesztése, a sikeres társadalmi adaptációhoz szükséges magatartási minták és képességek kialakítása hihetetlenül professzionális, és a végrehajtás lényegét kitevő pedagógiai program megvalósítását igényli. Erre a feladatra csak nagyszámú, jól képzett, elkötelezett szakemberrel lehet vállalkozni. Ha komolyan gondoljuk az európai normák teljesítését a magyar büntetés-végrehajtásban, akkor a személyi állomány felfogásában, beállítódásában nagyon komoly változásokat kell elérni.

A vizsgálatban résztvevők több mint fele (56%-a) a felelősség elvének érvényesítését jelölte meg, mint általa legfontosabbnak tartott elvet. Magával a választással nincs különösebb probléma, az indoklással azonban annál több. A válaszadók ugyanis abból a felfogásból indultak ki, hogy a felelősség elve a végrehajtás során a fogvatartott felelősségét jelenti a vele történő eseményekkel kapcsolatban. Volt, aki úgy közelítette meg a kérdést, hogy a zárkában a társak által elkövetett, egyébként büntetőjogi szankciót kiváltó bántalmazásért egyedül a sértett felelős, miért követett el olyan bűncselekményt, amiért végrehajtandó szabadságvesztés büntetésre ítélte a bíróság. Sokakban fel sem merül a gondolat, hogy a felelősség elve, mint alapelv érvényesítése a személyzet feladata, s lényege a fogvatartott személyes felelősségének felismertetése, megérttetése. Annak a nagyon komoly pedagógiai feladatnak a megoldása, melynek eredményeképpen a

5 William Rentzmann: Alappillérek a modern elítéltekézelési filozófia fejlődésében: normalizálás, nyitottság, felelősség. Büntetés-végrehajtási Szakkönyvtár 1993/1.

6 A kezelés fogalmát Rentzmann szélesebb jelentéstartalommal ruházza fel, minden olyan tevékenységet e fogalomhoz csatol, amit tudatosan végzünk az elítélt azon képességeinek befolyásolására, hogy a jövőben távol tartsa magát a bűncselekmények elkövetésétől. Ez azt jelenti, hogy a kezelés fogalomkörbe tartozik a börtönök építészeti, fizikai elrendezése, a kezelés része a személyzet bánásmódja, sőt az egész börtönrendszer.

fogvatartott felismeri saját tetteinek, cselekedeteinek következményeit, azokat megfelelően értékeli, s képessé válik felelősen, helyesen cselekedni.

E tanulmány terjedelmi keretei nem teszik lehetővé, hogy a fogvatartottak szemelyes felelősségének alakításával kapcsolatos pedagógiai feladat metodikai problematikáját részletesen kifejtjük. A feladat mértékének érzékeltetésére csak annyit, hogy nem verbális módszerről van szó. A felelősségérzet kialakítása nem működik rábeszéléssel, magyarázattal. A megoldás csak szakmailag irányított, szervezett, folyamatos, állandó értékeléssel kísért tevékenységi rendszerben oldható meg, melyben az elítélt aktív szereplőként jelenik meg, s ahol a nevelő szintén aktív, alakító részese, vezetője, irányítója, katalizátora, elemzője és értékelője a folyamatoknak. Sokkal több és bonyolultabb nevelői feladat jelenik meg a felelősség elvének érvényesítésében, mint amennyit első pillanatban gondolunk erről.

Nos, a vizsgálatban résztvevők a felelősség elvét más tartalommal ruházták fel a maguk számára, s választásuk, jelölésük ebből a félreértésből eredt. Ez a tény az interjúk során nyilvánvalóvá vált. A felelősség elvének alkalmazása olyan cselekvési szabadságot enged a fogvatartottnak, melyben önálló választásainak, döntéseinek következményei az elítéltet terhelik. A börtönrendszerek hagyományosan paternalisztikusak, megfosztják a fogvatartottakat attól a lehetőségtől, hogy ügyeiket maguk intézzék, bizonyos

szükségleteik kielégítéséről maguk gondoskodjanak, életüket a börtön szabta keretek között maguk alakítsák. Mindezek az elítéltek szociális életképességét csökkentették, noha ez soha nem volt célja a szabadságvesztés büntetésnek. A börtönéletnek ez a „hotelhatás”-nak nevezett jellemzője, velejárója akadályozza az önálló életvitelre nevelést, a szabadulásra felkészítést.

A nevelőmunka hatékonysága

A nevelők munkáját senki nem tartja elég hatékonynak. Két ok miatt vitathatatlan a megállapítás. Az egyik, hogy a nevelés eredményességének kritériumait valójában nem ismerjük. Pontosabban, nem foglalmaztuk meg azokat a normatívákat, melyek megléte, teljesülése esetén a nevelőmunkát eredményesnek tekinthetjük.⁷ A visszaesési mutatók egyértelműen alkalmatlanok erre a feladatra.

A másik, hogy a nevelés feltételei – a már érintőlegesen megfogalmazott okokra visszavezethetően – korlátozottak. Sem létszámában, sem felkészültségében, sem szakmai támogatottságban nem áll úgy a rabnevelés, hogy a fogvatartottak befolyásolásában számottevő eredményeket érhesen el. Éppen ezért optimista az állomány, amikor közel 80 százalékban a sikerességet mérsékeltnak ítéli meg, s a fennmaradó kisebbség a mérsékelt sikerességet a munkaszervezésben, feladatelosztási hibákban látja. Rendkívül fontos az a tény, hogy senki nem tartotta értelmetlen, felesleges tevékenységnek a ne-

⁷ A nyolcvanas évek elején a Bv. Országos Parancsnokságán folyt kutatás a fogvatartottak neveltségi szintjének mérésével, a neveltségi szint megállapításával kapcsolatban. Ezzel összefüggésben vizsgálták a kutatásban résztvevők a nevelés eredményességét, a nevelők munkájának mérhetőségét. A vizsgálat azzal a megállapítással zárult, hogy annyi – sokszor látenssen ható – tényező játszik szerepet az eredményességben, vagy éppen eredménytelenségben, hogy egzakt eredményt produkáló összefüggő rendszert nem tudunk felállítani. A kutatók megelégedtek azoknak a vizsgálati, mérési eljárásoknak a bemutatásával, melyek a fogvatartottak külső magatartási megnyilvánulásai alapján valószínűsítették a várható eredményt.

velést. Különösen akkor érdekes ez, ha összevetjük azzal az adattal, mely szerint a megkérdezettek 5,5%-a úgy vélekedett, hogy a fogvatartottak nem befolyásolhatók a szabadságvesztés időtartama alatt.

Az eredményességet negatívan befolyásoló tényezők között

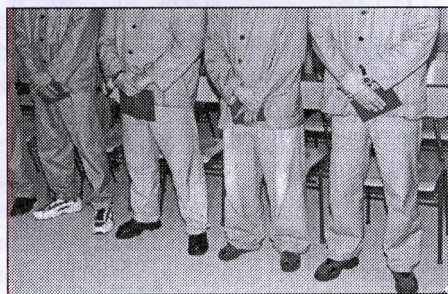
- a kedvezőtlen létszamarányok
- a nevelők leterheltsége
- a nem nevelői feladatokkal történő megbízás
- a szükséges szakemberek hiánya
- a fogvatartottak megismerésének korlátai
- a nevelőmunka feltételeinek kedvezőtlen volta szerepeltek

Abban azonban szinte teljes az egyetértés, hogy a nevelők munkájával kapcsolatban – nem kizárólag tőlük eredő, és nem rajtuk számon kérhető – problémák vannak. Akik a börtönökben, a körleteken együtt dolgoznak a nevelőkkel, látják, hogy a nevelők elsősorban nem azzal foglalkoznak, ami elvileg a feladatuk lenne.

A büntetés-végrehajtás szakmai direktívái és a laikus közvélemény megítélése nem minden esetben találkozik abban a kérdésben, hogy minek van prioritása a bűnmegelőzésben. Az azonban, hogy a büntetés-végrehajtási ismeretekkel felruházott személyi állomány többsége érzelmi alapon közelít egy szakmai kérdés felé, figyelmeztető jel.

A válaszadók harmada vélelmezi, hogy a rezsim szigorítása javítaná a büntetés-végrehajtás eredményességét. (Az eredményesség mibenléte nem tisztázott. Legtöbbször a körletek fegyelmét, tisztaságát értik alatta, mások a visszaesési ráta javulását tekintik mérvadónak.) Az interjúk differenciáltabb képet adtak a kérdéssel kapcsolatban. Akik a börtönszabályok szigorításával az eredményesség javulását kapcsolták össze, sok esetben elegendőnek

tartották volna a meglévő szabályok betarttatását. Szerintük a követelmények érvényesítése elegendő volna. Ezzel a problémával kapcsolatban ugyanazokat a gátló tényezőket említették, mint a nevelők munkájával kapcsolatban. A fogvatartottak számához és a feladatokhoz mérten kevesen vannak a körleten, sokszor halmozódó problémákkal, eszköztelenül állnak az esetenként joggal követelőző elítéltekkel szemben. Ilyenkor esélyük sincs „európai” módon kezelni az eseményeket.

Véleményük szerint a szigorítás nem csak a fogvatartottak mozgásterét szűkítené, hanem a személyi állomány leterheltségét is növelné. A normaszegések számának emelkedésére számíthatnánk, ami több fegyelmi vétséget, ezzel együtt járó szolgálati és adminisztratív terheket növekedését eredményezné. Abban az esetben pedig, ha a szigorodó szabályok előírásainak megszegését elnéznék, vagy elmaradnának szükséges ellenőrzések, felelősségre vonások, az a tevékenység morális alapjait ingatná meg.

A szigor, a szűkebb korlátok azt a képzetet keltik sokakban, hogy ez együtt jár a biztonsági erő – létszám – emelkedésével a körleteken, így módon kikényszerítve a normakövető magatartást az elítéltektől. A jelen helyzetet úgy jellemezték egymástól függetlenül a megkérdezettek, hogy „a cél a soron következő szolgálatot esemény nélkül megúszni, a problémákat (elítéltek kéréseit) elhárítani,

szőnyeg alá söpörni, meghagyni a váltásnak, kezdjen vele, amit akar.”

A helyzet javításának, javulásának feltétele, hogy a fogvatartottak körében intenzitás-ban és időtartamban is nagyobb arányú befolyása legyen az állománynak. Az „élni és élni hagyni” felfogással szemben a személyi állomány túlnyomó többsége úgy érzi, hogy a nevelőknek – képzésük alapján ők kompetensek – a fogvatartottak között, programjaik szervezésével, irányításával kell foglalkozniuk elsősorban. Feleslegesnek tartják, hogy felsőfokú végzettségű szakemberek végezzék azokat az alapvető adminisztrációs feladatokat, melyek ellátásához alacsonyabb képzésük is alkalmasak lennének. A jelenlegi helyzetben a nevelők úgy készítene a fogvatartottak további sorsát jelentősen befolyásoló előterjesztéseket, hogy nem állnak rendelkezésükre a megalapozott vélemény kialakításához szükséges ismeretek. Az elítélt megismerésének hiányában, a további sorsát befolyásoló javaslat megtétele a szakmai morált rendíti meg, hiteltelenné teszi a nevelőt nem csak kollégája, de önmaga előtt is.

A bebörtönzés és más intézkedések, melyeknek eredménye a bűncselekmény elkövetőjének a külvilágtól való elvágása, annál a ténynél fogva sújtó jellegűek, hogy a személytől az önmaga fölött való rendelkezés jogát, szabadságától való megfosztása révén, megvonják. Éppen ezért a börtönrendszernek (az eseti jogos különleges elbírálásokat és a fegyelem fenntartását célzó intézkedéseket kivéve) nem szabad az ilyen helyzetben vele járó szenvedést súlyosbitania.⁸

A fent idézett határozat tartalmának érvényesítését a személyzet munkája jellegéből

adódóan az elítéltekkel közvetlen kapcsolatban álló tagjai, a körleteken szolgálók hivatottak biztosítani. Az elítélt helyzetében rendkívül fontos, hogy biztonságban érezze magát abban a vonatkozásban is, hogy a külvilágban adódó feladatai, kötelezettségei, lehetőségei teljesüljenek, s ebben a személyzet részéről mindennemű támogatást megkapjon. A nevelőnek kulcsszerepe van ebben a helyzetben, ezért különös jelentőséggel bír, hogy közte és az elítélt között milyen viszony áll fenn. Kövér Ágnesnek a kilencvenes évek elején végzett vizsgálatai olyan következtetések levonását eredményezték, melyek azt mutatták, hogy a nevelők – és a személyi állomány más illetékes tagjai – nem töltik be megfelelően szerepüket.

„A nevelőkkel kapcsolatban a legtöbb információ a különféle nevelői foglalkozásokról, illetve azok hiányáról érkezett, és a nevelővel való kapcsolat minőségéről. Az interjúalanyok 90%-a arról számolt be, hogy semmilyen csoportos foglalkozást nem szokott tartani a nevelő, 65%-uk még soha nem is hallott arról, hogy ilyen valaha is lett volna.” Kövér Ágnes tanulmányának elkészültét követő év-tizedben a nevelők tartalmi munkájának feltételei nem javultak jelentős mértékben, az adminisztráció terhei változatlanok, az egy nevelőre jutó fogvatartottak száma sem csökkent érzékelhetően, megállapításait tehát érvényesnek tekinthetjük napjainkban is.

A formális feladatok és a gyakorlat között meglévő ellentmondás felfedezhető más szakterületek tevékenységében is. És itt nem kizárólag arról van szó, hogy az előírt feladatokat nem, vagy csak részben végzik el, s azt úgy dokumentálják, mintha az valóban meg-

8 Minimum irányelvek a letartóztatott személyekkel való bánásmódról. ENSZ 1985. december 10-i 40/33. sz. határozata az u.n. Pekingi Szabályok 105. p.

9 Kövér Ágnes: A büntetésről és a börtönről. Kandidátusi értekezés, Budapest, 1994. 155. old.

történt volna. Ma már ezt mint természetes, elfogadott eljárásként gyakorolják, s az ellenőrzések is kizárólag a dokumentum – s nem a tényleges tevékenység – ellenőrzésére szorítkoznak, ezzel mintegy legalizálva ezt a gyakorlatot. Ennek hosszú távú következményei beláthatatlanok.

A szolgálatokhoz kerülő új munkaerő ezt az „ellentmondásos” gyakorlatot ismeri meg, sajátítja el, számára ez már nem is titkolni való megoldás, hanem a büntetés-végrehajtási feladatok megoldásának természetes módja. Ennek a nem éppen kedvező helyzetnek a kialakulásában nem kizárólag a személyzet érintett tagjai a hibásak, hiszen sok esetben a feladat és a végrehajtáshoz szükséges feltételek „nem állnak összhangban egymással”.

Bánásmód – a személyzet és a fogvatartottak kapcsolata

A kérdéskört különösen érdekessé teszi, hogy a büntetés-végrehajtás személyi állományát adó társadalmi közegben a megélhetési feltételek, egzisztenciális lehetőségek általában kedvezőtlen irányban változtak. Ezzel szemben a jogállami követelményeknek megfelelően a fogvatartottak felé irányuló „liberalizáció” nyilvánult meg. Az állomány kevésbé képzett tagjai a sokszor hiányos, hibás kommunikáció miatt az egy időben, párhuzamosan ható ellentétes folyamatokat érzékenyen, néha sértődötten követték, esetenként demagóg módon felerősítették.

A fogvatartottak oldaláról szemlélve a személyi állomány minden egyes tagja státuszából eredően „ellenségnek” tekintendő, aki személyében járul hozzá az elítélt számára természetellenes és „igazságtalan”, vagy legalább is méltánytalan állapot fenntartásához. Ez az alaphelyzet megnehezít minden peda-

gógiai befolyásolási próbálkozást. Ez indokolja a személyes kapcsolat kialakítására való törekvést, amely lehetővé teszi a fogvatartott részéről is a megismerést, a személyi állomány egyes, vele személyesen foglalkozó, kapcsolatba kerülő tagjának megismerését. A megismerés egy szinten lehetőséget ad arra, hogy a rab differenciáljon, különbséget tegyen az egyes személyek között, felismerje a feladatvégzés, kötelezettség teljesítés során a személyzet alapvetően kettős funkcióját: biztosítani az intézmény törvényes működését, illetve segíteni, részben megvalósítani azt a rehabilitációs feladatot, melynek végső célja a rab reszocializációja.

Ne gondoljuk tehát, hogy a megismerési folyamat egyoldalú, csak a rab megismerését teszi lehetővé a személyzet tagjai számára. Az együttműködésben – mert végső soron a megismerésben (is) erről van szó – az elítélt pontos ismereteket szerez a személyzet vele foglalkozó tagjairól. Ráadásul a fogvatartott ismeretei objektívabbak, mivel a személyzet az elítélttel ellentétben nem is gondol a rejtőzködésre, munkája végzése során általában valós önmagát jeleníti meg.

A nevelő számára ez a helyzet azért kiemelkedően fontos, mert a nevelő morális értékeket közvetít. Ha azonban személyisége, magatartása nem hiteles, hiteltelenné, igaztatlanná válnak az általa közvetített morális tartalmak, s ennek befolyásoló ereje sokkalta nagyobb, mint az így hiteltelenné vált nevelő javító szándékú próbálkozásai.

A személyi állomány körében az előítélet, „a gondolkodás szögesdróttja”¹⁰ okozza a legkeményebb kapcsolati problémát. Az előítéletes gondolkodás szelektív látásmódot alakít ki, elválasztja az embereket egymástól. Kialakulása mindig érzelmi színe-

zetű, melyben a zárt kategóriák sztereotípiákká válnak.

Az elítéltekkel foglalkozó személyi állomány minden egyes tagja tapasztal olyan fogvatartotti magatartást, amely ellenszenvet vált ki, óvatosságra int, esetenként veszélyeztet a környezetet, magát a cselekvőt is. Ezzel magyarázható, hogy kialakul és megerősödik az a szemlélet, miszerint minden elítélt veszélyes, rossz, megbízhatatlan, akikkel a szigorú biztonsági struktúrában belül is elkerülendő magatartást, hátrányos megkülönböztetést, szükség esetén testi erőszakot kell alkalmazni. Az igazságot tartalmazó dolog azonban nem maga az igazság! A fogvatartottakat megismerve kirajzolódik az egyes személyiség, mely az esetek többségében maga is szenved korlátaitól, hiányaitól. S talán ami ennél is fontosabb, megismerhetők azok a belső motivációk, melyek a fogvatartott reakcióit indukálják.

Viszonylag hosszú idő alatt megszerezhető tapasztalat eredményeként formálódik a felismerés, hogy nagyon különbözőek képességeik, előéletük, feltételeik, motivációik. A megismerés segít az előítélet felszámolásában, akár egyes emberről, akár egy csoportról van szó.

A büntetés-végrehajtásban dolgozók esetében ellentétes felfogások figyelhetők meg a fogvatartottak megítélésére vonatkozóan. Vannak, akik minden elítéltet, minden vonatkozásban negatívan ítélnék meg, velük szemben általában a legkeményebb megtorló intézkedéseket tartják szükségszerűnek, s a törvényben előírt differenciálási kötelezettséget indokolatlannak tartják. Akadnak, akik ezt a felfogást nyíltan vállalják, s igazuk bizonyításra számtalan példát hoznak fel. Mások ellenkezőleg, a differenciálás lehetőségét kiterjesztenék, elsősorban az enyhítés irányában. Véleményük szerint a sze-

mélyiségben meglévő pozitívumok aktivizálása segíthet ahhoz, hogy a rehabilitációs célt elérjük, még akkor is, ha így előfordulhat tévedés, hiba, akad olyan elítélt, aki nem méltó az efféle bizalomra.

A nagyon differenciált, sőt esetenként egymásnak szelőségesen ellentmondó vélemények után meglepő, hogy a fogvatartottakkal kapcsolatos bánásmód egyes elemeinek javítását minden megkérdezett indokoltan tartotta, sőt több mint 50%-uk valamennyi elem – ellátás, elhelyezési feltételek, szervezett foglalkozások stb. – arányos javítását tartotta fontosnak.

Az interjúk során két jellemző irányban fogalmazódtak meg javaslatok, vélemények. A fogvatartás feltételeinek javítására tett erőfeszítések eddig elégtelenek, még mindig többségben elfogadhatatlan, nehezen kezelhető állapotok tapasztalhatók az intézetekben. A fogvatartottakkal szembeni bánásmód javításának feltétele továbbá a szolgálatellátás feltételeinek javítása; a jövedelmi viszonyokat úgy kell alakítani, hogy az érzékelhető illetményemelés ne devalválódjon, sőt kiinduló pontja legyen egy méltányosabb, a büntetés-végrehajtási szolgálat értékét jobban elismerő jövedelemszintnek.

A vizsgálatban résztvevők indirekt módon összekapcsolták a fogvatartottakkal kapcsolatos feladatellátás színvonalát a szolgálat ellátásával kapcsolatos feltételrendszer színvonalával.

Alapkérdés a korszerű büntetés-végrehajtásban, hogy a személyi állomány milyen kapcsolati stratégiát követ a fogvatartottakkal való viszony alakításában. Fél évszázada túl vagyunk már a „ne csak őrizd, gyűlöld is” felfogáson, ám a személyzet és az elítéltek ki nem kerülhető személyes kapcsolata még mindig nehézkesen körülírható, rosszul kezelt tabu téma. Az erre vonatkozó instrukció

általában rövid, tömör és semmitmondó, nem nyújt eligazítást, támpontot a fogvatartott munkája során személyes kapcsolatba kerülő büntetés-végrehajtási alkalmazott számára. Azon a szűk mezsgyén haladni, amit a „meg kell tartani a három lépés távolságot”, vagy „kerülni a korrupciós kapcsolat gyanúját is” jelent, rendkívül nehéz. Csak tilalmi elemeket tartalmaznak az instrukciók. A „mit kell, mit lehet tenni és hogyan” azonban nem képezi eligazítás tárgyát. Ugyanolyan semmit mondó ebben a vonatkozásban – mert evidens – a „törvényes keretek között” tartott kapcsolat elvárása.

A személyzet tagjainak a napi munka gyakorlatában kell megfelelően alkalmazkodnia, adekvát módon reagálnia az eseményekre, olyan feltételrendszerben, ahol egymásnak sokszor ellentmondó elvárások ütköznek. Az eligazodásukat – és ennek megfelelően a helyes döntést és eljárást – tovább nehezíti az a tény, hogy a börtönben, „ebben a gyakorlati mezőben – nagyon korlátozottan érvényesek az elméletek, és jórészt a jog is perifériára szorul. Ha jobban megvizsgáljuk, jól látható kommunikációs hibát fedezhetünk fel a szabadságvesztés-büntetés elméleti szintjei, a jogalkotók szándékai és a végrehajtás gyakorlata között... Bár ezt a világot is igyekszik szabályozni a jog, de az emberi érdekek, viszonyulások az intézmények mindennapi életében makacsul követik saját érdekeiket és törvényszerűségeiket”.¹¹

A börtön szociális klímája, ez a bonyolult összetett viszonyrendszer további ellentmondások konfliktusával terhelt. A totális struktúra és az elítéltek rejtőzködő, nehezen megközelíthető informális hálózata, vagy a személyzetnek az elítéltekkel szem-

ben megnyilvánuló előítéletei, ugyanakkor gondjaikkal, szükségleteikkel, egymás közötti konfliktusaikkal összefüggő feladataik a klasszikus börtön többé-kevésbé természetes jellemzői.

A formális – és alaphelyzetben a fogvatartottak által elutasított – rend megőrzésére tett minden szigorító próbálkozás, ami további korlátozásokkal, szigorúbb és közvetlenebb felügyelettel, s hibázás esetén egyre szigorodó büntetésekkel jár, a reszocializáció kevéske lehetőségeit tovább szűkíti. Ezzel szemben áll a deklarált rehabilitációs program.

Az ellentmondásos feltételrendszerben való eligazodásban a személyzet olyan – számára a mindennapi életben idegen, a társadalom által el nem fogadott – magatartásokkal, megnyilvánulásokkal kerül szembe, melyekkel kapcsolatban toleranciát, megértést várnak el tőle. „Bizonyos mértékig meg kell tanulni az elítéltekben megbízni. A homoszexuális kapcsolatok helytelenítése általában elfogadható egy büntetés-végrehajtási alkalmazottól, azzal együtt, hogy a megértő attitűdhez hozzátartozik a másság elfogadása. A személyi állomány tagja nem érezheti feladata ellátása során, hogy ha az elítéltek között tartózkodik, az kiemelkedően veszélyes feladat. Az általa tanúsított magatartás a fogvatartottak között tiszteletet kell, hogy ébresszen...”¹²

A megoldást arányosan megosztva két – egymást kiegészítő – felfogás tartalmazza. A vizsgálatban résztvevők 45,9 %-a a határozottabb differenciálásban látja a megoldást. A biztonsági szempontok, előéleti sajátosságok, személyiségbeli jellemzők alapján történő klasszifikáció segíthet a kapcsolati problémák megoldásában. Ez a felfogás voltaképpen szemben áll az Európa Tanács azon tö-

11 Kővér Ágnes: Célok és formák. A szabadságvesztés-büntetés minősége és az alternatív börtön. Börtönügy Szemle 2000/2.

12 Fazekas László: i.m.

rekvéseivel, melyek a már idézett William Rentzmann így fogalmaz meg: „... a skandináv országokban az a tapasztalatunk, hogy speciális intézményekre csak rendkívül speciális bánásmódot igénylő elítéltek esetében van szükség. Az elítéltek nagy többsége nagyon jól elhelyezhető egy helyen, függetlenül attól, hogy első elkövetők, visszaesők, rövid vagy hosszú ítélettel rendelkeznek, sőt, bizonyos mértékig az sem kizáró szempont, hogy nők vagy férfiak. Ez az álláspont bizonyos fokig az Európai Börtönszabályokban is tükröződik (ellentétben az általános minimális szabályokkal), hiszen hangsúlyt kap, hogy a modern pönológia már nem követeli meg a fiatalok és idősök, a férfiak és a nők, az elítéltek és az ítéletre várók merev elkülönítését. A szabályok ebben a vonatkozásban tehát enyhültek, ami annak elismerése, hogy adott körülmények között kölcsönös előnyök származhatnak abból, vagy legalább is nem jár hátrányos következményekkel, ha megengedjük a kontaktusok létesítését ezen elítélt kategóriák között.¹³

A kérdéskör kapcsán a megkérdezettek közel fele látja úgy, hogy a fogvatartottakkal közvetlenül kapcsolatba kerülő személyzet tagjainak az eddiginél alaposabb pedagógiai, pszichológiai ismeretekkel kell rendelkezniük. Pedagógus, pszichológus szakemberekre bízna, hogy részben tudományterületük ismeretei, másrészt büntetés-végrehajtási tapasztalataik alapján az adott csoporttal, illetve egyénnel kapcsolatos feladatoknak megfelelően alakítsák kapcsolatukat az elítéltekkel.

A kérdőíven szereplő kérdésre adott válaszok ismeretében figyelemre méltó volt, hogy sok esetben szóba került az interjúk során az elítéltekkel való kooperációra, együtt-

működésre törekvés. E lehetőségtől sokan elzárkóztak, s nem azzal az indokkal, hogy a fogvatartottak erre alkalmatlanok, megbízhatatlanságuk, állhatatlanságuk miatt ez a törekvés illuzórikus, hanem azzal a magyarázattal, hogy az állomány nem fogadna el ilyen partneri viszonyt, még konkrét rehabilitációs feladatokkal kapcsolatban sem. Ez a megfogalmazás azt sugallja, hogy sok esetben az állomány tagjai egymás elítéltekkel szemben kialakult véleményét, attitűdjét kedvezőtlenebbül értékeli, mint ahogy azt a vizsgálati tapasztalatok mutatják.

Korrupció

A személyi állomány szociális helyzete, annak összefüggése a korrupcióval, minden megközelítésben, különösebb indukáció nélkül is szóba került. Ez a kérdés élénken foglalkoztatja a személyi állományt. Nagyon kevesen voltak, akik a kettő között nem látnak összefüggést. Arányuk 3% alatt van, az interjúk során azonban senki nem igazolta vissza ezt a választást.

Teljes egyetértés mutatkozik a vonatkozásban, hogy a reszocializáció szempontjából romboló hatású, ha a személyi állomány tagjainak hangoztatott elvei, képviselt és közvetített értékek, valamint a szolgálatellátás során tanúsított viselkedés között eltérés van. Ez nem csupán a személyzet érintett tagjainak erkölcsi devalválódását eredményezi, de igazolja az elítéltekben azokat a meggyőződéseket, attitűdöket, melyeknek – rehabilitációjuk céljából – éppen megváltoztatására törekszünk. Ezért nagyon fontos, hogy a személyi állomány távol maradjon minden korrupciós eseménytől. A legdestruktívabb minta, amikor a büntetés végrehajtói követnek el bűncselekményt.

Különösen figyelmet érdemelnek ezzel kapcsolatban a fogvatartottak véleményei: „Abban a kérdésben, hogy mennyire vásárolhatók meg az örök, vagy rá lehet-e venni őket arra, hogy valamit behozzanak az intézetbe, saját történetet egy elítélt sem mondott el, azonban többen tudtak róla, hogy az úgynevezett üzleti jellegű viszony gyakori az elítéltek és az örök között... Alkoholt például be lehet hozni, ezt úgy értem, az örök be tudja csempészni megfelelő juttatás ellenében. De ez úgy van, olyan nagyok az összefonódások, hogy ezzel a témával nem szabad foglalkozni... nevelők között is, örök között is van korrupt”.¹⁴

A korrupciós jelenségek eseti voltát látszik alátámasztani, hogy egy szűk töredék véleményyt leszámítva a korrupciót ritkán előforduló, egyedi esetként jellemzik. Mindössze 3% véleménye, hogy általános jelenség. Ennek némileg ellentmond az a vélemény, hogy legalább egyszer (16,2%) személyesen is tapasztalt környezetében a megkérdezett ilyen eseményt. Sőt, ugyanilyen arányban arról számoltak be, hogy gyakran fordul elő környezetükben! Tehát a megkérdezettek egyharmadának van személyes tapasztalata, élménye a személyi állomány korrupciós cselekményeivel kapcsolatban.

A büntetés-végrehajtás személyzetének 2001. évi létszámáról, összetételéről és fegyelmi helyzetéről szóló jelentés adatai szerint az állomány 190 (teljes állományi létszám 2,52%-a) hivatásos állományú tagjával szem-

ben kezdeményeztek büntetőeljárást, közülük 179 (2,38%) fővel szemben szolgálati jogviszonnyal összefüggő cselekmény miatt. Ebből 78 (1,03%) fő volt, akivel szemben a fogvatartás törvényességét sértő bűncselekmény gyanúja miatt indult eljárás.

52 fő (0,69%) követett el a fogvatartottakkal, a bánásmóddal összefüggésbe hozható fegyelmi vétséget. A statisztikai adatok kedvezőek, különösen, ha figyelembe vesszük az elmúlt években tapasztalt, nem túl nagy arányú, de egyenletes csökkenést.

Szinte egyöntetű a vélemény abban, hogy a személyi állomány állapota valamilyen módon – több mint 50% szerint közvetlenül – befolyásolja a fogvatartottak nevelhetőségét, állapotát. A fegyelmi statisztika adataiból ítélve a helyzet kedvező.

A vizsgálat „melléktermékeként” azonban számos olyan tapasztalatot szereztünk, ami az elfogadható helyzetnek, és a pozitív trendnek ellentmond. Ezek a tapasztalatok nagyfokú szkepticizmusra, esetenként szélsőségesen negatív állásfoglalásokra, cinizmusra utalnak. Fejtörést okoz, hogy a szubjektív élmények feldolgozására milyen módszer lenne valóban alkalmas, az azonban tény, hogy ezekkel a – negatív – tapasztalatokkal kiegészülve objektívabb képet alkotunk a büntetés-végrehajtás személyi állományának véleményéről.

Módos Tamás

A lőfegyverhasználat és a fogolyszökés

„Omnia prius experiri, quam armis, sapientem decet.” (A bölcshez úgy illik, hogy előbb minden egyéb eszközzel próbálkozzék, mielőtt fegyverhez nyúl.)

Terentius

A büntetés-végrehajtási szakemberek nagy örömmel vették tudomásul, hogy 1995-ben elkészült és hatályos lett a Büntetés-végrehajtási szervezetről szóló 1995. évi CVII. törvény (a továbbiakban: Sztv.). A jogszabály alapvető kérdéseket rendez, ezek közül az egyik legfontosabb terület a kényszerítő eszközök alkalmazásával kapcsolatos szabályozás. Ebből a szempontból mérföldkőnek számított a törvény, mivel a kényszerítő eszközök alkalmazása során az ember olyan természetes veszélyeztetett, elidegeníthetetlen jogai sérülnek, mint az élethez, az emberi méltósághoz, személyes szabadsághoz stb. fűződő jogok. Így ezeket a jogokat korlátozni csak a legmagasabb szintű jogszabályban: törvényben lehet. E mellett a jogalkotásról szóló törvény is – többek között – meghatározza azt, hogy törvényben kell szabályozni az állam szervezetére, működésére, az állami szervek hatáskörére vonatkozó alapvető rendelkezéseket, a büntetés-végrehajtást, a személyi szabadság korlátozását és a személyi nyilvántartást. Másfelől a Bv. kódex 20.§ (5) bekezdése is rendelkezik arról, hogy a büntetés-végrehajtási testület fegyverhasználatának szabályait külön jogszabály állapítja meg. 1995 előtt a kényszerítő eszközök alkalmazásának szabályait miniszeri utasítás tartalmazta, ami nem felelt meg a fent említett okok miatt a jogállamiság alapvető követelményeinek.

Az idő múlásával viszont a gondok egyre nagyobb arányban kezdtek a felszínre kerülni, minél többet próbáltuk a jogszabály rendelkezéseit a gyakorlati alkalmazásra átültetni, annál többször ütköztünk értelmezési problémákba.

★★★

A fogolyszökés bűncselekménye a büntetés-végrehajtás rendjét veszélyeztető súlyos események közül a leggyakrabban előforduló cselekmény, amelynek megakadályozására legvégső esetben lőfegyver is alkalmazható. Ezért döntöttünk úgy, hogy a kényszerítő eszközök alkalmazásáról szóló rendelkezések közül az egyik legveszélyesebb párosítást – a lőfegyverhasználatot és a fogolyszökést – választjuk dolgozatunk tárgyául. Célunk górcső alá venni az e területen előforduló elméleti és gyakorlati problémákat. Hangsúlyozzuk, hogy nem a kényszerítő eszközök teljes szabályozásával kívánunk foglalkozni – a téma nagy terjedelme miatt –, hanem csak azokkal az általános és speciális rendelkezésekkel, amelyek a fogolyszökés esetén bekövetkező lőfegyver használattal szorosan kapcsolatban vannak.

A törvény a lőfegyverhasználat esetei között két pontban rendelkezik arról, amikor a fogolyszökés miatt lőfegyver használható. Ezek a következők:

„Ha más kényszerítő eszköz alkalmazása nem vezet eredményre, löfegyver használható...

g) a fogvatartott szökésének megakadályozására,

h) a megszökött fogvatartott elfogására, amennyiben a fogvatartás oka szándékos emberölés, vagy az alábbi állam elleni, illetve emberiség elleni bűncselekmények elkövetése: az alkotmányos rend erőszakos megváltoztatása, rombolás, kémkedés, népirtás, közveszélyokozás, terrorcselekmény, légi jármű, vasúti, vízi, közúti tömegközlekedési vagy tömeges áruszállításra alkalmas jármű hatalomba kerítése, továbbá, ha a löfegyverhasználat e törvény szerinti egyéb feltételei fennállnak.” (Sztv. 22. § (3) bekezdés)

A kényszerítő eszközök alkalmazásának jogi háttere

A büntetés-végrehajtás szervezetével szemben általános követelményként fogalmazódik meg azon rend és biztonság kialakításának igénye, amely szükséges ahhoz, hogy a szervezet a törvényben meghatározott feladatait hatékonyan és eredményesen el tudja végezni. Az első megközelítésben az Európai Börtönszabályok rendelkezéseiből lehet kiindulni. Az ajánlás kinyilvánítja, hogy a szabadságtól megfosztás önmagában büntetés, ezért a börtönviszonyokat úgy kell kialakítani, hogy ne súlyosbítsák az általa kiváltott szenvedést, kivételek e tekintetben a jogos elkülönítésnek vagy a fegyelem fenntartásának szükségsszerű követelményei.

Mivel a büntetések és intézkedések végrehajtásához szükséges rend kialakítását a jogszabály a büntetés-végrehajtás feladatává teszi, rendelkezünk kell egy olyan eszközrendszerrel, amellyel a kívánt rendet fenn le-

het tartani, illetve ha azt megbontották, vissza lehet állítani. Ez az eszközrendszer a következő:

- ösztönzés (az elérhető előnyök kilátásba helyezése),
- a rend megszegőivel szemben hátrányok kilátásba helyezése,
- közvetett kényszerítés, a kilátásba helyezett hátrányok alkalmazása, a szerzett vagy elért előnyök megvonása,
- közvetlen kényszerítő eszközök alkalmazása.

Az ajánlás mellett a Bv. kódex rendelkezik arról, hogy a szabadságvesztést a bíróság által meghatározott fokozatban – fegyházban, börtönben vagy fegyházban – és a büntetés-végrehajtási szervezet által kijelölt, lehetőleg az elítélt lakóhelyéhez legközelebb eső büntetés-végrehajtási intézetben hajtják végre. (Bv. kódex 24.§).

Továbbá feladatként határozza meg – többek között – a büntetés-végrehajtás számára, hogy a szabadságvesztés során biztosítani kell az elítélt őrzését, felügyeletét és ellenőrzését. Az őrzés az elítélt meghatározott helyen való tartására, életének és testi épségének megóvására, az intézet és az ahhoz tartozó létesítmények, illetve területek védelmére irányuló tevékenység, amelyet jogszabályban – Sztv. – rendszeresített fegyverrel, illetve technikai eszközökkel, vagy szolgálati kutyával látnak el. A kényszerítő eszköz tehát a rendfenntartás eszközrendszerének eleme, de mindenképpen csak a legvégső eszközként alkalmazandó, különösen igaz ez a löfegyverre.

A löfegyverhasználat alkalmazásának jogszabályi háttere

A bevezetőben már röviden kitértünk arra, hogy miért írja elő több jogszabály is a

büntetés-végrehajtás számára, hogy bizonyos esetekben kényszerítő eszközt, legvégső esetben löfegyvert alkalmazzanak. A Sztv. 15. § (1) bekezdése kimondja, hogy: **A bv. szervezet hivatásos szolgálati jogviszonyban álló tagja feladatának jogszerű teljesítése során – amennyiben más intézkedés nem vezet eredményre –, az e törvényben meghatározott kényszerítő eszközök alkalmazására jogosult és köteles.**

A törvény ezen rendelkezése általános jelleggel határozza meg a kényszerítő eszközök alkalmazásának jogát és kötelezettségét. Az általános szabályok után a jogszabály részletesen rendelkezik az egyes kényszerítő eszközök alkalmazásának szabályairól, többek között a löfegyver használatáról is: **Ha más kényszerítő eszköz alkalmazása nem vezet eredményre, löfegyver használható.** (Sztv. 22. § (3) bekezdés).

Ezt követően a törvény felsorolja taxatívve azokat az eseteket, amikor a löfegyvert alkalmazni lehet. Felhívánk a figyelmet a feltételes módra, vagyis a jogszabály sehol nem mondja ki expressis verbis, hogy melyek azok az esetek, amikor a büntetés-végrehajtás hivatásos állományú tagjának kötelessége a löfegyver használata, annak ellenére, hogy a kényszerítő eszközök alkalmazásának közös szabályaiban, általános jelleggel megfogalmazza a kötelezettséget.

Mivel a két rendelkezés egymással a speciális és az általános viszonyában áll, ebben az esetben a speciális rendelkezés leontja az általánost, így felmerülhet az az értelmezés is, hogy a személyi állomány tagja nem köteles a törvényben meghatározott feltételek fennállásakor a löfegyvert alkalmazni, arra csak jogosult. Ezért a magunk részéről fontosnak tartanánk meghatározni azokat az eseteket, amikor konkrétan, kötelezettségként írta elő a törvény a lö-

fegyverhasználatot, mivel a büntetés-végrehajtás rendje fenntartásának érdekében erre végső esetekben szükség van.

További általános hiányossággént említjük meg azt a tényt, hogy sehol sem nyilváníttja ki a törvény azt – az amúgy egyértelmű alapelvet –, hogy a löfegyverhasználat során lehetőleg kerülni kell az emberi élet kioltását. Az emberi élet, mint alkotmányos alapjog, magas értéktartalmából következik, hogy annak veszélyeztetése, illetve elvétele csak hasonlóan magas alapjog védelmének érdekében képzelhető el. Annak részletes indokolása véleményünk szerint szükségtelen, hogy a löfegyverhasználat közvetlenül veszélyezteti az emberi életet, ezért annak alkalmazása esetén lehetőleg kerülni kell az élet kioltását. Egyébként a Sztv. hatályba lépése előtti szabályozás – 102/1989. (IK 2.) IM. utasítás – ezt az alapelvként felfogható rendelkezést tartalmazta. Az emberi élet védelme érdekében mindenképpen fontosnak tartanánk ezen hiányosság pótlását, amit természetesen törvényi szinten kellene deklarálni.

A következő probléma a kényszerítő eszközök alkalmazása során szintén általánossággént említendő meg, mivel a löfegyverhasználatot minden esetben – így a fogolyszökésnél is – meg kell előznie bizonyos intézkedéseknek. Ezek a megelőző intézkedések kiemelten fontosak a löfegyverhasználat esetében, mivel az eredmény akár az emberi élet kioltása is lehet. A törvény a következő megelőző intézkedéseket írja elő:

A löfegyverhasználatot a következő sorrendben meg kell előznie

- a) felhívásnak, hogy a felhívott személy az intézkedésnek tegyen eleget,**
- b) más kényszerítő eszköz alkalmazásának,**

c) figyelmeztetésnek, hogy lőfegyverhasználat következik,

d) figyelmeztető lövésnek.

A lőfegyverhasználatot megelőző intézkedések részben vagy teljesen mellőzhetők, ha az eset összes körülményei miatt ezek megtételére nincs idő, és a késedelem az élet közvetlen veszélyeztetésével járna. (Sztv. 24. § (1)-(2) bekezdés)

A fent leírtakkal kapcsolatban értelmezési probléma a figyelmeztető lövés körül alakult ki, mivel az Sztv. a 22. § (2) bekezdésben meghatározza azt, hogy mi minősül lőfegyverhasználatnak, és mi nem. Lőfegyverhasználatnak csak a szándékos, személyre leadott lövés minősül. **Nem minősül lőfegyverhasználatnak a figyelmeztető lövés, továbbá a tömegosztatás, rendfenntartás céljából leadott riasztólövés.**

A szakemberek véleményét az a kérdés osztotta meg, hogy lehet-e figyelmeztető lövést leadni olyan esetekben, amikor a törvény szerinti lőfegyverhasználat lehetőségei nem állnak fenn? Mivel a fent idézett rendelkezéseket lehet úgy is értelmezni, hogy figyelmeztető lövést akkor is lehet alkalmazni, mikor a lőfegyverhasználat törvényi feltételei nem állnak fenn. Véleményünk szerint logikailag teljesen kizárt a figyelmeztető lövés alkalmazása olyan helyzetben, amikor a szándékos, személyre leadott lövésnek nincsenek meg a törvényi feltételei, vagy azt a törvény kifejezetten tiltja. Álláspontunk szerint az egyetlen logikus értelmezése a rendelkezésnek az, hogy abban az esetben, amikor a lőfegyverhasználat törvényi feltételei fennállnak, és az intézkedő a megelőző intézkedések megtételének sorrendjében eljutott a figyelmeztető lövés vagy lövések leadásáig, és ennek következményeképpen az intézkedést kiváltó személy a cselekménye folytatásától eláll, és engedelmeskedik az utasítások-

nak, az addig leadott figyelmeztető lövés a Sztv. szerint jogilag nem minősül lőfegyverhasználatnak.

Lőfegyverhasználat a fogvatartott szökésének megakadályozására

A büntetés-végrehajtás társadalmi megíté-
lése szempontjából az egyik legmeghatározóbb szempont az, hogy egy adott időszakban hány alkalommal, és hány fogvatartott szökött meg a börtönökből. Természetesen a büntetés-végrehajtás szervezetének az egyik alapvető feladata, hogy a bíróság jogerős ítélete alapján szabadságvesztésre ítélt fogvatartottakat elkülönítsük a társadalomtól, mivel ezek az emberek, olyan magatartást tanúsítottak, amely veszélyt jelent az állampolgárok községére. Szakmai szempontból azonban a büntetés-végrehajtás feladata és célja ennél jóval több. Nem elégedhetünk meg pusztán azzal, hogy a bíróság által kiszabott ítéletben meghatározott időtartamig elzárjuk a fogvatartottat a társadalomtól.

A büntetés-végrehajtás célja ennél a követelménynél jóval messzebbre mutat, a fogvatartás ideje alatt azt kell elmünk, hogy a fogvatartott a szabadulás után be tudjon illeszkedni a társadalomba, ami magába foglalja azt is, hogy ne kövessen el újabb bűncselekményt. Ennek a célnak az eléréséhez az is hozzá tartozik, hogy a törvény által jog és kötelezettségeként meghatározott kényszerítő eszközök csak a legvégső esetben, és csak a szükséges mértékig kerüljenek alkalmazásra. Különösen igaz ez a lőfegyver alkalmazására, mivel annak használata, olyan súlyos következményekkel járhat, ami semmiképpen nem lehet célja a büntetés-végrehajtásnak.

S fogolyszökésről a Btk. 245. § (1) és (2) bekezdése a következőképpen rendel-

kezik: Aki a büntetőeljárás, továbbá a szabadságvesztés végrehajtása során a hatóság őrizetéből megszökik, büntetett követ el, és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

A büntetés vétség miatt egy évig tartó szabadságvesztés, közérdekű munka vagy pénzbüntetés, ha az elítélt a szabadságvesztés végrehajtása során a részére engedélyezett büntetés félbeszakítás, eltávozás, rövidtartamú eltávozás vagy ki maradás tartamának elteltével abból a célból nem tér vissza, hogy a büntetés-végrehajtás alól kivonja magát.

Az elkövetési magatartás szempontjából szökésnek kell tekinteni minden olyan magatartást, tevékenységet, ami arra irányul, hogy az elítélt a hatóság őrizete alól időlegesen, vagy véglegesen kivonja magát, oly módon, hogy a kényszerszabályozásra kijelölt helyet engedély nélkül elhagyja. Kijelölt helynek kell tekinteni azt a helyet, amelyet az elítélt őrizetével megbízott személy az elítélt számára kijelöl, és az őrzése alatt tart, valamint a bv. intézet azon területét, melyet az arra szervezett állománnyal – biztonsági osztály állománya – , valamint biztonsági eszközök, biztonsági berendezések alkalmazásával az őrzése alatt tart.

A lőfegyverhasználat szempontjából alapvetően fontos kérdés a bűncselekmény előkészületi, kísérleti és befejezett stádiumának pontos meghatározása, és egymástól való elhatárolása.

Az előkészületi magatartás meghatározása azért fontos, mert a fogolyszökés előkészülete nem büntetendő, így csak fegyelmi felelősségrevonás a következménye, de ha már kísérleti szakba kerül az elkövetés, akkor büntetendő, sőt a bűncselekmény befejezésének megakadályozására legvégső

megoldásként – ha más intézkedés nem vezet eredményre – lőfegyver használható. A gyakorlatban viszont előfordulhat az a probléma, hogy a kísérleti szak mind időben, mind térben elhúzódik, ami a fegyverhasználat szempontjából nagyon fontos.

Kísérlet az, mikor a kívánt eredmény elmarad, azaz a kijelölt hely elhagyását az elkövető megkezdi, vagyis eltávozási szándékkal elindul, vagy zárt hely esetén az elindulást ténylegesen lehetővé tevő feltételeket biztosítja.

Az eltávozás előfeltételeinek létrehozására szolgáló szerszám megszerzése, a szerszám igénybevitelével a fal megbontásának megkezdése nem büntetendő előkészületi cselekmény (BH 1990. 48, BH 1995. 550)

A fogolyszökés nem büntetendő előkészülete valósult meg, mikor a zárka ajtajából kiemelt parketta betét eltávolítása után keletkezett nyíláson át a reteszeket elhúzták ugyan, de zárka helyiségét nem hagyták el. (BH 1992. 219.)

A fogolyszökés kísérlete valósult meg, mikor a rendőrségi fogdában a terhelteket az őrt – szökésének véghezvitelére érdekében – súlyos testi sértést okozva bántalmazta, majd a fogda kulcsa után kutatott. (BH 1991. 460)

Visszatérve az időben és térben elhúzódó fogszökés kísérletéhez, le kell szögezni azt, hogy ezen állapot fennállása esetén is csak a legvégső esetben – ultima ratioként – lehet lőfegyvert használni a cselekmény megakadályozása érdekében. Ebben a helyzetben van nagy jelentősége a megelőző intézkedéseknek. Egy rövid példával szeretnénk ezt a helyzetet bemutatni.

Ha jóval előbb észleli az őrhelyen felállított biztonsági felügyelő a fogolyszökés cselekményének megkezdését – például észleli,

hogy az őrhelytől 150 méterre lévő elhelyezési körlet falán kötélén ereszkedik lefelé az elítélt –, annak ellenére, hogy már kísérleti szakba jutott a cselekmény, a löfegyverhasználatot megelőző intézkedéseket kell alkalmazni, valamint azonnal jelenteni a biztonsági tisztnek, aki az intézet területén és/vagy a közterületen készenlétes biztonsági felügyelőkkel és enyhébb kényszerítő eszközök alkalmazásával megakadályozhatja a fogolyszökés befejezését.

A löfegyvert csak a legvégső stádiumban lehet alkalmazni, a példánál maradva akkor, ha az intézet határát körülvevő bástyafalra vagy kerítésre megkezdte a felmászást a fogvatartott, eddig a stádiumig meg kell kísérelni minden más enyhébb kényszerítő eszköz és figyelmeztető lövés(ek) alkalmazását.

Az állományt arra kell kioktatni, hogy löfegyver használatra – a törvényi feltételek fennállása esetén is – csak legvégső esetben kerülhet sor. A hangsúlyt a megelőzésre, a szolgálati feladatok maradéktalan elvégzésére, más kényszerítő eszközök alkalmazására kell helyezni. (0260/1996 OP intézkedés melléklete)

Az Európai Unióhoz történő csatlakozás küszöbén állva, több általános és speciális probléma vetődik fel a löfegyverhasználat ezen pontjával kapcsolatban. Az első probléma véleményünk szerint büntető-jogpolitikai jellegű. Több nyugat-európai országban – pl. Ausztriában – a fogolyszökés nem minősül bűncselekménynek, csak fegyelmi vétségnek, amit az adott intézet igazgatója szankcionál, miután a megszökött fogvatartottat a rendőrség elfogta, és visszaszállította az intézetbe. Szankcióként többféle alternatíva elképzelhető: megoldás lehet a svéd példa, ahol az intézet igazgatója bizonyos időtartammal meghosszabbíthatja a szabadságvesztés időtartamát. Természetesen itt

felvetődik az az alapvető jogi probléma, hogy szabadságvesztést csak bírósági ítélet mondhat ki.

A fogolyszökés megakadályozásánál az egyik alapvető gond a differenciálás hiánya. Több olyan intézetünk van – Tököl, Nagyfa, előzetes házak, stb. –, ahol együtt vannak elhelyezve olyan fogvatartottak, akikkel szemben nem lehet, és olyanok, akikkel szemben lehet löfegyvert használni a szökésük megakadályozására. Ez az állapot igen nagy bizonytalanságot okoz a löfegyverhasználat szempontjából.

A büntetés-végrehajtás feladata, hogy megteremtse annak a lehetőségét, hogy az őrzésben résztvevő biztonsági felügyelő egyértelműen el tudja azt dönteni, hogy az esetlegesen fogolyszökés bűncselekményét megkísérlő személy semmi esetre se lehessen olyan, akivel szemben a törvény tiltja a löfegyverhasználatot. Emellett is több olyan tényezővel kell számolnia – látási viszonyok, időjárási viszonyok, vétlen személy stb. –, amelyek megnehezítik a löfegyver törvényes alkalmazását. Véleményünk szerint: addig, amíg egy intézetben egy olyan fogvatartott is tartózkodik, akivel szemben a törvény tiltja a löfegyverhasználatot szökés megakadályozására, addig az ilyen esetekben a löfegyver alkalmazást ki kell zárnunk. Egy olyan eszköz esetében, amelynek használata akár halált is okozhat, nem lehet csak a ruházat színétől vagy fajtájától függően döntést hozni.

Szintén a differenciálatlanság problémakörébe tartozik, de már jogszabályi szinten, hogy a jelenleg hatályos rendelkezések nem tesznek különbséget a szökést megkísérlő elítéltek között az általuk elkövetett bűncselekmények társadalomra veszélyessége szempontjából. Azaz ugyanúgy használható löfegyver egy súlyos életellenes bűncselekményt – például szándékos emberölést – elkö-

vetett elítélt szökésének megakadályozására, mint egy a társadalomra kevésbé veszélyes bűncselekmény – például közlekedési bűncselekmény – elkövetése miatt elítélt személlyel szemben.

Véleményünk szerint kívánatos lenne ezen distanciát törvényi szinten deklarálni. Hogy egy fogvatartott úgy dönt: szökést kísérel meg, annak igen sok oka, összetevője lehet. Mint tudjuk: „carcer mala mansio”, azaz a börtön egy rossz hely, ahol rengeteg olyan negatív hatás éri az elítéltet, amely arra sarkalhatja, hogy onnan bármi áron, csak meneküljön.

Amint azt az Alkotmánybíróság 13/2001. (V. 14.) AB határozata is tartalmazza: „... a büntetés-végrehajtásban megnyilvánuló állami büntető hatalom nem korlátlan, a bűnösnek talált és büntetésre ítélt egyén nem teljesen kiszolgáltatott. Az elítélt nem tárgya a büntetés-végrehajtásnak, hanem alánya”. Az emberi jogok megnövekedett jelentőségére való tekintettel tehát fokozott figyelmet kell fordítani az emberi élet és méltóság megőzésére.

A megszökött fogvatartott elfogása esetén történő löfegyverhasználat

Az Sztv. 22. § (3) bekezdés h) pontja szerint: Ha más kényszerítő eszköz alkalmazása nem vezet eredményre, löfegyver használható ...a megszökött fogvatartott elfogására, amennyiben a fogvatartás oka szándékos emberölés, vagy az alábbi állam elleni, illetve emberiség elleni bűncselekmények elkövetése: az alkotmányos rend erőszakos megváltoztatása, rombolás, kémkedés, népirtás, közvesélyokozás, terrorcselekmény, légi jármű, vasúti, vízi, közúti tömegközlekedési vagy

tömeges áruszállításra alkalmas jármű hatalomba kerülése, továbbá, ha a löfegyverhasználat e törvény szerinti egyéb feltételei fennállnak.

A löfegyverhasznált szempontjából alapvető jelentőséggel bír annak egyértelmű meghatározása, hogy mely esetekben tekinthető befejezettnek a fogolyszökés. Az Sztv. 22. § (3) bekezdésének g) és h) pontja – a tanulmány tárgyát képező esetek – a fegyverhasználat lehetőségei között aszerint tesz különbséget, hogy arra a szökés megakadályozása vagy a megszökött fogvatartott elfogása érdekében van szükség. Azaz addig, amíg a szökés nem válik befejezetté, a Sztv. 22. § (3) bekezdésének g) pontja alapján lehet a löfegyvert alkalmazni, vagyis annak megakadályozására, hogy a szökevény elhagyja az őrzött területet. Viszont, ha már befejezté vált a szökés, azaz a fogvatartott elhagyta az őrzött területet, akkor az elfogására, csak abban az esetben lehet löfegyvert alkalmazni, ha az Sztv. 22. § (3) bekezdésének h) pontjában felsorolt súlyos, a társadalomra nagymértékben veszélyes bűncselekményeket követett el.

A 0260/1996. OP intézkedéshez kiadott Módszertani útmutató többek között meghatározza azokat az eseteket, amikor a szökés már megvalósult (befejezté vált).

Befejezett a szökés, és csak a Sztv. 22. § (3) bekezdés h) pontja szerint alkalmazható löfegyver:

1. Ha a fogvatartott a büntetés-végrehajtási intézetet vagy a munkahelyet körülhatároló kerítésen, bástyafalon átjutott, illetve az intézet épületéből közvetlenül a közterületre kijutott, a szökés befejezté válik a tekintet nélkül arra, hogy a löfegyver használatával megakadályozható lenne a továbbhaladása.

2. Nyílt területen, mezőgazdasági munkavégzés során, ha a fogvatartott elhagyta a szá-

mára kijelölt területet, és az őrzött határon túljutott, befejezett a szökés. Ha a fogvatartott ellenőrzés mellett dolgozik, és elhagyja a számára kijelölt területet, a fogolyszökés megvalósult.

3. Külső munkahelyen őrzés vagy felügyelet mellett történő foglalkoztatás során a kijelölt (zárt) terület önkényes elhagyásával befejezett a szökés. Büntetés-végrehajtási intézeten kívül, polgári munkahelyen ellenőrzéssel történő foglalkoztatás esetén a munkahely engedély nélküli elhagyása nem minősül szökésnek.

4. Ha szállítás során a fogvatartott a szállító járművet engedély nélkül elhagyta, befejezett a szökés.

5. Előállítás során, ha a fogvatartott kísérőjét vagy azt az épületrészt, helyiséget ahol őrzik, engedély nélkül hagyja el, a szökés befejezett. Ez a hely lehet tárgyaló terem, előállító helyiség, folyosó, mellék-helyiség stb.

6. Ha a polgári egészségügyi intézményben őrzéssel kihelyezett fogvatartott a számára kijelölt épületrészt, helyiséget, engedély nélkül hagyja el, a szökést befejezettnek kell tekinteni. Ha az egészségügyi intézményben ellenőrzéssel kihelyezett fogvatartott engedély nélkül elhagyja a számára kijelölt helyet, az nem minősül szökésnek.

Sajnos a szabályozásból az nem tűnik ki egyértelműen, hogy bizonyos helyzetekben – pl. bástyafalon keresztül történő szökés esetében – a szökést elkövető testének mekkora terjedelemben kell elhagynia az őrzött területet, azaz már az is elég, ha a testének nagyobb részével elhagyta az őrzött területet, vagy annak teljes terjedelmével el kell azt hagynia. Véleményünk szerint ebből a szempontból csak akkor tekinthető befejezettnek a szökés, ha a szökevény a testének teljes terjedelmével elhagyta az őrzött területet.

Tehát a Sztv. 22. § (3) bekezdés g) és h) pontjának alkalmazhatóságát az határozza meg, hogy a fogvatartott elhagyta-e az őrzött terület határát vagy nem.

Érdemes azon elgondolkodni, hogy a jogalkotó miért is tette ezt a különbséget a fogolyszökés és a löfegyverhasználattal kapcsolatban. A tanulmány első felében tárgyalt szabályozás generálisan feljogosít a löfegyverhasználatra – kivéve a négy tiltó rendelkezést – a fogolyszökés megakadályozása érdekében. Vagyis a helyzet a következő: amíg a fogolyszökés nem jut el a befejezettség stádiumába, addig bármilyen bűncselekmény elkövetőjével szemben lehet löfegyvert alkalmazni, de abban a pillanatban mikor már befejezetté vált a cselekmény, a törvény jelentős mértékben leszűkíti a löfegyverhasználat lehetőségét. Mi lehet ennek az oka? Hogy lehet az, hogy addig, amíg a szökevény az őrzött területet nem hagyja el az adott fogvatartott cselekménye olyan mértékben veszélyes a társadalomra, hogy ad abszurdum az életét is kioltathatjuk, csak meg ne szökjön, viszont amikor már befejezte az ugyan olyan mértékben veszélyes cselekményét, már csak a h) pontban meghatározottak fennállása esetén lehet az elfogására löfegyvert használni?

További jelentős kérdés az Sztv. 22. § (3) bekezdés h) pontjának alkalmazásával, hogy mindenkivel szemben alkalmazható-e, akik a fogvatartott fogalma alá tartoznak, vagy csak azokkal szemben, akik a felsorolt bűncselekményeket bizonyítottan elkövették?

Az Sztv a 34. § b) pontjában konkrétan meghatározza, azt hogy ki tartozik a fogvatartott fogalmába: fogvatartott: aki a szabadságelvonással járó büntetést, intézkedést, büntetőeljárás kényszerintézkedést, az elzárást, illetve az idegen rendészeti őrizetet – az arra jogosult hatóság határozata alapján – a bv. szervnél tölti.

Azaz: ezen megfogalmazás alapján az előzetesen letartóztatottak is ebbe a fogalomkörbe tartoznak. Ha pedig ezt a tényt elfogadjuk, akkor szinte azonnal felmerül a kérdés, mi a helyzet az előzetesen letartóztatottakkal a vizsgált h) pont alkalmazása szempontjából? A törvény azt mondja ki, hogy akkor használható löfegyver a megszökött fogvatartott elfogására, amennyiben **a fogva tartás oka** a h) pontban felsorolt bűncselekmények elkövetése. A rendelkezést az előzetesen letartóztatottak esetében két okból sem lehet alkalmazni. Egyfelől az előzetes letartóztatás elrendelését önmagában az elkövetett bűncselekmény nem alapozza meg, a bírósági gyakorlat többször rámutat arra, hogy önmagában a várható büntetési tétel magas mértéke nem mindig elegendő az előzetes letartóztatás elrendelésére.

Vizsgálni kell a terhelt személyi körülményeit is, amelyek a szökés, elrejtőzés motívumait csökkentik, vagy ritkábban: növelhetik. Azaz előfordulhat, hogy egy szándékos emberöléssel gyanúsított személy esetében a bíróság nem tartja szükségesnek az előzetes letartóztatás elrendelését, mert sem az elrejtőzés, sem a szökés, sem a bűnisméltlés alapos gyanúja nem áll fenn. Tehát az előzetesen letartóztatott esetében a fogvatartás oka nem kizárólag az elkövetett bűncselekmény, illetve a várhatóan súlyos büntetési tétel, hanem az, hogy az eljárást le tudja vele szemben folytatni. Továbbá az is előfordulhat, hogy az előzetes letartóztatást megszüntetik az eljárás közben. Erre több indok is lehet, az eljárás alatt az alapos gyanú intenzitása változhat, a beszerzett bizonyítékok erősíthetik és gyengíthetik is azt. Ezért folyamatosan figyelemmel kell kísérni ezt a folyamatot, és amennyiben az alapos gyanú jelentős mértékben meggyengül, úgy a terhelt előzetes

letartóztatását meg kell szüntetni. Másfelől az előzetesen letartóztatottról még nem bizonyosodott be, hogy valóban ő követte-e el a bűncselekményt, azaz fennáll az ártatlanság védelme. Az ártatlanság védelme – praesumptio boni viri – alapvetően büntetőeljárás alapelve, de az Alkotmány és nemzetközi norma is tartalmazza.

A magyar törvényhozás az 1993. évi XXXI. törvénnyel kihirdette az Emberi Jogok Európai Egyezményét, amely többek között deklarálja az ártatlanság védelmének alapelvét is: **„Minden bűncselekménnyel gyanúsított személyt mindaddig ártatlannak kell vélelmezni, amíg bűnösségét a törvénynek megfelelően meg nem állapították”.**

A Magyar Köztársaság Alkotmánya 57.§ (2) bekezdése a következőképpen rendelkezik: **„A Magyar Köztársaságban senki sem tekinthető bűnösnek mindaddig, amíg büntetőjogi felelősségét a bíróság jogerős határozata nem állapította meg”.**

A Büntetőeljárás törvény az Alkotmányhoz hasonlóan foglal állást ebben a kérdésben: **„Senki sem tekinthető bűnösnek mindaddig, amíg a bűnösségét a bíróság jogerős határozatában nem állapította meg”.**

Látható, hogy az ártatlanság védelme alapvető elve jogrendszerünknek, viszont úgy érezzük, hogy a vizsgálatunk tárgyát képező rendelkezés sérti azt. Egyértelmű, hogy az előzetesen letartóztatottak esetében még nem bizonyított az, hogy ők követték el a bűncselekményt, viszont a jelenleg hatályos szabályozás szerint mégis lehet velük szemben löfegyvert használni. Véleményünk szerint az ő esetükben az Sztv. 22. § (3) bekezdés h) pontja alapján löfegyvert nem volna szabad alkalmazni. A gyakorlat-

ban a legtöbbször a szállítások alkalmával jelentkezik a gond. A szállítást megelőzően ún. ülésrendet kell készíteni, ahol egyértelműen fel kell tüntetni azt, hogy a megszökött fogvatartott elfogására lehet, vagy nem lehet löfegyvert alkalmazni.

„A biztonsági felügyelőnek minden esetben rendelkeznie kell olyan okmány-nal, amelyből egyértelműen megállapítható, hogy a szolgálati feladat ellátása során megszökött fogvatartott elfogásakor melyik fogvatartottal szemben van, és melyikkel szemben nincs helye löfegyverhasználatnak.

Ha a szolgálati feladat megkezdéséig egyértelműen nem tisztázott a fogvatartás alapjául szolgáló bűncselekmény, a löfegyverhasználat lehetőségét ki kell zárni.” (0260/1996. OP. intézkedéssel kiadott Módszertani Útmutató)

A gyakorlatban az ülésrendet a törvényi szabályozás szerint úgy készítik el, hogy az előzetesen letartóztatott esetében, ha a h) pontban felsorolt bűncselekmények valamelyikének elkövetésével gyanúsítják, a megszökésük esetén elfogásukra lehessen löfegyvert használni. Ez a gyakorlat a fentiekben kifejtett álláspontunkból kifolyólag álláspontunk szerint nem elfogadható. Természetesen az utóbb kifejtett probléma

fennáll a tanulmány első felében vizsgált g) pont rendelkezésére is.

★★★

Tisztelt olvasó! A kényszerítő eszközök alkalmazásáról szóló törvényi szabályozásból egy igen kis – de nagyon lényeges – szeletet választottunk ki. Mint arra már a bevezetésben utaltunk: a téma terjedelme túl nagy ahhoz, hogy az azzal kapcsolatban felmerülő összes elméleti és gyakorlati kérdést egy publikáció keretében vizsgáljuk meg. Ezért szeretnénk a jövőben további tanulmányokat is készíteni a kényszerítő eszközökkel kapcsolatos témában.

A tanulmány elkészítésével kettős célunk volt. Egyfelől szerettük volna felhívni a figyelmet azokra az alapvető problémákra, amelyek a jelenleg hatályos szabályozásban, és annak gyakorlati végrehajtásában véleményünk szerint jelen vannak, és adott esetben igen súlyos gondok forrásai is lehetnek. Másfelől vitaindítónak szántuk, szeretnénk, ha az érintett témában több szakember is kifejtene a véleményét.

Sztodola Tibor – Dr. Nádasi Béla

A PPP modell alkalmazásának nemzetközi tapasztalatai

Az elmúlt hónapokban a szakmai közvéleményt leginkább foglalkoztató témák egyikévé vált a PPP modell ötletének megjelenése a büntetés-végrehajtásban. A fókuszban elsősorban az a kérdés áll, hogy alkalmazható-e ez a finanszírozási forma – elsősorban – bv. intézetek építésénél, és ha igen, a modell melyik változata alkalmazható a hazai viszonyok között. Az elképzelés – mely szerint magántőke bevonásával kerülne sor intézet(ek) felépítésére – már Magyarországon sem újszerű, ám a büntetés-végrehajtás sajátosságait, valamint a rendkívül eltérő nemzetközi tapasztalatokat figyelembe véve megállapítható, hogy a döntés korántsem olyan egyszerű, mint például más beruházások (például autópályák) esetében. Alábbi tanulmányunk – a kérdéskör bonyolult volta miatt – ezért sem feladata, hogy bármelyik oldal mellett érveljen, csupán megkísérli bemutatni az érveket pro és kontra, elsősorban a nemzetközi tapasztalatokra alapozva.

Társadalmi Privatizációs Partnerségnek (Public Private Partnership – PPP) nevezzük a hivatalos (állami) feladatokat végző szervek és a magánszektor együttműködését, tágabb értelemben minden olyan tevékenységet, amelyet az állam és a magángazdaság együtt végez.

A PPP alapötlete szerint az állami és a magánszektor abból a célból működik együtt, hogy az állami feladatokat gazdaságosabban lehessen végrehajtani. A PPP a magántőke vagy a magánszektor által bonyolított szolgáltatás bevonásával jön létre.

Ha a magántőke által finanszírozott hivatalos feladatok végrehajtását helyezzük előtérbe, akkor Magántőke Bevonási Kezdeményezésről (PFI) beszélhetünk. Ilyen értelemben az általunk fókuszált témakört – a magántőke bevonása

beruházásba vagy szolgáltatásba – pontosan PFI-nek nevezzük, amely része a PPP-nek.

A PPP szűkebb értelemben azt jelenti, hogy a társadalmi/állami megbízásoknak egy kézben kell összpontosulnia, mely a teljes szolgáltatási kört lefedi: beletartozik a tervezés, az építés, a kivitelezés, a finanszírozás és az értékesítés is.

A PPP elképzelése szerint a tevékenységek egyes (vagy összes) elemeinek és kockázati tényezőinek egy magánvállalkozásra történő átruházása szinergetikus hatást fejt ki, ami – legalábbis elméletben – költségmegtakarítást eredményez. Az állami megbízó kizárólag egy üzemkész épületet vesz át, amelyet azután saját igényei szerint üzemeltet vagy állami szervezeteken keresztül, vagy pedig a magánvállalkozó által.

Magyarországon az elmúlt években több beruházás esetében is együttműködött az állami és a magánszektor: ilyenek voltak a Millenniumi Városcsözpont, a Nemzeti Színház, az M1-es és az M5-ös autópálya is. Mindezek ellenére túlzás lenne azt állítani, hogy a PPP alkalmazása hazánkban elterjedt lenne, sőt, az alkalmazása körül időszakonként fellángoló viták – elég az M5-ös autópályára utalni – nem könnyítik meg a téma iránt érdeklődő helyzetét.

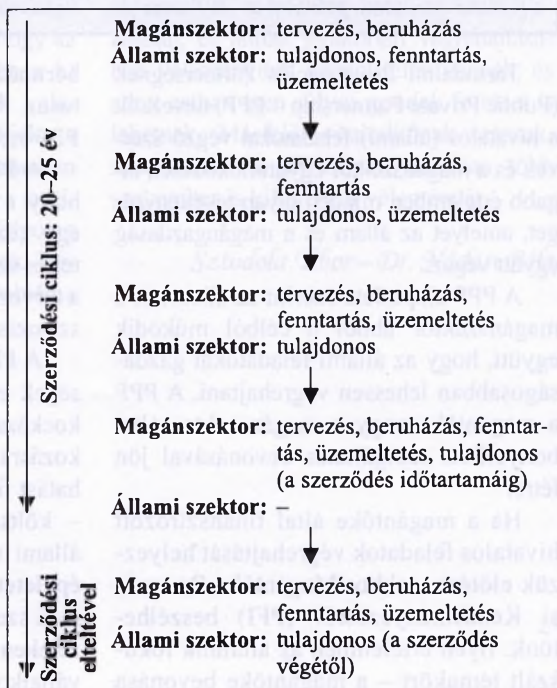
A PPP alkalmazása körül fellángoló vita azonban nem hazai sajátosság: Nyugat-Európában és Amerikában hasonlóan szélsőségesen ítélik meg mindkét oldalról. Természetesen hiba lenne a PPP-t átoknak, vagy egyedül üdvös megoldásnak tartani. Az eddigi honi PPP beruházásokkal kapcsolatban a politikai értéktételek viszonylag gyorsan megszülettek, és egyértelműen negatív megoldásnak kiáltották ki a módszert. Ezzel szemben a szakmai megítélés még mindig várat magára, azon egyszerű oknál fogva, hogy – a PPP alapötlete miatt – jónéhány évtizednek el kell telnie ahhoz, hogy le tudjuk vonni a beruházások mérlegeit.

A vitáktól függetlenül a PPP nyugaton már egyre szervezettebb része a beruházásoknak. Az EUROCONSTRUCT jelentése szerint az elmúlt évben csak Európában közel 250 milliárd Euró értékű beruházás született PPP módszerrel – ez a negyedét teszi ki az összes beruházásnak. A PPP projektek melletti alapvető érvek jelentősen eltérnek Nyugat- és Kelet-Európában. Míg nyugaton az állam folyamatos kivonulása a beruházásokból a jóléti rendsze-

rek fenntartása miatt vált szükségessé, addig a volt állam-szocialista országokban az infrastruktúrális lemaradás, valamint az állam tökefedezet-hiánya miatt került előtérbe a magánfinanszírozás bevonása.

A PPP projektek a beruházások széles skáláját képviselhetik, leginkább iskolák, kollégiumok, kórházak, autópályák, hidak, sport- és kulturális létesítmények, valamint börtönök kerültek szóba az utóbbi időben, mint lehetséges alkalmazási terek.

A PPP-vel kapcsolatos viták jelentős részt abból fakadnak, hogy a szakértők sem képviselnek egységes álláspontot a kérdéssel kapcsolatban. A PPP-nek több változata van, és mindig az adott beruházás kapcsán kell dönteni, hogy melyiket válasszák. Az alábbi ábra bemutatja, hogy a magántőke bevonásának legszűkebb szegmensétől miként lehet eljutni az állam legkisebb szerepvállalásáig.

A PPP büntetés-végrehajtásban történő alkalmazásárára alapvetően kétféle modellt alkalmaznak nyugaton:

1. A tervezés, fenntartás, üzemeltetés teljes egészében a magánvállalkozó(k) kezében van. Ez a modell a klasszikus „magánbörtön” koncepció. Ez a megoldás elsősorban az angolszász országokban elterjedt: Angliában, az Egyesült Államokban, Ausztráliában és Új-Zélandon.
2. A tervezés és a beruházás, az üzemeltetés egyes területei a magánvállalkozó feladata, az üzemeltetés más szegmensei – elsősorban a „klasszikus” büntetés-végrehajtási

feladatok: biztonság, nevelés, szállítás – pedig az államhoz tartoznak. Ennél a megoldásnál már országonként eltérő feladatmegosztás létezik. Franciaországban az élelmezés, mosás, épületfenntartás és a szállítás a magánvállalkozó feladata, míg egyes német tartományokban a privát szféra csupán a tervezés és a beruházásra kap megbízást.

A magánfinanszírozás esetleges megjelenése a büntetés-végrehajtásban érvek és ellenérvek egész sorát veti fel. Az alábbiakban – a teljesség igénye nélkül – a legfontosabb érveket jelenítjük meg:

Érvek a magánüzemeltetése mellett

- A magánfinanszírozás lehetővé teszi a gyorsabb és hatékonyabb finanszírozást
- A magánfinanszírozás csökkenti a pazarlást, mert az korlátozza a profitot
- A magánfinanszírozás kivédi az állami szektor azon törekvését, hogy folyamatosan növeljék nagyságukat és költségvetésüket
- A magánfinanszírozás elkerüli a fáradságos és merev közbeszerzési eljárásokat. A magánbefektetők így jobb árakat érhetnek el a beszállítóknál
- A magánfinanszírozás versenyre kényszeríti az állami szektort a minőség javítása és a költséghatékonyság érdekében
- A magánfinanszírozással új és különleges szaktudás áramolhat be a rendszerbe
- A magánfinanszírozás gyorsabb beruházásaival jobban csökkentheti a túlszűfolttságot, mint az állami szektor
- A magánfinanszírozás nagyobb rugalmasságot tesz lehetővé szakmai területen: kísérletekkel, új programokkal segítheti elő a fogvatartottak életkörülményeit
- A magánüzemeltetők a szerződésük meghosszabbítása érdekében ösztönözve vannak a fogvatartottakkal szembeni emberséges bánásmód alkalmazására
- A magánfinanszírozás csökkenti a bürokráciát
- A magánfinanszírozás esetén a munkaadó kevesebb problémával tud a rossz munkaerőtől megválni
- A magánfinanszírozással átláthatóbbak a költségek

Érvek a magánüzemeltetése ellen

- A magánfinanszírozás elveszi az állami alkalmazottak kedvezményeit, munkahelyeit
- A magánfinanszírozás hosszú távon – a magas tőkeköltségek miatt – gátolja a piaci versenyt
- A magánfinanszírozás esetén magasabb lehet a kezdeti határköltség, mintha az állami szolgáltatásokat bővítenék
- A magánfinanszírozás csökkentheti a minőséget, a gazdaságossági kényszer miatt
- A magánfinanszírozás létrehoz egy „árnyék-kormányzatot” növelve a bürokráciát
- A magánfinanszírozás csökkentheti az összhangot más állami szervekkel (rendőrség, bíróság, ügyészség)
- A magánfinanszírozás megnöveli az állam felelősségvállalását
- A magánfinanszírozás azt eredményezi, hogy a fogvatartottakkal szemben nem megfelelő módon alkalmazzák a kényszerítő eszközöket
- A magánfinanszírozás megosztja a felelősséget
- A magánfinanszírozás új talajt teremti a korrupciónak
- A magánfinanszírozás csökkentheti az állam alapvető felelősségeit, így csökkenhet a börtönök fegyelme

A nemzetközi tapasztalatok szerint az állami megbízó pályázatkíírása az elkészült egység legalább 20 éves használatára vonatkozhat. Más esetekben – ebbe a körbe tartozik egy büntetés-végrehajtási intézet üzemeltetése is – olyan szolgáltatást nyújthat a magánvállalkozó, amelyet nem csak hivatásos személyek végezhetnek.

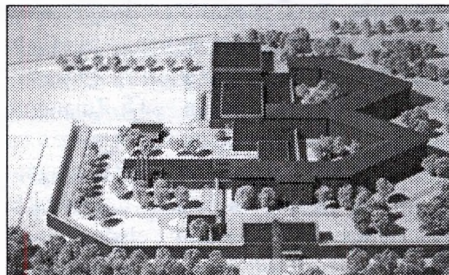
Németország Alsó-Szászország tartományában, ahol a PPP modell az állami szektor több szegmensére is kiterjed (büntetés-végrehajtási intézetek, kórházak, iskolák, kollégiumok) a szerződések futamideje 25 év. Mivel ezek a szerződések hosszú távúnak tekinthetők, ezért a megállapodásokban részletesen és pontosan rögzítve vannak a várható üzemeltetési és gazdasági kockázatok. A számítások szerint egy épület üzemeltetési költségei 7–10 év múlva érik el a kezdeti befektetés nagyságrendjét.

A PPP beruházás keretében épülő JVA Seende bv. intézet, Alsó-Szászország, Németország

A finanszírozást és a kivitelezést egyetlen cégcsoport nyeri el, amely utána a szolgáltatásokra és az üzemeltetésre is kizárólagos jogot nyer. A teljes megállapodást egyetlen – de az aprólékos garanciális elemek miatt – rendkívül vastkos szerződésben fektetik le. Eb-

ben az esetben, ahol a beruházó és a későbbi szolgáltatást nyújtó ugyanaz a cég (cégcsoport), jelentkezik az a tény, hogy az üzemeltetési költségeknek minél magasabbaknak kell lenniük, hiszen ebben az esetben, annál nagyobb a pénzkiramlás és a haszonérték is.

PPP beruházással megépítendő JVA Rosdorf bv. intézet látványterve. Alsó-Szászország, Németország

A finanszírozás egyik fontos kérdése, hogy a magánvállalkozás által beruházott tőke milyen módon áll rendelkezésre, és az miként kamatozik. A Nagy-Britanniában meghonosodott gyakorlat szerint a vállalkozó beruházási tárgyanként 10–25 százalékos részesedést vállal az összes kiadásból.

Németországban az építőipari cégek a PPP jellegű beruházásoknál két és három év közti időtartamban szokták meghatározni az építési időtartamot. A beruházásokat szabályozó szerződésnek az építési vállalkozókra, az épület-fenntartóra és az egyéb szolgáltatásokat nyújtó cégekre egyformán vonatkoznia kell, így lényegében nekik a futamidő végéig egy gazdasági társaságként kell funkcionálniuk. Természetesen részletesen szabályozva vannak a megállapodásokban az üzletből való kilépések feltételei is.

Általános szakértői vélekedés az is, hogy a PPP modell nem lehet hivatkozá-

si alap az állam számára az alulfinanszírozásra, hanem egyfajta gazdasági alternatívaként kezelendő. Célja, hogy a szokásos állami megoldásokkal szemben világosan átlátható legyen, és relatív előnyökkel rendelkezzen.

Az ilyen gazdaságossági átvilágításokra szolgál a PSC. A PSC egy adott pénzösszegre végez vizsgálatot, amiben a szokásos (állami finanszírozású) megoldást hasonlítja össze a PPP-vel. A PSC leírja egy beruházási tárgy tervezési és berendezési követelményprofilját, valamint kiszámolja a beruházás a szokásos megoldás szerinti költségvetését. Ügynevezett „*Teljeskörű Esély Kockázat Profil*” állít fel a szokásos módon történő beruházás realizációjáról legalább 25 éves időtartamra. A PSC leírja azt is, hogy a beruházás jogszabályszerűen, normál állami finanszírozással hogyan zajlana le. Részletes jelentést tesz azokról az esélyekről és kockázati tényezőkről, amelyekkel a szokásos módon lezajló állami beruházások során számolni kell, és feltünteti ezek üzemeltetés-gazdasági mutatóit is. Ezek után a PSC részt vesz abban a stábben, ami a PPP modellből nyert versenykiírás eredményeit elemzi.

A PSC egy nem problémamentes összehasonlítási eszköz, mert tervezett költségeken, költségbecsléseken és költségelőirányzatok tervezetén nyugszik. Ezeket később összehasonlítják a piaci árakkal, amiket szintén a PPP modellből nyert versenykiírásokból merítenek. A tapasztalat és a témáról szóló jelentések szerint a költségbecslések és a piaci árak között 20%-os eltérések szoktak lenni. Ez okból további változtatásokat kell alkalmazni annak érdekében,

hogy ez a szisztematikus hiba szimulációs számításokkal és piacérzékenységi vizsgálatokkal csökkenjen.

Ezek a számítások akkor is nagy hangsúlyt kapnak, amikor a két beruházási modell összehasonlításából származó különbség csekély. Nagy-Britanniai tapasztalatok szerint a PPP és a szokásos beruházási modellek között csekély a különbség, jelesül 2–5%. Más adatok ettől eltérő számításokat tartalmaznak: az Arthur Andersen vállalkozási tanácsadó cég tanulmánya szerint a brit PPP modell szerinti beruházások előnye átlagban 17%.

A PSC-re a jövőben nagyobb hangsúlyt kívánnak helyezni. Németországban ezért minden tartományban létre kell hozni a közeljövőben egy „*task force*-ot”, amely a feladatorientált finanszírozás alapján végez számításokat és eredményeit továbbítja az állami szektor felé. Jelenleg folyik az alsó-szász Igazságügyi Minisztériumban egy „*task force*” felállítása.

A PPP-projektek kialakításánál a tranzakciók költsége olyan magas, hogy különösen a pilóták (kísérleti programok) indítása esetén, nagyobb beruházásoknál pazarlásnak tűnhet, mivel ezek a költségek megoszlanak. Ezekből az okokból eredően a PPP-projektek beruházási költségei különösen a pilóták szakaszában olyan nagyságrendűek, hogy rendszerint az ügynevezett küszöbérték (>200000 Euró) felett állnak, és európai méretű versenykiírást követelnek meg. A regionális, illetve a hazai kínálatok elsőbbségben való részesítése így nem lehetséges.

Angliában, Walesben és Skóciában jelenleg négy magánüzemeltetésű és hat

magánfinanszírozású felnőtt és fiatalok-
rú büntetés-végrehajtási intézet működik. Az üzemeltetéseket jelentős részben a Premier Prison Services Ltd. amerikai-brit közös vállalkozás látja el. Ez a cég több intézetet üzemeltet az Egyesült Államokban is, illetve pályázóként részt vesz a kanadai intézetek (Ontario állam) finanszírozásában is.

A Group 4 konzern által épített és üzemeltetett HMP Doncaster fiatalokúak bv. intézete. Doncaster, Egyesült Királyság

A mai napig egyetlen, Angliában végrehajtott független tudományos kutatás, mely az állami és magánszektor által üzemeltetett börtönöket hasonlítja össze, arra a következtetésre jutott, hogy: „*hasonló eredményeket találhatnánk néhány állami üzemeltetésű helyi börtönben. Ebből következően tehát nincs semmilyen bizonyíték arra, hogy a Wolds [bv. intézet – a szerk.] által elért eredmények szükségképpen kapcsolatban lennének a szerződés alapján üzemeltetésre való átadással*”.

Ami a kedvezőbb visszaesési arányokat illeti, az elmúlt három év során Angliában és Walesben az állami és ma-

gánbörtönökben fogvatartott korábbi rabok hasonló újbóli bűnelkövetési arányait firtató parlamenti kérdésre adott válaszában a börtönökért felelős miniszter, Paul Boateng 2000. március 9-én azt válaszolta, hogy „*mivel a rabok a büntetésük letöltése során számos alkalommal mozoghatnak magántulajdonú és állami tulajdonú börtönök között, nincs lehetőség a kérdésnek megfelelően a visszaesési arányok kiszámítására*.”

Ami a költségmegtakarításokra vonatkozó kérdést illeti, a Prison Service (büntetés-végrehajtási szervezet) szerint az 1997-98-as pénzügyi évben a magán- és állami üzemeltetésű börtönök közötti összehasonlító költségek közel kerültek egymáshoz a harmadik üzemeltetési évben.

A Premier Prison Services Ltd. által épített és üzemeltetett HMP Blakenhurst bv. intézet. Worcestershire, Egyesült Királyság

A vizsgálat arra a következtetésre jutott, hogy a magánüzemeltetésű börtönök 1997-98-ban 11 százalékos üzemeltetési költség megtakarítást biztosítottak az állami üzemeltetésű börtönökkel szemben a fogvatartottak napi normájának költséget tekintve, de kismértékű a

megtakarítás, vagy egyáltalán nincs is megtakarítás az alapköltségek és a használati helyenkénti költségek összehasonlításakor. A költségek közötti különbség jelentősen csökkent az 1994-95, 1995-96 és 1996-97-es évekkkel összehasonlítva. Ezenkívül a magán- és állami üzemeltetésű börtönök teljesítőképessége hasonló volt, jöllehet, a magánüzemeltetésű börtönöknél észlelhető volt az a tendencia, hogy átgondoltabb tevékenységet folytattak és tervszerűbbek voltak a zárkán kívül eltöltött idők, valamint rugalmasabbak voltak a látogatási idők, mint az állami üzemeltetésű börtönökben.

1997-98-ban a költségek egymáshoz való közeledését a következőkkel indokolták: a túlszűfolttság következtében a magánkezelésű börtönök számára teljesített magasabb kifizetések megnövelték a börtönférőhelyek költségeit (vagyis a költségek növekedtek, miközben a férőhelyek száma nagyjából változatlan maradt). Az állami ágazatban a növekvő fogvatartotti létszám elhelyezésére nagyobb befogadóképességet hoztak létre alacsony határköltséggel, mely mind a három esetben csökkentett egység-költségekhez vezetett; és néhány állami kezelésű börtön hatékony megtakarításokat ért el a költségek csökkentése érdekében.

Az összehasonlításban figyelembe vett magánbörtönök a blakenhurst-i (U.K. Detention Services Ltd.), a doncaster-i (Premier Prison Services Ltd., a wolds-i és a buckley hall-i (a két utóbbit a Group 4. üzemelteti) börtönök voltak. A magánfinanszírozású, -tervezésű, -építésű és -üzemeltetésű börtönök közül egyiket sem vették figyelembe ebben a felmérésben.

A szerződésükben rögzített feltételeknek megfelelő teljesítőképesség tekintetében Angliában és Walesben a magánkezelésű és magánfinanszírozású, -tervezésű, -építésű és -üzemeltetésű börtönökkel rendelkező vállalatok pénzbüntetést fizettek a szerződésben vállalt kötelezettségek nem megfelelő teljesítéséért.

A volt szocialista országok közül eddig **Észtországban** volt példa magántőke bevonására. A tartu-i büntetés-végrehajtási intézetet 2002-ben adták át, amely a finn és az észt bv. szervezet együttműködésében épült. Az állam 11 millió Euró kedvezményes bankkölcsönt vett fel. A kivitelezést a pályázaton nyertes SKANSKA cég végezte. A finn állam tőkével nem, de jelentős szakembergárdával támogatta az intézet kivitelezését: a tervezést, a műszaki ellenőri munkákat, és egyéb szakértőket végzőket delegáltak, valamint a személyi állomány kiképzését finnországi bv. oktatási intézményekben végezték.

Az Egyesült Államokon kívül megnyitott első magánüzemeltetésű börtön az **ausztráliai** queensland-i Borallon Correctional Centre volt, amelyet 1990-ben nyitottak meg. Ezt a megnyitása óta a Corrections Corporation of Australia üzemelteti. Jelenleg léteznek magánbörtönök Victoria-ban, Dél-Ausztráliában, Queensland-ben és Új Dél-Walesben. Victoria államban három magánbörtön működik, melyben az állam fogvatartotti állományának körülbelül 48%-át őrzi. Nyugat-Ausztráliában egy magánbörtön van jelenleg építés alatt és az Australian Capital Territory (ACT) azt fontolgatja, hogy privatizálja-e az első börtönét.

Az ausztráliai magánbörtönöknek már a kezdettől fogva egész sor problémájuk volt, azonban a queensland-i és victoria-i legújabb események a legtanulságosabbak Ortario kormányzata számára.

1999 februárjában Queensland kormányzata bejelentette, hogy a magánbüntetés-végrehajtási intézetekre vonatkozó meglévő szerződéseknek eleget fog tenni, de nem fogja azokat automatikusan megújítani. Tom Barton, a rendőrséget és a büntetés-végrehajtásért felelős miniszter kijelentette, hogy a kormányzat lehetővé teszi a meglévő magán szolgáltatást nyújtóknak a tevékenységük folytatását, de nagyon erős akadályokat helyez az előző kormányzat által elindított folyamat elé, amely hatékonyan biztosította volna, hogy minden börtön a magánszektor kezelésébe kerüljön néhány éven belül.

A meglévő, vállalatokra épülő büntetés-végrehajtási rendszert is meg fogják szüntetni, és azt egy közvetlenebb miniszteri irányítás fogja felváltani: egy új minisztériumot hoznak létre a büntetés-végrehajtás felügyelete céljából. Az ezeket a változtatásokat lehetővé tevő jogszabályokat később, de még ebben az évben fogják bevezetni. A Queensland Corrective Services Commission-t (QCSC) (Queensland-i Büntetés-végrehajtási Szolgáltatások Bizottsága) 1988-ban hozták létre, és Queensland volt az első ausztráliai állam, amely szerződés keretein belül megbízást adott börtön üzemeltetésére. A Corrections Corporation of Australia 1990. óta működteti a Borallon Correctional Centre-t (Baral-loni Büntetés-végrehajtási Központ). A Wackenhut 1992. óta üzemelteti az

Arthur Gorrie Correctional Centre-t (Arthur Gorrie Büntetés-végrehajtási Központ). 1997 áprilisában a QCSC-t adminisztrációs szempontból beszerző és szolgáltatást nyújtó szervezetekre választották szét.

A vállalatok foglalkoztatására vonatkozó kormányhatározatok szintén komoly kritikát fejeztek ki: az 1999 januárjában megjelent 144 oldalas jelentés 58 változtatást javasolt, beleértve a börtönök számának és az ehhez kapcsolódó szociális és gazdasági költségeknek a csökkentését is, a bűnözés rehabilitáción keresztüli megakadályozásának érdekében – megvizsgálva a közösségi büntetés-végrehajtás alkalmazásának lehetőségeit. A problémák miatt jelentős munkaerő-kiáramlás indult el a büntetés-végrehajtásból, valamint kiderült, hogy a költséghatékonyság nem a magánvállalatok bevonásából származott, hanem abból, hogy az állami és a magánintézetek zárkaiban egyaránt megkészszerződött a fogvatartottak száma.

A Corrections Corporation of Australia, az Australasian Correctional Management és a Group 4 jelenleg három intézetet birtokol és üzemeltet. Közben a tulajdonjogukat úgy tűnik, hogy semmi sem fenyegeti, a vállalatok ellenzik üzemeltetési szerződéseik idő előtti felmondását. A vállalatok 20 éves szerződésekkel rendelkeznek fogvatartottak elhelyezési szolgáltatásainak nyújtására. A büntetés-végrehajtási szolgáltatásokat 5 éves, megújítható szerződések alapján nyújtják.

Victoria állam három magánbörtönében őrzik az állam fogvatartottainak több mint a felét. Victoria állam három magánbörtöne közül az elsővel, a CCA's

Metropolitan Women's Prison-nal megkötött szerződés kimondja, hogy a miniszter „bármikor” arról értesítheti a vállalkozót, hogy a választható öt további hároméves szerződési időszak bármelyikéhez pályázatot akar kiírni.

Ha pályáztatásra kerül sor, a meglévő üzemeltető is benyújthat pályázatot, de a miniszter bármelyik beérkezett pályázatot elfogadhatja vagy visszautasíthatja. A kormánynak akkor is joga van a szerződés felbontására, ha bizonyos időtartamon belül nem elégítik ki a büntetés-végrehajtási szolgáltatásokkal szemben támasztott követelményeket.

Victoria állam előző kormányzatának egyik utolsó tevékenysége az volt, hogy elveszítette három éves jogi csatáját, amely arra vonatkozott, hogy a magánbörtönt üzemeltető cégekkel kötött szerződesei pénzügyi részleteinek nyilvánosságra hozatalát megakadályozza. Az 1999. szeptember 17-i, írásban rögzített határozatában Victoria állam törvényszékének fellebbviteli bírósága jóváhagyta a polgári és közigazgatási bíróság határozatát, és elutasította a kormánynak azt az érvelését, hogy a szerződések pénzügyi részleteinek nyilvánosságra hozatala akadályozná a versenyt.

Azt is megállapította, hogy közérdekkel szolgál a szerződések teljes feltárása, a bizalmas kereskedelmi kezelésmód helyett csak a börtön biztonságára vonatkozó bizonyos előírásoknak kell bizalmasnak maradniuk. Az Igazságügyi Minisztérium nem nyújtott be fellebbezést az ausztráliai legfelsőbb bíróságnak. A kormánynak hajthatatlanságának perköltségei az adófizetőket terheltek – a privatizációnak ez egy további rejtett költsége.

Az eredményeket olyan, már elavult börtönökben elért átlag, vagy néhány esetben átlag alatti eredmények alapján határozták meg, amelyeknek a kiváltását már elhatározták. Ezek az adatok elsődlegesen kvantitatívak, és nem szerepelnek benne a kvalitatív teljesítés olyan kulcsfontosságú területei, mint például a fogvatartottak rehabilitációs programjainak eredményei és a személyzet képzettségének minősége. Ezek a hiányosságok, azokkal az intézkedésekkel párosulva, amelyek lehetővé teszik a teljesítés utáni díjazás kifizetését még ott is, ahol a szolgáltatás-nyújtási követelményeket csak részben elégítették ki, nem segítik elő a szolgáltatások minőségében azon javulásoknak az elérését, melyek az új börtönök létesítéséből lennének várhatók.

Új-Zéland munkáspárti kormányzata félresöpörte az előző kormányzat 5 új börtönre és 7 különleges, fiatalokéknak létrehozandó intézetekhez kidolgozott börtönprivatizációs terveit. A kormányzat azonban tiszteletben tartja az Australasian Correctional Management-nek (ACM) nemrég odaítélt 5 éves szerződést az új auckland-i Central Remand Prison (Központi Előzetes Ház) üzemeltetésére.

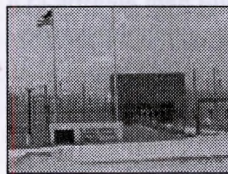
Az 1999. novemberi választás előtt a büntetés-végrehajtást felügyelő minisztérium azt jósolta, hogy a börtönökben a fogvatartottak száma évente több mint 40%-kal növekedhet a 2010-es évig. A korábbi kormányzat azt tervezte, hogy pályázatot fog kiírni minden új intézet üzemeltetésére. Miközben ezek az intézetek jelenleg fejlesztés alatt állnak, most felülvizsgálják az új börtönök terveit.

Nyilatkozatában a büntetés-végrehajtásért felelős miniszter kijelentette, hogy „a tengerentúlon ideológiától vezérelt kísérletet hajtottak végre magánbörtönök bevezetésére, és ez nem működött. Az ideológia által vezérelt elgondolás, hogy a magánüzemeltetés jobb megoldás, nem alkalmazható a mi börtöneinkre”. Elismerte, hogy a jelenlegi állami rendszer hibás, de kijelentette, hogy ennek a korábbi kormányzattól kapott örökség volt az oka. Kifejtette, hogy a megoldás nem a privatizáció, hanem az új-zélandi rendszer számára erőforrás biztosítása ahhoz, hogy megfelelően hajtsa végre a feladatát. Hozzátette még, hogy „végül is nem akarjuk, hogy a börtönök növekvő iparaggá váljanak. Azt akarjuk, hogy csökkenjen a börtönök iránti igény annak következtében, hogy az erőforrásokat a bűncselekmények megakadályozására fordítjuk”.

Az magánfinanszírozású és -üzemeltetésű bv. intézetek ötlete az Egyesült Államokból indult útjára. 30 évvel ezelőtt mind kormányzati, mind gazdasági szempontból képtelenségnek tekintették a börtönök üzleti vállalkozásként való üzemeltetésének koncepcióját. Mára azonban a fogvatartotti populáció feletti minőség-ellenőrzés fenntartásának, az állampolgárok biztonsága megőrzésének, valamint az állandóan zsugorodó költségvetési összegekkel való gazdálkodás életképes és folyamatosan növekvő hatékonyságú, hathatós eszközeként ismerik el.

A „börtönprivatizáció” két meghatározó vállalata az USA-ban a Wackenhut Corrections Corporation és a Corrections Corporation of America. A bv. intézetek PPP modellen alapuló építése és

üzemeltetése ma már nagy üzletnek számít: 24 állam teljes mértékben privatizálja a börtöneiben folyó egészségügyi ellátását. Az egészségügyi ellátás a börtönök költségvetésének körülbelül 1/10-ét teszi ki, amely azt jelenti, hogy az USA államai közül 24 privatizálja a börtönszolgáltatásai 1/10-ét. Ha ehhez hozzáadjuk az étkeztetést, egyenruhával való ellátást, valamint a büntetés-végrehajtás egyéb szolgáltatásait, megnövekszik ez a százalék.

A Corrections Corporation of America által épített és működtetett T. Don Hutto nyitott és félig nyitott rezsimű intézet. Taylor, Texas (Egyesült Államok)

1999 közepén az Egyesült Államokban megközelítőleg 128 ezer fogvatartottat helyeztek el magánkezelésű intézetekben. A magánkezelésű börtönök, amelyeknél nem ritkán történt magán-erő bevonása a tervezés, építés és a finanszírozás területén is, pénzmegtakarítást biztosítottak az államoknak és az adófizetők számára a beruházásaik jobb megtérülését eredményezték.

A Reason Foundation egy nemrégiben közzétett „Private Prisons: Quality Corrections at a Lower Cost” (Magánbörtönök: minőségi büntetés-végrehajtás kisebb költségek mellett) című jelentésében kihangsúlyozta ezeket a költségmegtakarításokat. A jelentés szerint a magánbörtönök átlagosan 10–15%-os költségmegtakarításokat érnek el az államok számára a hagyományos, állami üzemeltetésű börtönök költségeivel összehasonlítva.

Minden alkalommal, amikor a kormányzat külső vállalkozóknak ad meg-

bízást, kötelezően felmerül az ellenőrzés és az eredmények értékelésének kérdése. Akár iskolai étkeztetésre, akár a kormányzat működtetéséhez szükséges komplex technológiai alkalmazásokhoz kell vállalkozókkal szerződést kötni, az ellenőrzés kulcsfontosságú kérdés. Amikor büntetés-végrehajtási szolgáltatások ellátására irányuló szerződéskötés jön létre, ez rendszerint gondos folyamat eredménye, amely az ajánlatkérés-sel kezdődik és egy rendkívül részletes szerződéssel fejeződik be. A kormányzat a vevő, a szövetségi Büntetés-végrehajtási Hivatal (Federal Bureau of Prisons – BOP) az ügyfél, a törvényhozás értékeli az eredményeket és az államigazgatási adminisztráció újítja meg az előírt követelményeknek megfelelően végrehajtott szerződéseket.

Általában az American Correctional Association (Amerikai Büntetés-végrehajtási Egyesület) határozza meg azokat az előírásokat, amelyek a magánbörtönöket, állami börtönöket és a börtönüzemeltetőket irányítják. Magán a szerződésen belül ugyanúgy, mint bármely termékre vagy szolgáltatásra vonatkozó szerződés esetében, minden egyes új megállapodáshoz külön dolgozzák ki az egyes elemeket. Semmilyen sablonos megközelítés nem lenne megfelelő az ilyen sokrétű ügyfélkörhöz, mint amelyet az államok képviselnek. Például, Texas magánbörtönökre vonatkozó követelményei nagymértékben eltérnek Alaszka követelményeitől. Néhány állam odaítélhet szerződéseket, melyek előírják a létesítményeknek az állam részéről történő felépítését állami alkalmazottak foglalkoztatásával, és lehetővé teszik, hogy ezeket a létesítmé-

nyeket magánvállalkozások csak üzemeltessék. Más szerződések a teljes folyamatot – tervezés, építés és személyzettel való ellátás – odaítélhetik vállalatok számára.

A folyamat egyik állandó kritikus komponense, amely a legtöbb esetben stabil elem, a magánintézetekben állami ellenőrök által gyakorolt felügyelet vagy ellenőrzés. Ez a megoldás lehetővé teszi, hogy az állam napi, helyszíni kapcsolatot tartson fenn az intézettel.

Egy másik kulcsfontosságú elem annak meghatározása, hogy a börtön milyen típusú magánintézmény lesz, és hogyan épül majd fel vezetési, irányítási struktúrája. Például, szerződést köt-e az intézet az állammal jogerősen elítélt fogvatartottak állandó, hosszúidejű őrzésére, vagy a megvalósuló objektum olyan intézet lesz-e, amelyben számos településről érkező fogvatartottat különböző időtartamig helyeznek el.

A magánbörtönök által elért sikerek kiértékelése egy másik tényező, amelyet általában beépítenek az állami szerződésekbe. Többféle mérési lehetőség használható. Például, az oktatási terület teljesítményét azon lehet mérni, hogy hány személy lép be egy GED (General Educational Development – nemzeti felnőttképzési és oktatási) programba és hányan teljesítik ezt a programot. A szerződés előnye, hogy lehetővé teszi az állam vagy a közösség számára az elérendő teljesítményszint meghatározását. A szerződésben elő lehet írni a foglalkoztatható tanárok számát, a szükséges tanterem méretet vagy az egyes vezetők számát. Szerződések tervezhetők úgy, hogy úgyszólván bármilyen, kívánt teljesítési eredményt kielégítsenek.

Észak-amerikai mércével is figyelemre méltó Florida állam tevékenysége a börtönprivatizáció sikerének kiértékelése területén. A törvényhozás, mely engedélyezte a magánbörtönök igénybevételét, előírja a költségek, a minőség és fogvatartotti visszaesés rendszeres felmérését és értékelését. Florida két szakaszban hajtotta végre ezeket a kiértékeléseket, és a második az eddigi egyik legjobb eredményt jelezte a visszaesés tekintetében a magán- és állami börtönök összehasonlításakor. A kiértékelés

megállapította, hogy a magánbörtönből szabadult rabok körülbelül 10%-kal kevesebb esetben követtek el újra bűncselekményt, mint az állami börtönökből szabadultak. Ebből az a következtetés vonható le, hogy a magánbörtön programok jobban működnek, mint az állami börtönöké, amelyek hatalmas mértékben csökkentették a speciális programjaikat.

Sponga István

Felhasznált irodalom

Boerner, Robert D.: *Privatization of State Government.* 1998.

Cassell, Mark: *Taking Them for a Ride: An Assessment of the Privatization of School Transportation in Ohio's Public School System.* Kent State University. 2000.

Logan, Charles: *Private Prisons: Cons and Pros.* New York. Oxford University Press. 1990.

U.S. Corrections Yearbook. 1997.

A külföldi elítéltek jogi helyzete

A tanulmány első része Az elítélt személyek átszállításáról szóló, az Európa Tanács által 1983. III. 21-én elfogadott egyezményt mutatja be. Ez az egyezmény természetesen csak egy a fontos nemzetközi dokumentumok közül, amelyek jelentősen befolyásolják a külföldi elítéltek jogi helyzetét. A szerző ezt követően kitekintést tesz Máltára és Olaszországra azért, hogy érzékeltesse, más országokban hogyan érvényesülnek a külföldi elítéltek jogai, és e két ország napjainkban mennyiben tesz eleget a nemzetközi egyezményekben vállalt kötelezettségeinek. [A szerk.]

Az elítélt személyek átszállításáról szóló egyezmény

A sokat emlegetett „Az elítélt személyek átszállításáról” szóló egyezmény azal a céllal jött létre, hogy a lehetőséget nyújtson a bűnelkövetőknek büntetésük saját államukban és társadalmukban való letöltésére. Ezáltal az elítélt személyek rehabilitációja is könnyebbé válik. Azok az államok, amelyek az egyezmény kidolgozásában nem vettek részt, bármikor csatlakozhatnak hozzá. Az elítélt személyek átszállításáról szóló egyezményt – amelynek aláírására 1983-ban került sor – kormány-szakértőkből álló bizottság készítette el az Európa Tanács Bűnügyi Problémákkal Foglalkozó Bizottság (European Committee on Crime Problems – a továbbiakban: CDPC) megbízásából. [Az egyezmény Európa tanácsi ajánlásként a Rec. R (84) 11 szám alatt jelent meg – a szerk.]

Az egyezmény elkészítésének előzményei

Az Európai Igazságügyi Miniszterek (European Ministers of Justice) 11. konferenciája alkalmával (Koppenhága, 1978.

június 21-22.) megvitatásra került az idegen állampolgárságú elítéltek hazaszállításának kérdése. A vita az 1. számú határozat elfogadását eredményezte, amelyben a CDPC-t kérték fel, hogy többek között, fontolja meg egy modellként szolgáló egyezmény megalkotását, amely megfelelő eljárást biztosít az elítéltek hazaszállításával kapcsolatban.

Ezt követően, a CDPC 28. plenáris ülésén (1979 márciusában) javasolta a Külföldi Elítéltekkel Foglalkozó Szakértői Vizsgálóbizottság (Select Committee of Experts on Foreign Nationals in Prison) létrehozását, amit a Miniszterek Bizottsága küldötteinek a 306. ülésén, 1979. júniusában jóváhagyott.

A bizottság fő feladata az volt, hogy tanulmányozza, hogyan bánnak a külföldiekkel a börtönökben, és fel kellett vázolnia egy egyszerű eljárást a külföldi elítéltek átszállításáról, egy modellként szolgáló egyezmény keretében. Ez utóbbi vonatkozásában a CDPC (29. plenáris ülésén, 1980. márciusában) felhatalmazta a Vizsgálóbizottságot, hogy készítsen el egy

multilaterális egyezményt – a modell egyezmény helyett –, úgy hogy az ne kerüljön összeütközésbe a már létező európai egyezményekkel.

A Vizsgálóbizottság Ausztria, Belgium, Dánia, Franciaország, Németország (NSZK), Görögország, Olaszország, Luxemburg, Hollandia, Portugália, Spanyolország, Svédország, Svájc, Törökország és az Egyesült Királyság tizenöt szakértőjéből állt össze. Kanadát, az Egyesült Államokat, valamint a Brit Nemzetközösség Titkárságát és a Nemzetközi Büntető és Büntetés-végrehajtási Alapítványt (International Penal and Penitentiary Foundation) megfigyelők képviselték. A holland J. J. Tulkenst választották meg a Vizsgálóbizottság elnökévé. A titkárságot az Európa Tanács Jogi Ügyek Igazgatósága (Directorate of Legal Affairs of the Council of Europe) látta el.

Az elítélt személyek átszállításáról szóló egyezmény tervezetét a Vizsgálóbizottság az első öt ülésén készítette el, amelyeket 1979. október 3-5. között, 1980. március 4-6. között, 1980. október 7-10. között, 1981. június 1-4. között, 1981. december 1-4. között (ez utóbbi kiterjesztett ülés volt, melyre meghívták az összes tagállam szakértőjét) tartott. Ezen kívül a tervezetet készítő csoport 1980. október 7-9. között (a Vizsgálóbizottság 3. ülésén) és 1980. november 24-26. között is találkozott. A tervezetet a CDPC 31. plenáris ülésén, 1982 májusában öntötte végső formába és továbbította a Miniszterek Bizottságának.

A Miniszterek Bizottsága a küldötteinnek 350. ülésén, 1982 szeptemberében jóváhagyta az egyezmény szövegét. A 354. ülésükön, 1982 decemberében a miniszterek képviselői úgy döntöttek, hogy 1983.

március 21-én megnyitják aláírásra az elkészült dokumentumot.

Az egyezménnyel kapcsolatos elvárások

Az egyezmény célja az volt, hogy megkönnyítse a külföldi elítéltek hazaszállítását egy, a kiadatáshoz hasonló, egyszerű eljárás által. E tekintetben az 1970. május 28-án kelt Büntetőügyekben hozott határozatok nemzetközi érvényességéről szóló európai egyezményt (European Convention on the International Validity of Criminal Judgments) kívánja kiegészíteni, amely bár lehetővé teszi az elítéltek hazaszállítását, két főbb hiányosságot mutat: egyrészt eddig csak kevés állam ratifikálta, másrészt pedig az abban megfogalmazott eljárás nem segíti elő kellőképpen a gyors hazaszállítást. Az emberek ma már nagyobb mobilitással rendelkeznek – a közlekedés és a kommunikációs eszközök fejlettsége miatt –, következésképpen számos bűnügy nemzetközi jellegűvé vált. Mivel a büntetőpolitika egyre nagyobb hangsúlyt helyez az elkövetők társadalmi rehabilitációjára, nagyon fontos lett, hogy az elkövetők a rájuk kirótt büntetést a saját országukban töltsék le. Ez a politika humanitárius megfontolásokban is gyökerezik: a nyelvi korlátok miatti kommunikációs nehézség, a helyi szokások és a kultúra idegensége, valamint a rokonokkal való kapcsolat hiánya káros hatással lehet a külföldi elítéltekre.

Az elkészített egyezmény négy tekintetben különbözik a Büntetőügyekben hozott határozatok nemzetközi érvényességéről szóló európai egyezménytől:

- a külföldi elítéltek gyors átszállítása érdekében egyszerűsített eljárást biztosít,

- az átszállítást nemcsak a büntetést kiszabó állam kérheti, hanem az az állam is, amelynek az elítélt személy az állampolgára,
- az átszállításhoz az elítélt személy hozzájárulása szükséges,
- az egyezmény az átszállítások eljárási kereteinek biztosítására korlátozódik, nem teszi kötelezővé a szerződő államok részére, hogy minden esetben eleget tegyenek a hazaszállítás iránti kérelmeknek, s nem szükséges, hogy valamely állam megindokolja a kérelem elutasítását.

A szóban forgó egyezmény címében nem szerepel az „európai” szó. Ez tükrözi a tervezet készítőinek azon véleményét, hogy a csatlakozás más, hasonlóan gondolkodó, Európán kívüli demokratikus országok számára is nyitva áll. Ez utóbbi államok között példaként említhető meg Kanada és az Egyesült Államok, amelyek megfigyelőik által képviseltették magukat a Vizsgálóbizottságban, és aktívan részt vettek a szöveg kidolgozásában is.

Az egyezmény néhány cikkelyére vonatkozó megjegyzés

A 2. cikkely (Általános alapelvek) 1. bekezdése tartalmazza az egyezmény alkalmazását vezérlő általános alapelveket, amelyek szövegezését a Büntetőügyekben való Kölcsönös Együttműködésről szóló Európai Egyezmény (European Convention on Mutual Assistance in Criminal Matters) 1. cikkelye inspirálta. Az elítélt személyek átszállításával kapcsolatban „a lehető legszélesebb körű együttműködés” alapfilozófiát kívánta hangsúlyozni: azaz kívánatosnak tartotta, hogy az érintett sze-

mélyek saját országukban töltsék le büntetésüket.

A 2. bekezdés felkínálja az ítéletet hozó államnak azt a lehetőséget, hogy az elítélt személyt a büntetés letöltése céljából hazaszállíthassa egy másik szerződő államba. A másik állam – a „végrehajtó állam” – az az állam, amelynek az elítélt személy az állampolgára (hontalan esetén az, ahol huzamosabban tartózkodott). A 3. bekezdés szerint az átszállítást mind az ítéletet kiszabó, mind a végrehajtó állam kérheti. Ez a rendelkezés fontos eltérést jelez a Büntetőügyekben hozott határozatok nemzetközi érvényességéről szóló európai egyezmény rendelkezéseihez képest, mivel ez utóbbi szerint csak az ítéletet kiszabó állam jogosult ilyen kérésre. Az 1983-as elítéltek átszállításáról szóló egyezmény 3. cikkelyének első bekezdése hat feltételt sorol fel, amelyeknek eleget kell tenni, ha az egyezmény keretei között kívánják az átszállítást végrehajtani.

Az első feltétel az, hogy az átszállítandó személy a végrehajtó állam állampolgára legyen. Az egyezmény megszövegezői előnyben részesítették az elítélt személy állampolgárságára való utalást azzal szemben, hogy az egyezményben olyan fogalmakat használnak, amelyek – gyakorlati alkalmazásukban – értelmezési problémákat jelenthetnek, mint például „rendes körülmények között a másik állam lakosa” vagy a „származási állam”, mint ahogy ezeket a Büntetőügyekben hozott határozatok nemzetközi érvényességéről szóló európai egyezmény (European Convention on the International Validity of Criminal Judgments) 5. cikkelyében tették. Nem szükséges, hogy az érintett személy csak a végrehajtó állam állampolgára legyen, a szerződő államok dönthetnek

ügy, hogy az egyezményt alkalmazzák többes állampolgárság esetén is, abban az esetben is, ha az adott személy egyben az ítéletet hozó állam állampolgára is (mivel bármely államnak joga megtagadni az átszállítás iránti kérelem teljesítését).

A második feltétel, hogy az ítéletnek véglegesnek és végrehajthatónak kell lennie, például mert már minden rendelkezésre álló jogorvoslatot kimerítettek, vagy mert lejárt a jogorvoslat benyújtásának határideje anélkül, hogy a felek éltek volna vele. Ez nem zárja ki az ítélet egy későbbi felülvizsgálatát, amennyiben új bizonyítékok merülnének fel, ahogy arról a 13. cikkely rendelkezik.

A harmadik feltétel a még letöltendő büntetés hosszáról rendelkezik: az egyezmény akkor alkalmazható, ha az átszállítás iránti kérelem kézhezvételekor az elítélt személynek legalább hat hónap letöltendő büntetése van még hátra, vagy ha a büntetés határozatlan időtartamra szól.

Két megfontolás vezetett e feltételek meghatározásához. Az első, hogy az egyezményt az elkövető szociális rehabilitációját elősegítő eszközként kell kezelni, amit csak úgy lehet elérni, ha a még hátralevő büntetés elég hosszú. A második ok a felmerülő költségek és az elérhető haszon egymáshoz való viszonya. Egy elítélt hazaszállítása költséges, ezért az érintett államokra háruló terheknek arányban kell állniuk az elérendő céllal. Ez kizárja a hazaszállítást olyan személy esetében, akinek csak rövid időt kell büntetés-végrehajtási intézetben töltenie.

Kivételes esetekben azonban a szerződő államok hozzájárulhatnak a hazaszállításhoz akkor is, ha a letöltendő büntetés rövidebb az előírtnál. A rugalmasság olyan esetekben fontos, amikor a rehabilitáció ki-

látásai kedvezőbbek, az elítélt saját hazájában, vagy ha a hazaszállítást gyorsan és alacsony költségek mellett kivitelezhető, mint például szomszédos államok esetében.

A negyedik feltétel értelmében – amelyet nem tartalmaz a Büntetőügyekben hozott határozatok nemzetközi érvényességéről szóló európai egyezmény (European Convention on the International Validity of Criminal Judgments) – az érintett személynek is hozzá kell járulnia a hazaszállításhoz.

Ezt a rendelkezést a 7. cikkellyel együtt kell olvasni, amely azt szabályozza, hogy milyen módon kell a hozzájárulást megadni, illetve azt, hogy a végrehajtó állam miként ellenőrzi, hogy a beleegyezés az egyezményben lefektetett feltételek szerint történt-e. Megjegyzést érdemel, hogy a hozzájárulást az elítélt személy jogi képviselőjének kell megadni akkor, ha ezt valamelyik állam előírja, tekintettel az elítélt személy korára, fizikai vagy mentális állapotára. A jogi személy részvétele nem jelenti mindenképpen jogvégzett személy közbenjárásának előírását, hanem minden olyan a jog által képviselőként eljárni engedett személyt takar, aki az elítélt érdekében eljár.

Az ötödik feltétel értelmében a büntető ítélet alapjául szolgáló cselekménynek a végrehajtó állam joga szerint is bűncselekménynek kell minősülnie, vagy az lenne, ha a területén követték volna el. Ahhoz, hogy az előbbi feltétel teljesüljön, nem szükséges, hogy a bűncselekmény mindkét országban pontosan ugyanaz legyen, különbség lehet a megfogalmazásban és a jogi besorolásában is. Az alapelgondolás az, hogy a cselekmények alapvető alkotóelemei a két állam törvényei szerint összehasonlíthatóak legyenek.

A hatodik feltétel megerősíti az egyezmény azon alapelvét, hogy az átszállításhoz mindkét érintett állam hozzájárulása szükséges.

A 4. cikkely az információszolgáltatási kötelezettség egyes elemeivel foglalkozik. Az előírások az eljárás három különböző fázisára irányulnak: az 1. bekezdés szerint az ítélező állam kötelessége tájékoztatni az elítéltet az egyezmény lényegéről; a 2-4. bekezdés a két érintett állam közötti információcserére utal, azt követően, hogy az elítélt személy kifejezte érdekeltségét az átszállításában; az 5. bekezdés arra irányul, hogy az elítélt személyt tájékoztatni kell az esetleges átszállítással kapcsolatos teendőkről vagy döntésekről.

Az 1. bekezdés alapján tehát az ítéletet az ítéletet hozó állam kötelessége tájékoztatni a hazaszállítás lehetőségéről és a jogi következményekről. Megjegyzendő azonban, hogy maga az elítélt személy nem adhat be formális hazaszállítási kérelmet, csak jelezheti az átszállítás iránti igényét. A 2. és a 3. cikkelyből következik, hogy a hazaszállítást csak az ítéletet kiszabó, vagy a végrehajtó állam kérheti. Az elítélt személynek az információt olyan nyelven kell adni, amelyet az megért.

A 2. és 3. bekezdés akkor alkalmazandó, ha az elítélt személy jelezte az ítélező állam felé a hazaszállítására vonatkozó igényét. Erről az igényről az ítéletet kiszabó állam értesíti azt az államot, amelynek az elítélt személy az állampolgára. Ezt a kérelmet csak akkor lehet eljuttatni az utóbb említett államhoz, amikor már az ítélet véglegessé és végrehajthatóvá vált, majd ezt követően az államnak döntenie kell arról, hogy kérelmezze-e a hazaszállítást vagy sem. Megjegyzendő, hogy az elítélt személy az átszállítás iránti kérelmet be-

nyújthatja egyenesen annak az államnak is, amelynek az állampolgára. Ez utóbbi állam részéről ebben az esetben is szükséges az átszállítással való egyetértés kifejezése.

Az 5. bekezdés szerint azt az elítélt személyt, aki kifejezte érdekeltségét az átszállításával kapcsolatban, folyamatosan írásban kell tájékoztatni, hogy milyen intézkedések történnek az ügyében. El kell neki mondani például, hogy a 3. bekezdésben meghatározott információt elküldték-e az országának, hogy kérelmezték-e hazaszállítását és, hogy melyik ország, és hogyan döntött a kérelemről.

Az 5. cikkely pontosítja a hazaszállítási kérelmek, és az azokra adott válaszok továbbításához használandó formákat és csatornákat. A kérelmeket és a rájuk adott válaszokat írásban kell megtenni (1. bekezdés). Elvben az egyes igazságügyi minisztériumok látják el a közvetítői feladatokat (2. bekezdés), de a szerződő államok deklarálhatják, hogy az adatátvitel más módjait kívánják használni, mint például a diplomáciai csatornákat (3. bekezdés). A 4. bekezdés megköveteli a felkért államtól, hogy azonnal informálja a kérelmet benyújtó államot arról, hogy eleget tesz-e a kérésnek.

A 6. cikkely sorolja fel, hogy milyen dokumentumokra van szükség az átszállításhoz vagy ahhoz, hogy dönteni lehessen az átszállításról. Ezek előírása azért szükséges, hogy ne kelljen feleslegesen mozgásba hozni az átszállítási eljárást. A dokumentumok vizsgálatakor meg lehet bízonyosodni arról, hogy az elítélt személy beleegyezett-e az átszállításba.

A 7. cikkely az elítélti beleegyezéssel és annak igazolásával foglalkozik. Ez az egyezmény által létrehozott mechanizmus egyik alapeleme. Az ítélező államnak kell

gondoskodnia arról, hogy a beleegyezés önkéntes és kellő információ alapján legyen. A 2. bekezdés szerint a végrehajtó államnak joga van az előbb említettek hitelesítését kérni akár egy konzulon, akár egy olyan hivatalos személyen keresztül, akinek személyében a két állam megegyezik.

Mivel az egyezmény azon az alapon nyugszik, hogy a büntetés végrehajtásához az elítélt személy előzőleg kinyilvánított hozzájárulása szükséges, nem volt szükséges egy olyan speciális szabály beillesztése, amely megtiltja, hogy az egyezmény szerint átszállítandó elítélt személy ellen más, az átszállítás alapjául szolgáló ügytől különböző ügyben eljárást folytathassanak, börtönbüntetésre ítélhessék, vagy más bűncselekmény miatt fogva tartsák. Összefoglalva: az elítélt beleegyezése megadásával „dönt”, hogy vállalja esetlegesen más törvénysértése miatti felelősségre vonást is.

Más egyezmények, mint például a Kiadatásról szóló európai egyezmény (European Convention on Extradition) 14. cikkelye, vagy a Büntetőügyekben hozott határozatok nemzetközi érvényességéről szóló európai egyezmény (European Convention on the International Validity of Criminal Judgments) 9. cikkelye nem követelik meg az érintett személy hozzájárulását, ezért a speciális szabály egy szükséges garancia a számukra. E szabály hiányát tudatni kell az elítélt személlyel akkor, amikor az egyezmény tartalmáról tájékoztatják.

A 8. cikkely garantálja a „ne bis in idem” (kétszeres értékelés tilalma) alapelv alkalmazását, elkerülendő, hogy az elítélt ugyanazon tettéért vagy mulasztásáért egynél többször feleljen. Így amikor a végrehajtó állam hatóságai őrizetbe veszik

az érintettet (1. bekezdés) a végrehajtást az ítélkező államban fel kell függeszteni, valamint az ítélkező állam már nem hajthatja végre a büntetést, ha a végrehajtó állam azt letöltöttnek tekinti (2. bekezdés).

A 9. cikkely fekteti le azokat az általános alapelveket, amelyek a végrehajtást irányítják. A különböző végrehajtási eljárások részleteit a 10. és 11. cikkely szabályozza. Az 1. bekezdés szerint a végrehajtó állam választhat a büntetés végrehajtásának két módja közül. Egyrészt dönthet úgy, hogy azonnal folytatja a büntetés végrehajtását (10. cikkely). A másik lehetőség az, hogy az ítéletet – bírósági vagy adminisztratív eljárason keresztül – átalakítja, és az ítélkező államban kiszabott szankciót a saját törvénye szerint előírt szankcióval helyettesíti (11. cikkely). A végrehajtó államnak kérésre informálnia kell az ítélkező államot, hogy a két eljárás közül melyiket kívánja alkalmazni (2. bekezdés). E kötelezettséget azért írták elő, mert a választás hatással lehet az ítélkező állam azon döntésére, hogy hozzájárul-e a kért átszállításhoz.

Amennyiben az ítéletet folytatólagosan hajtják végre, a szankció jogi természete és időtartama kötelező érvényű, úgy ahogy azt az ítélkező állam meghatározta (1. bekezdés). Az ítélet átalakítása esetén a végrehajtó állam úgy folytatja az ítélkező államban kirótt büntetés végrehajtását, hogy az a saját büntető rendszere követelményeivel összhangban legyen. Tehát a 10. cikkelyben megállapított korlátok mellett bizonyos változások is alkalmazhatók, azonban a változások nem eredményezhetnek súlyosabb büntetést vagy hosszabb fogvatartást.

A 11. cikkely foglalkozik a szankció megváltoztatásával. Erre akkor kerül sor,

ha a végrehajtó állam büntetőrendszere különbözik az ítélkező állam büntetőrendszerétől. Ennek során az 1. bekezdés négy, a végrehajtó állam kompetens hatóságai által betartandó feltételt emlit.

A végrehajtó állam nem értékelheti szabadon azokat a tényeket, amelyeken a büntetőügyben hozott határozat nyugszik. Ez vonatkozik a cselekmény elkövetésével és eredményével kapcsolatos „objektív” tényekre, valamint azokra a „szubjektív” tényekre, amelyek például az elkövetés előre megfontoltságával vagy szándékával vannak kapcsolatban. Ezen feltétel alkalmazásának az oka az, hogy egy szankció más jellegű vagy időtartamú szankcióval való helyettesítése ne jelentse az ítélet semmilyen módosítását.

Másodsor: szabadságtól való megfosztással járó ítélet nem alakítható át pénzbeli büntetéssé.

Harmadsor: az elítélt személy által már letöltött büntetés időtartamát be kell számítani a végrehajtó állam által megváltoztatott büntetésbe. Ez az előírás vonatkozik a büntetésnek az ítélkező államban már letöltött részére, valamint bármilyen letöltött ideiglenes, vagy bármely, az átszállítás során letöltött fogvatartásra.

Negyedsor: a végrehajtó állam nem lépheti túl az ítélkező államban kirótt büntetés hosszát, valamint a szankció nem lehet szigorúbb az ítélkező államban kirótt szankciónál.

A 12. cikkely az egyéni kegyelem, az amnesztia és az ítélet megváltoztatásának kérdéséről szól. Míg a 9. cikkely egyedül a végrehajtó államot teszi felelőssé a büntetés végrehajtásáért, beleértve bármilyen ezzel kapcsolatos döntést (pl. a döntést a büntetés felfüggesztéséről); az egyéni kegyelem, az amnesztia vagy az ítélet meg-

változtatása történhet akár az ítéletet kiszabó, akár a végrehajtó állam által, összhangban azok alkotmányával vagy más törvényeivel.

A 13. cikkely az ítélet felülvizsgálatával foglalkozik. Mivel egyedül a büntetést kiszabó állam kompetens a tényeket újra megvizsgálni, ebből szükségképpen következik, hogy csak ennek az államnak van jogosultsága a felülvizsgálati kérelem megvizsgálására, különösen azért, mivel az új bizonyítékok megszerzésére nézve kedvezőbb helyzetben van.

A 14. cikkely a végrehajtás befejezését taglalja. A végrehajtó állam azonnal befejezi az ítélet végrehajtását, mihelyt az ítélkező állam bármely olyan döntéséről vagy intézkedéséről tájékoztatja, amelynek alapján az ítélet végrehajthatósága megszűnik.

A 16. cikkely tranzitszállítás kérdéseit tárgyalja. Ezt a cikkelyt a Kiadatásról szóló európai egyezmény (European Convention on Extradition) 21. cikkelye és a Büntetőügyekben hozott határozatok nemzetközi érvényességéről szóló európai egyezmény (European Convention on the International Validity of Criminal Judgments) 13. cikkelye alapján fogalmazták meg. Az elítélt személynek az ítélkező állam területéről a végrehajtó állam területére történő, egy harmadik szerződő állam területét érintő átszállítását határozza meg.

Az 1. bekezdés értelmében az átszállításra vonatkozó kötelezettség csak akkor lép hatályba, amikor az ítélkező és a végrehajtó államok megegyeztek az elítélt személy átszállításában. Az átszállítás engedélyezéséhez az kell, hogy a tranzitszállítás iránti kérelem egy szerződő államtól származzon. Ha a

kérelmet egy harmadik állam nyújtotta be, az engedélyhez az szükséges, hogy a harmadik fél megegyezzen a másik szerződő féllel.

A 2. b) bekezdés a szerződő államot arra jogosítja fel, hogy megtagadja az átszállítási engedélyt, ha olyan bűncselekményre kiszabott büntetés miatt kéri, amely saját törvényei szerint nem számít bűncselekménynek.

Az 5. bekezdés biztosítja, hogy a tranzit állam csak annyi ideig tarthatja az elítélt személyt őrizetben, amíg területén keresztül történő átszállításhoz szükséges. A 6. bekezdés szerint az elítélt személy nem tartóztatható le, és nem indítható elene eljárás a tranzit államban. Azon állam, amelytől az elítélt személy tranzitszállítására vonatkozó engedélyt kértek, felszólítható, hogy adjon biztosítékot arra vonatkozóan, hogy az átszállítandó személy immunitást fog élvezni. A tranzitállam azonban nem kötelezhető ilyen biztosíték adására.

A 17. cikkely foglalkozik a nyelvhasználat kérdésével (1-3. bekezdés), a hitelesítéssel (4. bekezdés) és a költségekkel (5. bekezdés). A 17. cikkely szerint az információcsere a fogadó állam nyelvén, vagy az Európa Tanács egyik hivatalos nyelvén történik. A hazaszállítási kérelmek és kiegészítő dokumentumok estében nem követelik meg a fordítást (2. bekezdés), ha csak valamelyik érintett állam nem deklarálta, hogy az átszállítási kérelem és a kiegészítő dokumentumok mellé fordítást is kér (3. bekezdés). A 4. bekezdés értelmében a börtönbüntetést kiszabó ítélet másolatának kivételével – amelyre a 6.2. a cikkely utal – az egyezmény alkalmazása során továbbított kiegészítő dokumentumokat nem kell hitelesíteni.

A költségek tekintetében, az 5. bekezdés biztosítja, hogy azokat a végrehajtó állam viseli, kivéve azokat a terheket, amelyek kizárólag az ítélező állam területén merültek fel. Kizárva azt a lehetőséget, hogy a szerződő államok egymástól költség- visszatérítést követeljenek bármely, a hazaszállítás során felmerülő költség esetében, a rendelkezés az egyezmény gyakorlati alkalmazásának megkönnyítését igyekszik elérni. A végrehajtó állam azonban a hazaszállítás költségeinek egy részét, vagy egészét követelheti az elítélt személytől.

A 18-25. cikkelyek a végső záradékokat tartalmazzák. A 21. cikkely biztosítja az egyezmény időbeli alkalmazását. Felhatalmazza a szerződő feleket, hogy a hazaszállítási mechanizmust minden olyan büntetés végrehajtása tekintetében igénybe vegyék, amely az egyezmény hatáskörébe esik, és amelyet az egyezmény hatályba lépése után kell végrehajtani. Lényegtelen, hogy a büntetést e dátum előtt vagy után rótták ki. A 22. cikkely szándékozik biztosítani az egyezmény összhangját más multilaterális vagy bilaterális egyezményekkel, amelyek a fogvatartott személyek átszállításával foglalkoznak. A 23. cikkely az Európa Tanács Bűnügyi Problémákkal Foglalkozó Európai Bizottságát (European Committee on Crime Problems of the Council of Europe) teszi meg az egyezmény alkalmazásának gondnokává.

Az elítéltek átszállításáról szóló egyezményhez a világ számos országa csatlakozott, Magyarország 1993-ban ratifikálta azt. Az 1. és 2. sz. táblázat mutatja az egyes államok vonatkozásában a ratifikálás és az egyezmény alkalmazásának az időpontját.

Európa Tanács tagállamai

1. sz. táblázat

Ország	Aláírás dátuma	Ratifikáció időpontja	Tényleges alkalmazás időpontja
Albánia	1998. május 19.	2000. április 4.	2000. augusztus 1.
Andorra	1999. november 4.	2000. július 13.	2000. november 1.
Ausztria	1983. március 21.	1986. szeptember 9.	1987. január 1.
Azerbajdzsán	2001. január 25.	2001. január 25.	2001. május 1.
Belgium	1983. március 21.	1990. augusztus 6.	1990. december 1.
Bulgária	1993. szeptember 30.	1994. június 17.	1994. október 1.
Ciprus	1984. február 27.	1986. április 18.	1986. augusztus 1.
Cseh Köztársaság	1992. február 13.	1992. április 15.	1993. január 1.
Dánia	1983. március 21.	1987. január 16.	1987. május 1.
Egyesült Királyság	1983. augusztus 25.	1985. április 30.	1985. augusztus 1.
Észt Köztársaság	1993. november 4.	1997. április 28.	1997. augusztus 1.
Finnország		1981. január 29.	1987. május 1.
Franciaország	1983. április 27.	1985. február 11.	1985. július 1.
Görögország	1983. március 21.	1987. december 17.	1988. január 4.
Grúzia		1997. október 21.	1998. február 1.
Hollandia	1983. március 21.	1987. szeptember 30.	1988. január 1.
Horvátország		1995. január 25.	1995. május 1.
Írország	1986. augusztus 20.	1995. július 31.	1995. november 1.
Izland	1989. szeptember 19.	1993. augusztus 6.	1993. december 1.
Lengyelország	1993. november 22.	1994. november 8.	1995. március 1.
Lettország	1996. október 30.	1997. május 2.	1997. szeptember 1.
Liechtenstein	1983. május 3.	1998. január 14.	1998. május 1.
Litvánia	1995. január 25.	1996. május 24.	1996. szeptember 1.
Luxemburg	1983. március 21.	1987. október 9.	1988. február 1.
Macedónia	1999. július 28.	1999. július 28.	1999. november 1.
Magyarország	1991. november 1.	1993. július 13.	1993. november 1.
Málta	1988. november 4.	1991. március 26.	1991. július 1.
Moldva	1997. május 6.		
Németország	1983. március 21.	1991. október 31.	1992. február 1.
Norvégia	1985. március 8.	1992. december 9.	1993. április 1.
Olaszország	1984. március 20.	1989. június 30.	1989. október 1.
Örményország		2001. május 11.	2001. szeptember 1.
Portugália	1983. március 21.	1993. június 28.	1993. október 1.
Románia	1995. június 30.	1996. augusztus 23.	1996. december 1.
Spanyolország	1983. június 10.	1985. március 11.	1985. július 1.
Svájc	1983. március 21.	1988. január 15.	1988. május 1.
Svédország	1983. március 21.	1985. január 9.	1985. július 1.
Szerbia és Montenegro		2002. április 11.	2002. augusztus 1.
Szlovákia	1992. február 13.	1992. április 15.	1993. január 1.
Szlovénia	1993. május 14.	1993. szeptember 16.	1994. január 1.
Törökország	1985. június 19.	1987. szeptember 3.	1988. január 1.
Ukrajna		1995. szeptember 28.	1996. január 1.

Nem az Európa Tanács tagállamai

2. sz. táblázat

Ország	Aláírás dátuma	Ratifikáció időpontja	Tényleges alkalmazás időpontja
Ausztrália		2002. szeptember 5.	2003. január 1.
Bahamák		1991. november 12.	1992. március 1.
Chile		1998. július 30.	1998. november 1.
Costa Rica		1998. április 14.	1998. augusztus 1.
Egyesült Államok	1983. március 21.	1985. március 11.	1985. július 1.
Izrael		1997. szeptember 24.	1998. január 1.
Japán		2003. február 17.	2003. június 1.
Kanada	1983. március 21.	1985. május 13.	1985. január 9.
Panama		1999. július 5.	1999. november 1.
Tonga		2000. július 3.	2000. november 1.
Trinidad és Tobago		1994. március 22.	1994. július 1.
Venezuela		2003. június 11.	2003. október 1.

Kitekintés Máltára és Olaszországra**Málta**

A máltai kormány 2001 augusztusában új jelentést bocsátott a CPT (European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment), azaz a Kínzás Elleni Bizottság rendelkezésére.

1990-ben a CPT Máltán tett első látogatása alkalmával kiderült, hogy a máltai és a külföldi elítéltek nem estek azonos elbírálás alá. Ez többek között abban nyilvánult meg, hogy a büntetés-végrehajtási intézetekben nem teremtettek a külföldiek számára a máltaiakkal azonos feltételeket a fürdő és a könyvtár használatában, valamint a külföldi elítéltek munkával való ellátása és az egészségügyi problémák kezelése tekintetében is sérült a diszkrimináció tilalma.

2001-ben, a CPT látogatását megelőzően, a fent említettekhez hasonló kifogá-

sok kerültek napvilágra. A külföldi férfi elítéltek többsége – az egyenlő bánásmód hiányára hivatkozva – éhségstrájkba kezdett. A Kínzás Elleni Bizottság a külföldi elítéltek meghallgatását követően számos panaszt rögzített. A fogvatartottak leggyakrabban azt az esetet említették meg, amikor az egyik külföldi elítélt drogambulanciáról történő szökését követően az illetékes szervek többé nem tettek eleget más külföldi betegek kezelés iránti kérelmének.

Több panaszos kétségbeesését fejezte ki, hogy Málta figyelmen kívül hagyja az elítéltek átszállításával foglalkozó egyezményeket, és a fogvatartottak nem kerülnek haza a saját államukba, hanem az egész büntetést Máltán kell letölteniük.

A börtönök vezetői tagadták, hogy a kábítószeresek rehabilitációja terén diszkrimináció érvényesülne. Véleményük szerint az alkalmazott nyilvántartás

pontatlanságai, és a kérelmek sorrendjének véletlenszerű felcserélése okozhatta, hogy nem szállították át időben azokat a külföldieket, akik a drogambulanciára jelentkeztek.

A Belügyminisztérium jelezte, hogy Málta 1991-ben ratifikálta Az elítéltek átszállításáról szóló egyezményt, és léteznek az elítéltek hazaszállítására bilaterális megállapodások Málta és Líbia, valamint Málta és Egyiptom között, de az átszállítás iránti kérelemnek csak akkor lehet helyt adni, ha az ehhez szükséges feltételek teljesülnek. A kérelmek vizsgálata és teljesítése azonban időigényes folyamat.

A CPT a látogatást követő jelentésében ajánlásokat tett a problémák kiküszöbölésére. Szükségesnek tartotta, hogy a máltai büntetés-végrehajtási intézetek az eddiginél nagyobb körültekintéssel vegyék figyelembe a kábítószerfüggő fogvatartottak rehabilitáció iránti igényét. A Bizottság azt ajánlotta, hogy az illetékesek rendelkezzenek el újabb vizsgálatokat a szükségletek felmérése érdekében.

A CPT kifejtette, hogy a jövőben a külföldi elítéltek átszállításával foglalkozó nemzetközi egyezmények és az egyéb megállapodások betartása érdekében nagyobb erőfeszítést vár el Máltától.

A Bizottság látva, hogy a külföldi elítéltek között nagy számban akadnak arab anyanyelvűek, felkérte a börtönszemélyzetet, hogy a kommunikáció megkönnyítése érdekében tegyenek szert legalább alapszintű arab nyelvtudásra. A CPT megelégedéssel fogadta, hogy sor került az elítéltek jogait és kötelezettségeit tartalmazó könyv máltai és angol nyelven történő terjesztésére. Helyénvalónak tartotta volna azonban, hogy más nyelvekre,

többek között például arabra is lefordítsák a szabályokat.

Olaszország

Az utóbbi néhány évben, az Olaszországban fogvatartott külföldiek száma ug-rásszerűen megemelkedett, és 2002 szeptemberében már a teljes börtönpopuláció, azaz 56574 fő 30%-át, vagyis 17056 főt tett ki.

A külföldi elítéltek – geográfiai elemzések alapján – elsősorban Afrikából (51%), Kelet-Európából (32%) és Dél-Amerikából származtak. A külföldi börtönpopuláció 67%-a bizonyos tartományban (Emilia Romagna, Lazio, Lombardia, Piemonte, Toscana, Veneto) található, amelyek közül 2002-ben pl. Lombardiában 3002 fő koncentrálódott. A külföldi elítéltek számának növekedése azzal a migrációval függ össze, amely az Európai Unión belül figyelhető meg. Elmondható, hogy a börtönpopulációban a külföldiek százalékos aránya jóval magasabb, mint a külföldiek jelenléte a szabad társadalomban.

A külföldiek tipikusan tulajdon elleni bűncselekményeket követnek el, amelyek százalékos arányát azonban manapság a kábítószerhez kapcsolódó bűncselekmények jelentősen meghaladják. A börtönvezetés számára a külföldiek növekvő száma egyre nagyobb problémát jelent, elsősorban azért, mivel az 1975-ben elfogadott büntetés-végrehajtási jogszabály a migráció kérdését figyelmen kívül hagyta. A hatályos jogszabály, hacsak nincs szükség speciális ellátásra, bármely külföldi elítéltre alkalmazható. A törvény I. §-a az egyenlőség alkotmányos elvének érvényesülése érdekében kimondja, hogy az elítéltekkel való bánásmód – nemzetiségre, fajra, gazdasági és szociális státuszra, politikai meg-

győződésre és vallásos hitre tekintettel – diszkriminációtól mentes és pártatlan.

A jogszabályban foglalt szabályozás ellenére a gyakorlat azt mutatja, hogy a külföldiek számára az integráció lehetősége – a kulturális és nyelvi különbségek, a családtól való távolság, továbbá a társadalmi előítéletek és tájékozatlanság miatt – egyre korlátozottabb. Éppen ezért a kormány olyan kezdeményezéseket támogat, amelyek a külföldiek integrációját segítik. A külföldiek általában nem ismerik a feljelentésre, vádemelésre vonatkozó joganyagot, valamint a büntetőjogi jogszabályokat. Sok esetben a külföldi kultúrák morális előírásai lényeges eltérést mutatnak az olaszországi szabályokhoz képest. E tényezők miatt fordították le több idegen nyelvre a büntető törvénykönyvet és a büntetés-végrehajtási jogszabályt.

Az olasz jogszabályok szerint fontos szerep juthat a kulturális mediátoroknak (közvetítőknél), akik arra töreksenek, hogy elősegítsék a külföldi elítéltek aktív részvételét a börtönéletben.

A végső cél a külföldi elítéltek integrációja és reszocializációja. A kulturális mediátorokra vonatkozó szabályokat a 2000. évi módosítás iktatta be a büntetés-végrehajtási törvénybe. A 35. § (29.) bekezdés szerint a kulturális mediátorok működését a helyi testületekkel és az önkéntes szervezetekkel kötött megállapodások révén kell támogatni.

A mediátorok nem csak egyszerű közvetítők, hanem tevékenységük során segítik az elítéltek beilleszkedését, és igyekeznek megakadályozni az elidegenedésüket. A mediátor a külföldi elítélt segítségére lehet a nyelvi nehézségek megoldásában. Arra kell koncentrálnia, hogy a külföldi elítélt feldolgozza a kulturális különbsége-

ket, valamint megértse és betartsa a börtönbeli viselkedés szabályait. A mediátor ismerteti a külföldi elítéltnel a büntetés-végrehajtási intézetben érvényesülő jogait és elősegíti a büntetés-végrehajtási személyzettel folytatott kommunikációt.

A mediátor bizonyos szituációkban támogatást nyújt az elítéltnél az intézetbe történő bekerülést követően. Az orvosi vizsgálat során együttműködik az egészségügyi dolgozókkal és megkönnyíti a nyelvi nehézségek áthidalását. Fontos megjegyezni, hogy a külföldi elítéltek sok esetben a börtönbe kerüléskor találkoznak életükben először a szervezett egészségüggyel. Vannak bizonyos betegségek, pl. a tbc, amelyek terjesztésében sajnos döntő szerep jut az ismeretlen környezetből érkező külföldi elítélteknek.

A pszichológussal folytatott beszélgetés során a mediátor segítségével jobban megismerhető az a kulturális háttér, amelyben az elítélt jelleme formálódott. A mediátor segít megértetni az elítéltnel, hogy miért fontos a börtönszeméllyel való együttműködés.

A börtönigazgatók 2002-ben tartott konferenciáján az olasz előadásban elhangzott jó néhány olyan program, amely a külföldi elítéltek beilleszkedése terén pozitív eredményről számolt be.

Említésre méltó Torino egyik börtönében az a rasszizmus csökkentése érdekében indított képzés, amelynek végső soron a reszocializáció a célja. Emilia Romagna tartomány és az olasz Igazságügyi Minisztérium közötti megállapodás értelmében olyan információs szolgálat jött létre, amely a bevándorlóknak nyújt segítséget, hogy megismerjék az olasz jogot. Az ATAS (Association for the Welcome of Foreign People, vagyis az Üdvözljük a

Külföldieket Társaság) az Igazságügyi Minisztérium jóváhagyásával külföldi elítélteknek ad szociális támogatást, rehabilitációs munkát lát el, valamint logisztikai segítséget nyújt a mediátoroknak. Róma nagyobb büntetés-végrehajtási intézeteiben nyelvi-kulturális mediációval kíván változásokat elérni a CIES (Centro Informazione e Educazione allo Sviluppo – Oktatásfejlesztési Központ), amelyet e tevékenységében szintén az Igazságügyi Minisztérium támogat.

A börtönigazgatók 2002-es tanácskozásán a szakértők hangsúlyozták, hogy szükség van a büntetés-végrehajtási dolgozók oktatásának megszervezésére is. Ennek keretében a nyelvtanu-

lásra helyeznék a hangsúlyt, hogy ezzel is megkönnyítsék a külföldi elítéltekkel való érintkezést. Ezen kívül az európai és más kultúrák megismerését is fontosnak tartották, ami csökkentheti a külföldi elítéltekkel való bánásmód nehézségeit.

Végezetül fontos kiemelni, hogy Olaszország az első között – 1983. III. 21-én – ratifikálta az elítéltek átszállításáról szóló, az Európa Tanács keretében elfogadott egyezményt, és eddig annak végrehajtását panaszoktól mentesen sikerült megoldania.

Dr. Király Klára.

Felhasznált irodalom

Convention on the Transfer of Sentenced Persons (Strasbourg, 21. III. 1983.). Explanatory Report

Foreign people in prison contribution by Department of Penitentiary Administration, Italy. 6-8 November 2002. Strasbourg. (13th conference of directors of prison administration)

Report to the Maltese Government on the visit to Malta carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 13 to 18 May 2001. CPT/Inf (2002.) 16

„A bocsánatot is egyedül Isten adhatja”

INTERJÚ DR. ERDŐ PÉTERREL, MAGYARORSZÁG PRÍMÁSÁVAL,
ESZTERGOM-BUDAPESTI ÉRSEKKEL

Az interjú a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet I. objektumában készült a 2003. június 10-én megtartott ökumenikus kápolna-megáldás alkalmával, melyet Dr. Erdő Péter prímás, érsek, Dr. Bogárdi Szabó István, a Dunamelléki Református Egyházkerület püspöke és Dr. Szebik Imre evangélikus elnök-püspök tartott.

– 1952-ben születtem Budapesten, hogy még pontosabb legyek a Józsefvárosban, értelmiségi, katolikus családból. Hatan voltunk testvérek. Iskoláimat a Práter utcai általánosban, majd később, az akkor Szamuely névre hallgató Lónyay utcaiban folytattam. A pesti piaristáknál jártam középiskolába és ott is érettségiztem. Ezután behívtak katonának. Nagyatádon szolgáltam. Leszerelésemet követően az esztergomi Papnevelő Intézetben kezdtem meg a tanulmányaimat. Innen felhelyeztek Budapestre, a teológiai fakultásra, melyet akkor Hittudományi Akadémiának hívtak, és itt is végeztem. 1975-ben szenteltek pappá. Az utam ezután Dorogra vezetett, ahol két és fél évig szolgáltam káplánként. 1977-ben püspököm javaslatára Rómába mentem egyházzogot tanulni. 1976-ban teológiából doktoráltam. 1980-ban szereztem meg kánonjogból is a doktori fokozatot Rómában a Lateráni Egyetemen. Hazatérésem után az esztergomi Hittudományi Főiskolán tanítottam hat évig. Újból Róma következett pár esztendeig. Ekkor a Gergely Egyetemen tanítottam a kánonjogi fakultáson, különösen egyházi alkotmányjogi és jogtörténeti tárgya-

kat. 1988-ban hívtak meg a Budapesti Hittudományi Kar egyházzogi tanszékére, és ezt vezettem az elmúlt év végéig. Közben, azért visszajártam Rómába, így minden tanévben volt ott kurzusom. Idehaza az egyetem is kialakult, a fakultás bővült és 1992/93-tól Pázmány Péter Katolikus Egyetem néven folytatta működését. Először a Hittudományi Kar dékánja, majd az Egyetem rektora lettem 1998-tól 2003 legelejéig. Ezzel együtt, azért az egyházmegyében is számos feladatom volt. Így, pl. a társadalmi, oktatási, kulturális szakterületnek a püspöki helynöke is voltam néhány éven keresztül. A rektori pozícióból neveztek ki először székesfehérvári segédpüspökké. Ezt a rektori teendőimmel párhuzamosan végeztem és rendkívül érdekes tapasztalatokkal gazdagított. 2002. december 7-én kaptam a Szentatytól a kinevezést az Esztergom-Budapesti érseki tisztségre.

– Tisztelt érsek úr! Mi a véleménye a bűnről és a bűnhődésről?

– A bűn katolikus hitünk szerint egy olyan valódi, emberi cselekedet, amelyben az ember tudva és akarva szembeszegül Isten parancsával, Isten akaratával. Tehát a bűn

szabad döntésre képes, értelmét használni tudó embert feltételez. Nem ugyanaz a teológiai értelemben vett bűn és a jogi értelemben vett bűncselekmény. Nem is lehetséges az, hogy az állam, vagy az Egyház vagy bármely evilági szervezet minden erkölcsi értelemben vett bűnt büntető szankcióval sújtsa, hiszen vannak belső bűnök és vannak olyan bűnök, amelyeket a társadalmi nyilvánosság nem is tud észrevenni.

– Tehát azt hiszem, hogy a bűnnek a dimenziója egy személyes kapcsolatban rejlik magával Istennel. A bocsánatot is egyedül Isten adhatja. Természetesen, ha a cselekmény más embert is megsért, hogy úgy mondjam harmadik személyt ebben az összefüggésben, tőle bocsánatot kell kérnünk, és jóvá kell tennünk a kárát, ha tudjuk. De hány olyan emberi bűn van, ami jóvátehetetlen kárt okoz. Ilyenkor csak az Istennek az irgalmában reménykedhetünk és csak az Isten az, aki teljes egészében meg tudja bocsátani a bűnöket. Tehát ez nem függ össze azal, hogy mondjuk valaki az állami börtön-

büntetését letölti vagy nem tölti le, hiszen az Isten rögtön is megbocsáthat az embernek. Most egy külön kérdés az, hogy hogyan kell a bűnök káros hatása ellen védeni a társadalmat. Tehát attól még, hogy Isten megbocsátja az ember bűnét, ez nem azt jelenti, hogy a társadalomnak is mindent el kell néznie. Tehát vannak olyan magatartások, amelyeket bizony a társadalom éppen a védelme érdekében köteles szankcionálni. Azt hiszem, hogy ez az a sajátos helyzet, ami például a büntetés-végrehajtásnak a területén érződik. Lehet olyan, hogy az ember megtér, lehet olyan, hogy más ember lesz, miközben még bizony a régi cselekedeteinek keserű következményeit viselnie kell. De hát így van ez, mert a lelket egyedül Isten vizsgálja és a társadalomnak az a kötelessége, hogy az emberhez méltó életkörülményeket biztosítsa a tagjai számára.

– Ehhez bizony hozzátartoznak a büntető szankciók is.

– Akkor ez már a büntetés kategóriájába tartozik?

– Igen, de nem teológiai értelemben, hiszen a büntetőjogi elméletekből nagyon jól tudjuk azt, hogy nemcsak az igazságos rend helyreállítása, vagy pláne a megtorlás a célja a büntetésnek, hanem bizony az elkövetőnek a megjavítása is, tehát egyfajta nevelő célzata, célja van a büntetésnek, és célja a társadalomnak az önvédelme is. Tehát azt hiszem, hogy a többféle cél közül egyik-másik megvalósulhat a lelki érés és tisztulás folyamán, nagyon sokat tud segíteni, pl. a lelkipásztori szolgálat abban, hogy a büntetésnek ez a célja, vagyis a tettesnek a megjavítása, megváltoztatása tényleg megvalósuljon.

– Kérem fejtse ki véleményét a börtönök hitéletének jelentőségéről, miért fontos ön szerint a börtönpasztoráció?

– A börtönben végzett lelkipásztori szolgálat azért fontos, mert a fogvatartottak határhelyzetben vannak, az életüknek egy krízisét élik át ilyenkor. Már maga az egy sikertelenség, hogy lebuktak, elítélték őket, hogy börtönbe kerültek. És hát milyen körülmények közül jönnek a legtöbben.

– Ez egy alkalom arra, hogy a megrendült emberhez közel vigyük Istennek jó hírét. Azt hiszem mindenképpen fontos a lelkipásztorok számára, de fontos a fogvatartottak számára is, mert egy lehetőség arra, hogy új emberré váljanak.

– A börtönlelkészi szolgálat közel félévszázad után újra indult. Mi a tapasztalata ezzel kapcsolatban?

– Először is azt látjuk, hogy Magyarországon nem elég erőteljes még a börtönlelkészi munka. Katolikus részről el kell mondanunk, hogy viszonylag kevés munkatársunk tudja teljesen ennek szentelni az idejét. A paphiány miatt sok diakónus és világi hívő is van, aki ilyen megbízatást kap. Talán azt is el lehet mondani, hogy ezek a tapasztalatok két oldalról látszanak. Egyrészt az Egyház egész kö-

zössége viszonylag keveset tud még róla, másrészt, akik személyesen dolgoznak benne, azok azt mondják, hogy csodálatos munka és nem látványos de megéri, mert nagyon mély emberi élmények és tapasztalatok jelennek meg ebben a munkában, olyanok, amit még a lelkipásztor sem találhat másutt.

– Milyen lelki segítséget tudnak nyújtani a fogvatartottaknak a börtönökben, illetve szabadulásuk után?

– Nyilvánvaló, hogy az istentiszteletek például ebben az új kápolnában is alkalmat jelentenek, arra hogy a belső szabadságot átéljék, akik részt vesznek benne és meginduljanak az Istenhez vezető úton. Ugyanakkor természetesen van egyfajta szociális és karitatív jellege is ennek, tehát több börtönben előfordul az, hogy éppen a börtönlelkészek anyagiilag is vagy ajándékok közvetítésével is tudják segíteni a fogvatartottakat. A börtönből szabadult embereknek a kísérése szintén hozzátartozik az ilyenfajta lelkipásztori szolgálathoz, de persze ez veszélyekkel is jár, hiszen nem mindenki javul meg tényleg és bizony sokszor azok a szociális munkások, vagy akár lelkipásztorok, akik a szabadultakkal foglalkoznak, maguk is bűncselekmény áldozatai lehetnek, pl. lopásról vagy más erőszakos bűncselekményekről is hallottunk ilyen vonatkozásban. Mégis olyan kapcsolat ez, mely sok embernek segít, hogy a normális életben újra megtalálja a helyét.

– A Katolikus Egyház milyen támaszt tud nyújtani a börtönben lévő fiatalok elítéltek lelki erősítésében, például a kábítószer csábítása ellen, a bezártság elviselésében, és különösen azok számára, akiket nem látogat a családja, vagyis akik teljesen magukra maradtak?

– A levelezésnek régi múltja van. Talán még a rendszerváltozás előtt kialakult az a szokás, hogy egyházi személyek leveleket írtak vagy levélkapcsolatokat létesítettek

fogvatartottakkal, éppen azért, hogy ne ére-
zék magukat teljesen egyedül, néha ajándékot
küldtek nekik, így ennek egy egész gyakorla-
ta fejlődött ki már annak idején. Az hiszem,
hogy ezt most is érdemes folytatni. Természe-
tesen a kábítószer és egyéb nagyon komoly
veszélyek inkább a büntetés-végrehajtási in-
tézményekre tartoznak, hiszen itt fizikailag
kell megakadályozni bizonyos dolgokat, ezért
ebben a lelkész nem illetékes. Amennyit lel-
készi eszközökkel tenni lehet, tehát az emberi
megszólíttóság, az emberi megragadottság
érzése, a remény érzésének erősítése, ez tarto-
zik a lelkész feladatai közé is. Egy másik kér-
dés, hogy szabadulás után esetleg olyan kö-
zösségek, csoportok, amelyek volt kábítósze-
resekkel vagy a kábítószerrel leszokni kívá-
nókkal foglalkoznak, segíthetnek abban, hogy
ezek az emberek is visszataláljanak a társada-
lom normális életébe.

– **Hogyan tudják segíteni a szabadultakat az új élet kezdésében (munkahely, lakáskeresés, lelki vezetés, gondozás)?**

– Szerény mértékben, hiszen az Egyház-
nak nincs sok munkahelye, amelyet fel tud-
na ajánlani, és azt hiszem, hogy a társadalmi
hatásunk vagy a rendelkezésünkre álló
anyagi eszközök sem biztosítják azt, hogy
mondjuk lakást adjunk mindenkinek, aki ki-
szabadul börtönből. Esetenként elő szokott
fordulni, hogy a börtönlelkész ajánlása vala-
kinek megkönnyíti az utat valamilyen mun-
kahely felé, vagy lehetőséget kap arra, hogy
egy kezdő fázisában az életének valahol egy
emberhez méltó lakást találjon. Ezek azon-
ban volumenükben elég szerény kezdemé-
nyezések.

– **Térjünk most át egy másik problémára. Nevezetesen arra, hogy a társadalom erkölcsi-
leg kibillent egyensúlyából. A korábban nagyje-
lentőségűnek számító becsület, az adott szó, a
bizalom, a szeretet szavak leértékelődtek. Mít**

**lehet ez ellen tenni ön szerint, és mi a véleménye
a mai társadalom erkölcsi állapotáról?**

– Az erkölcsnek nagyon sok vonatkozása
és nagyon sok nézőpontja van. Biztos az,
hogy a mai társadalom mindenütt a világon
bizonytalan, döntésre nehezen képes embe-
rekből áll.

Csere László bv. dandártábornok, a Fővárosi Bv.
Intézet parancsnoka és Erdő Péter prímás,
komárom-esztergomi érsek

– Úgy érezzük, hogy a körülöttünk folyó
élet nem igazolja vissza azt, aki becsületesen
végzi a munkáját, nem azzal lehet a legköny-
nyebben és a legbiztosabban megélni sem,
mégis vannak a mostani világnak is olyan vo-
násai, amelyeket erkölcsi értékeknek látunk.
Ilyen például az, hogy a mai ember fogéko-
nyabb az élményekre, a látványokra, a nagy
érzelmi hatásokra, legyen az akár zene, vagy
színdarab vagy, számítógépes produkció, lát-
juk a nagy koncertek sikerét, látjuk azt, hogy
egyházi rendezvények mennyire tudják von-
zani az embereket és az az érzelmi hatás, amit
keltenek, sokszor tartósan megmarad egye-
sekben. Tehát azt hiszem, hogy ez például a
börtön pasztorációban is egy lehetőség, ez egy
olyan értéke a mai társadalomnak és a mai
embernek, amit nekünk is meg kell ragadni.

– **Tisztelt érsek úr! Hogyan látja az egyhá-
zak szerepét a mai társadalomban, és milyen**

szerpe van, lesz az Katolikus Egyháznak a XXI. században?

– Más, mint amilyenre vártunk. Azt gondoltuk, hogy egy lineáris folyamattal állunk szemben. Egyre inkább elvilágiasodik a világ, egyre kevesebbet törődik a természetfeletti valósággal, Isten személyével és e helyett azt látjuk, hogy elemi vallási igény jelenik meg, sokszor nem is egy-egy tételes vallás formájában fakad az emberek és a társadalom szívéből. A harmadik világban, óriási mértékben látszik ez, de látszik ez nálunk is. Tehát az Anyaszentegyháznak nagy feladata, hogy szót értsen ezzel az igénnyel. Úgy tudja a saját üzenetét átadni, hogy az a mai ember számára is érthető legyen, mert igény van rá.

– Végül egy személyes kérdés. Milyen érzés volt és mit jelentett az ön számára a mai kápolnaavatás?

– Nagy öröm volt számomra. Azokra az idősebb paptestvérekre emlékszem, akik még belülről ismerték a börtönt, és nem hogy kápolnájuk nem lehetett, de misézniük is titokban kellett egészen kicsi edényekből és mazsolaszőlőből, amit behoztak és megrágtak, aztán úgy erjesztették meg a levét. Ehhez képest most más világot élünk, és az, hogy lelkeszként, papként szolgálhat valaki a fogvatartottak javára ez azért egy új, egy szabadabb világnak a jele, ahol az embert, mint hívőt is tisztelik és tiszteli a társadalom. Azt hiszem, hogy ezért öröm és ünnep volt a mai nap.

– Köszönöm az interjút érsek úr!

Szabó István

Dr. Bogárdi Szabó István, a Dunamelléki Református Egyházkerület püspöke, Dr. Erdő Péter prímás, érsek és Dr. Szebik Imre evangélikus elnök-püspök

Nemzetközi konferencia az uniós csatlakozás jegyében

A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, az Alsó-szász Igazságügyi Minisztérium, valamint az Alsó-szász Politikai Képzési Központ (NLPB) együttműködésével 2003. június 21-28. között „Az Európai Unió bővítésének hatása a közép-kelet európai büntetés-végrehajtásra” címmel nemzetközi konferenciát rendezett Budapesten. Az eseményen az alsó-szász és a magyar szakembereken kívül Csehország, Lengyelország, Szlovákia és Ausztria magas rangú delegációi vettek részt. Összesen 24 külföldi meghívott volt jelen az értekezleten.

A konferenciára Németországból jogász képzettségű intézetparancsnokok, Ausztriából az igazságügyi minisztérium bv. főosztályának képviselője, valamint az Európai Unióhoz csatlakozandó országokból a helyi országos parancsnokságok képviselői és intézetparancsnokok érkeztek.

Az esemény nem hivatalos megnyitójára 2003. július 22-én, vasárnap került sor. Ezt követően az értekezlet állománya buszkirándulást tett Visegrádra, ahol a konferencia szervezője, Michael Spatzker, az NLPB képviselője megemlékezett a visegrádi királytalálkozóról, és a „Visegrádi Hármak” tevékenységéről. Az esti órákban tartott állófogadás alkalmával hat magyar bv. intézet parancsnoka csatlakozott a nemzetközi résztvevőkhöz.

A hivatalos megnyitót 2003. július 23-án, hétfőn Dr. Tari Ferenc főcsoportfőnök, Dr. Bökönyi István bv. vezérőrnagy, a büntetés-végrehajtás országos pa-

rancsnoka tartotta meg. A köszöntőt követően Dr. Lőrincz József ny. bv. ezredes, egyetemi docens tartott előadást a magyar büntetés-végrehajtás múltjáról, majd Dr. Huszár László bv. dandártábornok, az országos parancsnok szervezési helyettese számolt be a büntetés-végrehajtás aktuális helyzetéről.

A délután folyamán a konferencia résztvevői a Német Szövetségi Köztársaság Nagykövetségére látogattak, ahol Dr. Rolf Kaiser követtanácsos a magyar-német kapcsolatokról tartott előadást. Ezt követően a delegáció meglektintette a Hadtörténeti Múzeum egyik kiállítását.

Július 24-én, kedden folytatódott a konferencia. Dr. Vókó György, a Legfőbb Ügyészség Büntetés-végrehajtási Törvényességi Felügyeleti és Jogvédelmi Önálló Osztály vezetője tartott előadást a magyar jogpolitika, a jogharmonizációs törekvések, és közösségi vívmányok átvételének témájában. Délután a konferencia résztvevői az Andrássy Gyula Budapesti Németnyelvű egyetemen hallgathatták

meg Dr. Hamza Gábor tanszékvezető egyetemi tanár előadását a magyar alkotmányozás történetéről.

A résztvevő országok képviselői július 25-én, szerdán számoltak be országaik büntetés-végrehajtásának aktuális helyzetéről. Németország és Ausztria képviselői hangoztatták, hogy a bv. intézetekben egyre nagyobb gondot jelent a külföldi állampolgárok, a kábítószerfüggő személyek, valamint a TBC-vel és a hepatitisz-szel fertőzött személyek növekvő aránya. A csatlakozandó országok képviselői elsősorban a túlszűfolttságot emelték ki, mint az elsődlegesen legyőzendő nehézséget, valamint hangsúlyozták a közösségi vívmányok átvétele érdekében kifejtett igyekezetüket. A résztvevők ezt követően meglátogatták a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet Maglódi úti objektumát, valamint a Budapesti Fegyház és Börtönt,

és a területén található Emlékhelyet. A nap folklóresttel zárult Apajpusztán.

2003. június 26-án, csütörtökön a konferencia résztvevői jelen voltak a Veszprém Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet

ünnepélyes megnyitóján. A külföldi résztvevők méltatták az intézet gyors és szakszerű üzembe helyezését. Az alsó-szász küldöttek kiemelték, hogy a hazájukban jelenleg folyó beruházások is hasonló színvonalat képviselnek. A napot tihanyi kirándulás zárta.

2003. június 27-én, pénteken a küldöttek a Parlamentbe látogattak, ahol az épület megtekintése után Donáth László országgyűlési képviselővel a fogvatartottak által az Emberjogi Bizottsághoz beadott panaszokról értekeztek.

A konferencia alkalmával – az eredeti célkitűzések szerint – a magyar és az alsó-szász büntetés-végrehajtási szervezetek együttműködési megállapodást írtak volna alá. Erre az Alsó-Szász Tartományi Igazságügyi Minisztérium általános költségtagárkossági intézkedése miatt nem kerülhetett sor. Mindezek ellenére a konferencia a magyar bv. intézetek vezetőinek lehetőséget nyújtott a nemzetközi kapcsolatok és tapasztalatok bővítésére, valamint egyes, intézetek közti tapasztalatcserék jövőbeli lebonyolítására. A szlovák fél új kapcsolatot építhetett ki az alsó-szász tartománnyal. A magyar és az alsó-szász felek közti megállapodás tárgyában novemberben várható újabb fejlemény.

Összefoglalva: az Alsó-Szászországgal közösen rendezett konferencia sikeres volt, gazdag szakmai és együttműködési ismeretek tárházát vonultatta fel a résztvevők és a szervezők számára, s továbbá segítette a magyar büntetés-végrehajtás Európai Unió csatlakozásra való felkészülését.

Eseménynaptár

2003. JÚLIUS 3-ÁTÓL SZEPTEMBER 30-ÁIG

Július 3.

A Börtönlelkészek Nemzetközi Szövetségének magyarországi csoportja a Budapesti Fegyház és Börtönben tartott alakuló ülést.

Július 8.

Aude Poncet asszony a Bapaume-i Büntetés-végrehajtási Intézet (Franciaország) parancsnok-helyettese tartott előadást a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságán a francia büntetés-végrehajtás felépítéséről, regionális működéséről, valamint a magántőke és a vállalkozói szféra bevonásáról. Az előadást követően Poncet asszony intézetlátogatást tett a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézetben és a Budapesti Fegyház és Börtönben.

Július 9.

Dr. Szenes Zoltán, a Honvédelmi Minisztérium Honvéd Vezérkari Főnöke kezdeményezésére a fegyveres erők és a rendvédelmi szervek országos parancsnokai megbeszélést tartottak az Európai Unióhoz történő csatlakozásról és a szervezetek korszerűsítéséről.

Július 28.

A Szegedi Fegyház és Börtön, a Nagyfa-Alföld Mezőgazdasági és Vegyesipari Kft. vezetői, dolgozói, továbbá a hozzátartozók jelenlétében megkoszorúzták az Alföldi Bútorgyárban 1988. július 28-án keletkezett tűz-

ben hősi halált halt Kovács Hegedüs Gábor bv. őrnagy és Szalai Árpád bv. főhadnagy emléktábláját.

Július 30.

Együttműködési megállapodás alapján a Vám- és Pénzügyőrség végzi a büntetés-végrehajtási intézetek részére a kutyavezetők és a kábítószer-kereső szolgálati kutyák képzését és továbbképzését. A továbbképzés keretében a Vám- és Pénzügyőrség Központi Járőrszolgálat Parancsnokságának kutyás kiképzési és felderítési csoportja átfogó ellenőrzést tartott a hegyeshalmi határátkelőhelyen. A feladat végrehajtásán részt vett az Állampusztai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet „Ice” nevű szolgálati kutyája a kiképzőjével együtt.

Augusztus 3.

A BM Nemzetközi és Oktatási Központban augusztus 3-a és 9-e között rendezték meg „A magyar rendvédelem története” című konferenciát, amelyen a büntetés-végrehajtás is képviseltette magát.

Augusztus 9.

A Váci Fegyház és Börtön kápolnájában Fellegi Ádám zongoraművész adott műsort.

Augusztus 14.

A Kalocsai Fegyház és Börtönben a Magyar Helsinki Bizottság vizsgálta

az előzetesen letartóztatottak körülményeit.

Augusztus 28.

Kecskeméten került megrendezésre augusztus 28-29-én a VIII. Nyári Jogakadémia, amelyen több büntetés-végrehajtási intézet is képviseltette magát.

Szeptember 11.

A Sopronköhídei Fegyház és Börtönbe látogatott Dr. Walter Hubert nyugalmazott tartományi bíró, valamint az Osztrák Köztársaság Eisenstadti tartományában működő – a szabadságvesztésből szabadult fogvatartottak megsegítését végző – alapítvány delegációja.

Szeptember 16.

A Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetbe látogatott a török Tekirdag Rendőr-főkapitányság, illetve a román Marosvásárhelyi Rendőr-főkapitányság delegációja.

Szeptember 18.

A Márianosztrai Fegyház és Börtön lőterén rendezték meg a Büntetés-végrehajtás Országos Lőbajnokságát 34 csapat részvételével.

Szeptember 20.

Az Állampusztai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet, valamint az Állampusztai Mezőgazdasági és Kereskedelmi Kft. területén, a helyi Horgászegyesület szervezésében, megrendezésre került a „Lovas Bálint” Országos Büntetés-végrehajtási Horgászverseny.

Szeptember 22.

Az ENSZ International Labour Office szervezésében Magyarországon tartózkodó kínai delegáció a Fiatalkorúak Büntetés-végrehajtási Intézetbe látogatott.

Klasszifikációs képzés kezdődött – a PHARE program keretében – holland oktatók részvételével a szirmabesenyői Fiatalkorúak Regionális Büntetés-végrehajtási Intézetben.

A Szegedi Fegyház és Börtönben szeptember 22-től 26-ig a hollandiai Vught-i Büntetés-végrehajtási Intézet delegációja tett látogatást – a gyógyító-nevelő csoport munkájának megismerése céljából.

A magyar rendvédelmi szervezetek története

EGY KÖNYVSOROZAT ELSŐ HAT KÖTETÉRŐL

Bencsik Péter:

**A MAGYAR ÚTI OKMÁNYOK
TÖRTÉNETE 1867–1945**

című könyve olyan témát dolgoz fel, amelyről még nem publikáltak. Pedig a modern értelemben vett útlevél Magyarországon 2003-ban 100 éves. Éppen 1903-ban alkotott törvényt az országgyűlés a magyar útlevélről. A 100 esztendő alatt jelentős változásokon ment keresztül a magyar útlevél, számos változata fejlődött ki, illetve halt el.

A mű nem csupán az útlevelek hatályát és az azokhoz jutás lehetőségeit tárja fel a változó szabályozások tükrében, hanem a legfontosabb formai jegyeket is bemutatja. Nem feledkezett el a szerző a járulékos okmányok és űrlapok (statisztikai lap, stb.) ismertetéséről sem.

A fogalom-magyarázat, a jól rendszerezett információ, a fejlődési folyamat tendenciáinak és periódusainak, valamint jellemzőinek megfogalmazása, a logikus szerkezeti felépítés alkalmassá teszi a művet arra, hogy a felsőoktatás hallgatói hasznos tankönyvként forgaszák az alkotást.

A könyv értékeit gyarapítja, hogy a szerző nem csupán a magyar határátlépési úti okmányok száraz bemutatására törekedett, hanem azokat szélesebb vizsgálódás tárgyává tette, továbbá is-

merteti az országgyűlési viták lényegét, a szakmai körök álláspontjait, és nem utolsósorban azt a társadalmi, politikai, gazdasági, kulturális közeget, amelyek az adott szabályozást eredményezték.

Köpf László:

**FEJEZETEK A MAGYAR VÁMIGAZGATÁS
ÉS A PÉNZÜGYÖRSÉG TÖRTÉNETÉBŐL**

című alkotása eddig feltáratlan területet mutat be. A polgári magyar állam rendvédelmi testületei történetének megismertetését vállaló sorozatba illeszkedik a mű.

A magyar pénzügyről és pénzügyigazgatásról már több alkotás – köztük tudományos fokozatszerző disszertációk is – született. A magyar pénzügyőrség és vámhivatalok történetének feldolgozása azonban e könyv publikálásáig nem történt meg. Természetesen a Vám- és Pénzügyőrség szervezete számos propagandisztikus jellegű kiadvány létrejöttét támogatta. A kiegyezéstől a rendszerváltozásig terjedően a magyar pénzügyőrség és vámhivatalok történetét azonban tudományos igényességgel első ízben Köpf László műve tárja fel.

A vizsgált időszak magyar államapparátusának formálódása és működése nem csupán a szakmai értékek függvényében alakult. Erőteljesen éreztették ebben a szférában akaratukat az éppen hatalmi pozícióban lévő politikai irányzatok vezetői.

Hazánk történelmi fejlődéséből adódóan a magyarországi államszerkezet vál-

toztatásairól nem minden esetben az országon belül döntöttek. A különböző politikai szférák érdekeinek érvényre juttatásától átszött magyar állami struktúra változásait nem könnyű politikamentesen, preconcepcionalitásoktól függetlenül a történelmi objektivitás talaján állva feltárni. A szerzőnek azonban alapvetően mégis sikerült szakmatörténeti művet létrehozni, amelyben a politika, az őt megillető szerepnél nem kap nagyobb teret.

A tények rendszerezett ismertetése, a tendenciák érzékeltetése, a jól rendszerezett információ a periódusok és azok jellemzőinek bemutatása, valamint a logikus szerkezeti felépítés elősegíti, hogy a művet a hazai felsőoktatásban, mint tankönyvet bevezessék.

Parádi József:

PÉNZÜGYŐRSÉG ÉS VÁMHIVATALOK A HATÁRŐRIZETBEN

A kiadvány a Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században című mű I. kötete. Ennek részeként olyan témát mutat be, amely elkerülte a kutatók figyelmét. A magyar pénzügy és pénzügyigazgatás történetének körében számos művet publikáltak, azonban szinte felderítetlen volt a pénzügyi szervek határőrizeti tevékenysége.

A gazdag tényanyagot rendszerezetten bemutató mű lényegében a magyar állam működésének egyik szakterületét tárja fel a dualizmus időszakában. A szerző figyelmét nem kerülték el azok a tapasztalatok sem, amelyek a vizsgált időszakban a terület működése során keletkeztek. Napjaink számára is figyelemre méltó lehet ez a tapasztalatanyag, amelynek egyik fontos összetevője, hogy miként lehet minimális létszámmal, új szervezet felállítása nélkül is eredményesen megvalósítani egy biro-

dalmi határőrizetnek a Magyar Királyságra eső részét.

Ez a kötet is a magyar felsőoktatási tankönyvkinálathoz értékes részévé válhat. Erénye a teljességre törekvő forrás- és irodalomjegyzék, a vonatkozó, fontosabb jogszabályokat felsorakoztató szövegyűjtemény-jellegű válogatás, valamint a magyar klasszikus hagyományokat követő jegyzetapparátus. A kötetbelső logikus felépítése, rendszerezett ismeretanyaga, a historiográfia és a periodizáció ugyancsak elősegítik azt, hogy a kötet hasznos tankönyv lehessen a felsőoktatásnak.

Parádi József munkája nem csupán didaktikailag alkalmas tankönyvnek, hanem hasznosítja a szakterület valamennyi, lényeges kutatási eredményét is. Hasznos olvasmánya lehet a szakterület jelenlegi művelőinek és mindazoknak, akiknek felelőssége a szakterület fejlesztése, alakítása.

CSENDŐRSÉG A HATÁRŐRIZETBEN

címet viseli a II. kötet, amely a Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti tevékenységét tárja fel a dualizmus korában.

Egy érdekfeszítő történelmi korszak „történeti” tendenciáinak kereszteződésében található a határőrizetre rendelt csendőrség tevékenységének összefoglalása. A nemzetállami keretek között újjászerveződő magyar állam jogállami garanciákkal körbepátyázott egyik rendvédelmi szervezetének anatómiája e könyv. A témát három évtizede kutató, és a rendvédelem történetét negyed százada oktató szerző, biztos kézzel vezeti az olvasót a határőrizet jogi és történeti paneljei között; gazdag tényanyaggal és illusztrációs anyaggal teszi érthetővé és színessé a csendőrség történetének ezt

a szeletét. A könyv mögött több évtizedes oktatási tapasztalat, több tankönyv, jegyzet, kismonográfia és tanulmány, valamint tudományos konferencia és műhelyvita tanúsága áll.

A teljességre törekvő forrás- és irodalomjegyzék, a válogatott jogszabályközlés az elmélyülni vágyóknak mutat utat a további tanulmányokhoz, a chrestomatia (szöveggyűjtemény) oktatás-didaktikai szempontból szolgálja a hallgatók érdekeit.

A tankönyv publikálása egy eddig ritkaságszámba menő tananyaggal bővíti a rendvédelem-történet stúdiumának írott materiáját, segíti a mind több felsőoktatási intézményben folyó rendvédelem történeti-oktatást. Jóllehet, tankönyvet tart kezében az olvasó, a kötet nem csak ekként állja meg a helyét, de hasznos és értékes információkhoz juthat az is, aki csak érdeklődőként olvassa csupán.

RENDŐRSÉG A HATÁRŐRIZETBEN

A III. kötet a szerző több évtizedes kutatómunkájának eredménye. Műhelyvitékban érlelődött és a kutatótársak is egyetértettek tartalmával, amely letisztult, rendszerezett ismereteket dolgoz fel és tesz hozzáférhetővé. A gazdag tényanyag mellett – helyesen – nem direkt formában, hanem gondolkodásra serkentő módon helyezte el a szakterület korabeli tanulságait. A munka szerkezete, logikai vonalvezetése lehetővé teszi, hogy a figyelmes olvasó eredményesen gazdagodjon tapasztalati anyaggal.

A „Rendőrség a határőrizetben” a szakmai körök érdeklődését is kiváltotta. Ezen túlmenően, színvonalas tankönyvként gazdagítja a felsőoktatást. A témának a tantervbe történő felvétele esetén, a hallgatók a szakterület legteljesebb kutatási

eredményeit tartalmazó és feldolgozó szakkönyvhöz jutnak. Számot tarthat továbbá a témát hivatásszerűen művelők és az az iránt csak érdeklődők figyelmére is. A szakmai elmélyülést és az oktatásban való alkalmazást elősegíti a szinte teljességre törekvő bibliográfia és a szakszerű jogszabálygyűjtemény.

Suba János:

MAGYARORSZÁG ÁLLAMHATÁRAINAK VÁLTOZÁSAI 1867-1947 KÖZÖTT

című alkotása szintén hiányt pótló mű. A trianoni békediktátumról, illetve a történelmi és a Trianon utáni Magyarország határaitól könyvtárnyi irodalom született. A határvonalakról, azok kitűzéséről, a végrehajtó szervezetről azonban még nem látott napvilágot átfogó mű.

A könyvből preconcepciómentesen ismerkedhet meg az olvasó a határkitűzések objektív történelmi tényeivel és folyamataival. A magyar állam határainak alakulását a szerző új, szakmai szemszögből, egyrészt a hivataltörténet, másrészt a kartográfia-geodéziatörténet perspektívájából világítja meg. A könyv lényegében feldolgozza Magyarország államhatárainak változásait az elmúlt két évszázadban, a határkijelölés szervezeti kereteinek történetét, azoknak a térképeken és a terepen történő megjelenítési folyamatait és eredményeit.

A műben rendszerezett formában megjelenő számos fogalmi ismertető és információ az alkotásnak hasznos és tartalmas kiegészítője. Szerkezeti felépítése, szerkesztése, belső logikája kiválóan alkalmassá teszi, hogy a felsőfokú oktatásban, tankönyvként alkalmazzák. A téma sokszínű feltárása és elfogulatlan, politikamentes vizsgálata erénye a munkának.

Ebből adódóan a könyvet minden bizony-
nyal haszonnal fogják olvasni mindazok,
akiket érdekel a Kárpát-medence XIX-
XX. századi történelme.

„A magyar rendvédelmi szervezetek
története” című új sorozat 2003-ban
publikált első 6 kötete egy-egy tudomá-
nyos, fozokatszerző disszertáció adaptá-
ciója.

A kötetek a szakterületük tükrében tar-
talmazzák a témakör valamennyi tudomá-
nyos kutatási eredményét, a témaköröket
illetően, alap irodalomnak tekinthetők.

A sorozat céljai közé tartozik a ki-
egyeztől a rendszerváltásig terjedő idő-
szak rendvédelmi szervezeteinek és szak-
szolgálati területeinek bemutatása. Mivel
az 1867-től az 1990-ig terjedő időszakban
29 állami rendvédelmi testület működött –
jórészt egymást követően – az országban,
ezért a sorozat célját csak több éves kiadói
munka után érheti el.

A könyveket a Tipico Design Kft. je-
lentette meg. A kiadó a magyar felsőokta-
tási intézményekben a tantárgycsoportot
oktatókra, illetve a témakört kutatókra,
valamint a növekvő hallgatói érdeklődés-
re tekintettel „A magyar rendvédelmi

szervezetek története” címen kiadványso-
rozat létrehozásába kezdett azért, hogy a
rendvédelem-történeti tárgyak számára
színvonalas tankönyveket, szakkönyve-
ket, segédanyagokat, adatbázisokat stb.
hozzon létre.

A sorozattal biztosítani kívánta a tan-
anyagot a magyar rendvédelem-történet
megismeréséhez. Az ismeretanyag elsajá-
títása által lehetőség nyílik arra, hogy a jö-
vő magyar értelmisége – elsősorban a
közigazgatásban, az igazságszolgáltatás-
ban, a rendvédelemben, illetve a történe-
lem oktatásában tevékenykedő része –
megismerje nemzeti fejlődésünknek ezt
szeletét, annak tapasztalatait, az eredmé-
nyeket és a balsikereket egyaránt.

A könyvek az Oktatási Minisztérium
támogatásával, a Felsőoktatási Pályázatok
Irodája által lebonyolított Felsőoktatási
Tankönyv és Szakkönyv Támogatási Pá-
lyázat keretében jelentek meg. Megvásá-
rolhatók, illetve megrendelhetők a kiadó-
nál: Tipico Design Kft. 1126 Budapest,
Böszörményi út 20-22. Tel.: 06-1-355-
3991 vagy 06-1-355-0591. A kiadványok
ára: 2200 forint kötetenként.

Dr. Suba János

Könyvajánló

Emberi jogok. Szerkesztette: Halmai Gábor és Tóth Gábor Attila. Bp. Osiris Kiadó. 2003. 919 oldal. 4980 Ft. (Osiris tankönyvek sorozat)

Bár a kérdéskör hazai szakirodalma igen jelentős, mégis ez a kiadvány tekinthető az első magyar nyelvű emberi jogi tankönyvnek.

A szerzők könyvüket – követve számos jogi tankönyv jó példáját – általános részre és különös részre osztották. Vezérfonalnak a magyar alkotmány alapjogi rendelkezését választották: minden fejezet kiindulópontja az alkotmány egy vagy több szabálya. A hangsúlyosabb tárgyak kiválasztása során és fogalomhasználati kérdésekben leginkább a magyar Alkotmánybíróság joggyakorlatát vették figyelembe.

A könyv a külföldi jogi megoldásokat is bemutatja, ugyanakkor nem összehasonlító emberi jogi monográfia: a szerzők arra törekedtek, hogy az olvasók a magyarországi szabályokat, valamint a magyar joggyakorlatban is felmerült jogi problémákat és széles körben vitatott eseteket ne elszigetelt jelenségként, hanem a nemzetközi emberi jogi jogfejlődés részeként ismerjék meg.

A mű sajátossága, hogy számos emberi jogi dokumentumot (dokumentumrészletet) közöl, hosszabban idéz forrásértékű művekből. Az emberi jogokhoz fűződő magyar és külföldi bírósági döntésekkel kapcsolatosan – eddig szokatlan módon – ellenvéle-

ményeket is ismeretet. A könnyebb tanulhatóság érdekében az egyes fejezetek végén összefoglaló kérdések irányítják a figyelmet a legfontosabb gondolatokra, fogalmakra és jogesetekre.

Fontos megjegyezni, hogy a kötet egyik alfejezete részletesen foglalkozik a büntetőeljárás, illetve a letartóztatás és a szabadságvesztés-büntetés emberi jogi vonatkozásaival.

★★★

Felnőttoktatási és -képzési lexikon A-Z. Főszerkesztő: Benedek András, Csoma Gyula, Harangi László. Bp. Magyar Pedagógiai Társaság – Országos Közoktatási Intézet – Szaktudás Kiadó Ház. 2002. 568 oldal. 7980 Ft.

Napjaink egyik dinamikusan fejlődő tevékenysége a felnőttoktatás, a felnőttképzés és annak tudománya az andragógia. Mindenki előtt ismert, hogy, a rendszerváltás óta a magyar felnőttképzésben, felnőttkori tanulásban is mélyreható változások mentek végbe. E fejlődés jelentős állomásának tekinthető a most megjelent vaskos kötet, amely az Oktatási Minisztérium és a magyarországi szakmai szervezetek, szakemberek összefogásának eredményeképpen jött létre.

A lexikon készítőinek legalapvetőbb célja az volt, hogy olyan kézikönyvet adjanak a szakma elméleti és gyakorlati szakembereinek kezébe, amely a magyar társadalom tudásala-

púvá tételében nélkülözhetetlen ismerettárrá, munkaeszközzé válhasson.

A szerkesztők véleménye az volt, hogy minél több értékes, új ismeretet kell a lexikonnak nyújtania, akkor is, ha ez bizonyos aránytalanságokat eredményez. A vonatkozó szócikkek megírására általában a legkompetensebb hazai és külföldi témaspecialistákat igyekeztek megnyerni. A lexikon népes alkotó gárdája sokféle tudományos háttér bevonását tette lehetővé.

A kiadvány nem tekinthető előzmény nélkülinek – épít a korábban megjelent pedagógiai lexikonok és kézikönyvek anyagára –, azonban a téma ilyen terjedelmű és mélységű feldolgozására még nem került sor.

★★★

Finszter Géza: A rendészet elmélete. Bp. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó. 2003. 262 oldal. 3584 Ft. (Közgazdasági és jogi kiadványok sorozat)

A szerző a rendészet elméletének legszakavatottabb, legkiválóbb hazai kutatói közé tartozik.

A kötet anyaga nyolc fejezetre oszlik. Az első fejezet a tudományos kutatások és a rendőrség (rendészet-rendvédelem) kapcsolatát tárgyalja. A rendőrséget úgy mutatja be egyfelől, mint a tudományos eredmények felhasználóját, másfelől úgy, mint a kutatások tárgyát. A második fejezet a rendőrség (rendészet) funkcióit állam- és jogtudományi szempontból elemzi. A következő anyagrészt a kriminalisztikának és a kriminológiának a rendészetre gyakorolt hatását vizsgálja, kitér a különböző

rendőrségi modellekre, valamint a rendészet és a honvédelem viszonyrendszerére is. A negyedik fejezet a rendészet társadalomelméleti (szociológiai, politikai, kulturális) nézőpontú elemzését nyújtja. Az ötödik-hatodik gondolati egység a társalom kontrollmechanizmusait, illetve a rendészet klaszszikus és modern felfogásait mutatja be. Külön fejezet foglalkozik a rendészetnek, mint rendszernek leírásával. Az utolsó fejezet a rendészet (rendőrség) korszerűsítésének rendszerváltozás utáni állomásait, a modernizáció jövőbeli útjait vázolja fel, s javaslatot tesz egy lehetséges közbiztonsági stratégia megalkotására, különös tekintettel az európai integráció igényeire.

Ez a nagyszabású elméleti munka tárgyát komplex módon vizsgálja, nem csak a mai magyar viszonyokból indul ki, hanem folyamatokat elemez, számos történeti és nemzetközi utalást is tartalmaz.

★★★

Sári János: Alapjogok. Alkotmánytan II. 2., átdolgozott kiadás. Bp. Osiris Kiadó. 2003. 318 oldal. 3500 Ft. (Osiris tankönyvek sorozat)

Napjainkban az alapjogok fontos helyet foglalnak el az alkotmányjogi gondolkodásban és a jogi oktatásban is. A kiadvány, amely az állampolgárok alapvető jogainak eszme- és intézménytörténetét, magyar szabályozását és nemzetközi gyakorlatát vizsgálja, a Kukorelli István szerkesztette Alkotmánytan I. című tankönyv második kötete, s együtt felolelik az alkotmányjog teljes tananyagát.

A szerző az egyes jogok kapcsán az alkotmányos szabályozás mellett elemzi az azokhoz kapcsolódó elméleti megállapításokat, alkotmánybíróági határozatokat, nemzetközi dokumentumokat és bírósági gyakorlatot is.

A könyv tartalma hét fejezetre oszlik. Az első fejezet az alapjogok általános kérdéseivel, illetve az állampolgárok egyenjogúságával foglalkozik. A következő három fejezet a személyhez fűződő jogokat, a politikai jogokat, valamint a gazdasági, szociális, kulturális jogokat mutatja be. Az ötödik anyagrész az ún. harmadik generációs jogokat (környezethez való jog, betegjogok, a fogyatékosok jogai) állítja középpontba. Ezután az állampolgárok kötelességeiről olvashatunk egy fejezetet. Az alapjogok védelméről, érvényesülésük biztosítékairól szól az utolsó fejezet.

A kötet végén található igen hasznos válogatott bibliográfia az 1988 utáni magyar emberi jogi szakirodalmat dolgozza fel tematikus – az egyes fejezetekhez kapcsolódó – csoportosításban.

★★★

A tiltás gyümölcsei. 3 szigorú drogpolitikai év. Szerkesztette: Dénes Balázs és Nyizsnjánzski Anna. Bp. Társaság a Szabadságjogokért. 2002. április. 158 oldal. 1538 Ft. (TASZ Drogpolitikai Füzetek 3. szám. 2002.)

Társaság a Szabadságjogokért civil szervezet – sokak véleményével megegyezően – azt vallja, hogy a kábítószerekkel kapcsolatos politikának nem a moralizáláson, büntetésen, félelme-

ken és előítéleteken kell alapulnia, hanem, sokkal inkább a valódi közegészségügyi szempontokon, a tudományos eredményeken és nem utolsósorban az emberi jogi alapelvek tiszteletben tartásán. A civil szervezet egy a jelenleginél hatékonyabb, valóban működő drogpolitikai modell megvalósítását szorgalmazza, amely főként az ártalomcsökkentő eszközök használatán alapul.

A karcsú kötet egy-egy fejezete egy-egy tanulmányt tartalmaz. Az első írás, amelynek szerzője Dénes Balázs, a Társaság a Szabadságjogokért civil szervezet munkatársa, a TASZ drogpolitikai álláspontját ismerteti.

A második tanulmány szerzője Németh Zsolt rendőr alezredes, a Rendőrtiszti Főiskola docense, aki szerint a bűnüldöző szervek feladata nem a drogfogyasztók üldözése, hanem kizárólag a drogokkal kapcsolatos kínálati jellegű cselekményt megvalósítók felkutatása kell hogy legyen.

A harmadik fejezetben egy a drog-betegek kezelésével foglalkozó gyakorló pszichiáter – Szemelyácz János – a pécsi drogambulancia vezetőjeként hasonlítja össze az elméletet az általa jól ismert gyakorlattal és ebből von le tanulságokat.

★★★

Zoltayné Paprika Zita: Döntésmélet. Bp. Alinea Kiadó. 2002. 596 oldal. 5700 Ft. (Üzleti Szakkönyvtár sorozat)

Egyre gyorsabban változó világunkban a döntések meghozatalára fordítható álló idő rohamosan csökken.

A felénk áramló hír- és adatözön inkább megnehezíti, mintsem megkönnyíti döntéseinket. Mindezek felértékelik a döntéstudomány jelentőségét.

A felsőoktatás részére készült tankönyv – a döntéselmélet 2003 őszétől válik a Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetemen kötelező tantárggyá – a gyakorló vezetőknak is ajánlható, akik kézikönyvként használhatják azt problémamegoldó tevékenységük során.

A könyv tizenhárom fejezete négy tematikus blokkra botható. A bevezető, fogalomtisztázó és a történeti fejlődést bemutató első két fejezet után a második blokk a korlátozott racionalitás el-

méletének egy teljesen új szemléletű feldolgozását nyújtja. A harmadik blokk, a csoportos döntéshozatal, a konfliktuskezelés, a társadalmi döntések körét tárgyalja. Az utolsó tematikus blokk pedig módszertani segítséget kíván nyújtani a leendő, illetve a gyakorlati döntéshozóknak.

A kötet az emberi döntésekkel kapcsolatos tudásunk „enciklopédikus” teljességét, valamennyi ma ismert kérdéskörét átfogja. A rendkívül jól szerkesztett kiadvány egyben élvezetes olvasmány is.

Deák Ferenc István

Válogatás a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság Szakkönyvtára szerzeményeiből.

PRISON REVIEW

Professional and Scientific Bulletin of the Hungarian Prison Service

*Appears quarterly * Volume 22, Number 3*

CONTENTS

STUDY

1 Dr. György Vókó: The main principles of the legal regulation of the prison conditions

9 Dr. András Szűcs: The situation of the legality of treatment concerning detainees in Hungary (The experiences of a public prosecutor research)

19 Dr. Lenke Fehér – Dr. Katalin Parti: The situation of the female detainees in the Hungarian penitentiary institutes.

WORKSHOP

35 Attila Balogh: Survey on the impacts of the measures for improving the detainees's general state of health

45 Tamás Kárpáti: The experiences of the educational activity in the Márianosztra Maximum and Medium Security Prison

51 János Tüske: The experiences of the educational activity in the Bács-Kiskun County Prison

55 Tamás Módos: The attitude of the staff concerning the rehabilitative and the educational tasks of the prison service.

73 Tibor Sztodola – Dr. Béla Nádasi: The usage of guns and the escape

OUTLOOK

83 István Sponga: The international experiences of the application of the PPP model

95 Dr. Klára király: The legal situation of the foreign convicts

PORTRAIT

108 István Szabó: „Mercy also can be given only by God” - Interview with Dr. Péter Erdő, the primate of Hungary, archbishop of Esztergom and Budapest

IN BRIEF

113 International conference regarding the accession to the European Union

115 Calendar of events

BOOKSHELF

117 Dr. János Suba: The history of the armed forces of Hungary

121 Ferenc István Deák: Book offerer

JUSTIZVOLLZUGS-RUNDSCHAU

Fach- und Wissenschaftliche Zeitschrift des ungarischen Justizvollzuges

Erscheint vierteljährlich * Dritter Band des Zweiundzwanzigsten Jahrgangs

INHALT

STUDIE

1 Dr. György Vókó: Wichtigste Grundlinien der Rechtsregelung der JV Anstaltsbedingungen

9 Dr. András Szűcs: Gerechtigkeit der Betreuung der Gefangenen in Ungarn (Erfahrungen von einer staatsanwaltschaftlichen Ermittlung)

19 Dr. Lenke fehér – Dr. Katalin Parti: Heutige Situation der weiblichen Gefangenen in den ungarischen Justizvollzugsanstalten

WORKSHOP

35 Attila Balogh: Bericht über Stimmungsverbesserungsmaßnahmen für Gefangenen

45 Tamás Kárpáti: Erfahrungen der Sozialarbeit in der JVA Márianosztra

51 János Tüske: Erfahrungen der Sozialarbeit in der JVA Bezirk Bács-Kiskun

55 Tamás Módos: Einstellung des Personal der Rehabilitation- und Sozialarbeitsaufgaben des Justizvollzuges gegenüber

73 Tibor Sztodola – Dr. Béla Nádas: Gebrauch von Waffen und Ausbruch

AUSBLICK

83 István Sponga: Internationale Erfahrungen der Anwendung von Public Private Partnership Model

95 Dr. Klára Király: Rechtsstand der ausländischen Strafgefangenen

PORTRAIT

108 István Szabó: „Nur der Gott kann Verzeihung leisten“- Interview mit Dr. Péter Erdő, Fürstprimas von Ungarn, Erzbischof von Bezirk Esztergom-Budapest

KURZ-NACHRICHTEN

113 Internationale Konferenz über Thema der Europäischen Integration

115 Ereignisse

BÜCHERSCHRANK

117 Dr. János Suba: Geschichte der ungarischen Behörden

121 Ferenc István Deák: Bücher

TARTALOM

TANULMÁNY

1 Dr. habil. Vókó György: A börtönviszonyok jogi szabályozásának főbb alapelvei

9 Dr. Szűcs András: A fogvatartottakkal kapcsolatos bánásmód törvényességének helyzete Magyarországon (Egy ügyészégi vizsgálat tapasztalatai)

19 Dr. Fehér Lenke—Dr. Parti Katalin: A női elítéltek helyzete a magyar büntetés-végrehajtási intézetekben

MŰHELY

35 Balogh Attila: Felmérés a fogvatartottak közérzetét javító intézkedések hatásairól

45 Kárpáti Tamás: A nevelői tevékenység tapasztalatai a Márianosztrai Fegyház és Börtönben

51 Tüske János: A nevelői tevékenység tapasztalatai a Bács-Kiskun Megyei Bv. Intézetben

55 Módos Tamás: A személyi állomány beállítódása a büntetés-végrehajtás rehabilitációs, nevelési feladataival kapcsolatban

73 Sztodola Tibor—Dr. Nádasi Béla: A löfegyverhasználat és a fogolyszökés

KITEKINTÉS

83 Sponga István: A PPP modell alkalmazásának nemzetközi tapasztalatai

95 Dr. Király Klára: A külföldi elítéltek jogi helyzete

PORTRÉ

108 Szabó István: „A bocsánatot is egyedül Isten adhatja” – Interjú Dr. Erdő Péterrel, Magyarország prímásával, esztergom-budapesti érsekkel

RÖVIDEN

113 Nemzetközi konferencia az uniós csatlakozás jegyében

115 Eseménynaptár

KÖNYVESPOLC

117 Dr. Suba János: A magyar rendvédelmi szervezetek története

121 Deák Ferenc István: Könyvajánló

Ára: 300 forint

Adorján-nap 2003

